

นัยทางการเมืองในวรรณกรรมเรื่อง "ศรีธนญชัย"

ร้อยตำรวจเอก หม่อมหลวง ดันธิกร วรารณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-333-082-8

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POLITICAL IMPLICATION IN "SRITHANONCHAI"

Pol.Capt.M.L.Santikorn Vorawan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Government

Department of Government

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1999

ISBN 974-333-082-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์ นโยบายการเมืองในวรรณเรื่อง "ศรีธนญชัย"
โดย ร้อยตำรวจเอก หม่อมหลวง สันธิกร วรวรรณ
ภาควิชา การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

Signatures

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา กิระนันท์)

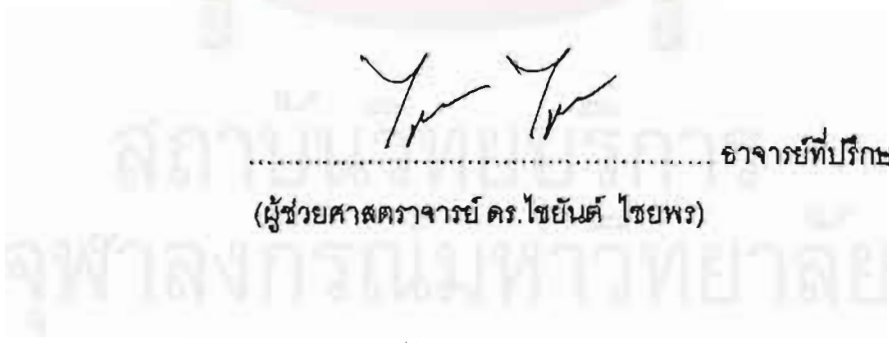
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

Signature

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีมนาน)

Signature

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร)

Signature

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธรรม)

สันติกร วรวรรณ, ม.ล., ร.ท.อ. : นัยทางการเมืองในวรรณกรรมเรื่อง "ศรีธนญชัย"
(POLITICAL IMPLICATION IN "SRITHANONCHAI") วิทยานิพนธ์ : พ.ศ. ๒๕๓๓
ไชยพร, 72 หน้า. ISBN 974-333-082-8

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์นัยทางการเมืองของวรรณกรรมเรื่อง "ศรีธนญชัย" ซึ่งเห็นวรรณกรรมที่มีความแปลกแตกต่างไปจากวรรณกรรมทั่วไป กล่าวคือ มีการลบล้างต่อเมืองสูงหรือองค์พระมหากษัตริย์อยู่หลายครั้ง ซึ่งในความเป็นจริง การปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช องค์พระมหากษัตริย์เป็นสิ่งสูงสุดที่บุคคลทั่วไปไม่สามารถล่วงละเมิดได้ ซึ่งเหล่านี้จะสามารถบอกได้หรือไม่ว่าแท้ที่จริงแล้ว วรรณกรรมเรื่องนี้มีจุดประสงค์ในการเป็นตัวแทนของประชาชนหรือว่ามาเพื่อให้ได้รับความกตัญญูแห่งจากผู้อุปการะหรือมีสิ่งใดแอบแฝงอยู่ ซึ่งในการศึกษาวินิจฉัยได้อาศัย ศรีทนะนไชยสำนวนกาพย์ ฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ในงานฉานภักจศก นายชิต คุรุสิทธิ์ พ.ศ. 2511 เป็นหลักในการวิเคราะห์และใช้ ศรีธนญชัยสำนวนอื่น เป็นส่วนประกอบโดยอาศัยวิธีการที่ความแบบวิเคราะห์ทอแยงละเอียด และวิธีทางประวัติศาสตร์

ในการศึกษาวินิจฉัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ศรีธนญชัยสามารถอธิบายภาวะเชิงซ้อนระหว่างการดำเนินเรื่องของศรีธนญชัยกับเหตุการณ์เมืองในขณะนั้นได้ รวมทั้งเป็นสื่อความคิดทางการเมืองของประชาชนในสมัยนั้น

ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า ศรีธนญชัยในระบอบไทยมีจุดมุ่งหมายหลายส่วนและปรากฏอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ประกอบกับ ในบางส่วนไม่สามารถแยกถึงระยะเวลาที่แต่งได้อย่างแน่นอน จึงเป็นการยากที่จะระบุไว้ในแน่ชัดในการทดสอบสมมุติฐานตามที่ตั้งไว้ได้ แต่เฉพาะในศรีทนะนไชยสำนวนกาพย์ ฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ในงานฉานภักจศก นายชิต คุรุสิทธิ์ พ.ศ. 2511 ที่ได้นำมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ปรากฏได้ว่าปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้บางส่วนจริง ศรีทนะนไชยฉบับนี้มีส่วนแตกต่างไปจากศรีธนญชัยสำนวนอื่นในหลายส่วน และในความแตกต่างเหล่านี้เองก็สามารถหาให้เหตุผลไม่ได้ว่า ศรีทนะนไชยฉบับนี้น่าจะมีได้เกิดขึ้นจากจุดประสงค์ในการเล่าเรื่องใหม่ ความสนุกสนาน ทลกไปกฮา หรือมาจากภาพสะท้อนของการที่ราษฎรถูกกดขี่ข่มเหงจากเหล่าอุปการะสูงในขณะนั้น แต่เกิดขึ้นเนื่องมาจากจุดประสงค์ที่จะใช้เป็นที่การเมืองทางการเมืองของกลุ่มผู้แต่ง

ภาควิชา การปกครอง
สาขาวิชา
ปีการศึกษา 2542

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##C831717 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORD: SRITHANONCHAI, KING OF THONBURI, FOLRTALE, POLITICAL

CONSPIRACY, CONTEXTUAL ANALYSIS

Pol. Capt. N.L. Santikorn Vorawan : Political Implication in
"Srithanonchai" Advisor : Assist. Prof. Chaiyan Chaiyaporn 72
pp. ISBN 974-333-082-8

This research was conducted with a view to examine the political implication embedded in traditional Thai literature entitled "Srithanonchai". The literature is of distinct characteristic rarely found among other contemporary Thai literatures. This special quality lies in the literature's comedic nuance which seems to direct towards the humiliation of the Monarch. The existence of such literature shonoly contrasts with the well-established fact that during the reign of Absoulte Monarchy, the Monarch constitutes the only sovereign power to which not even a slight humiliation is attempted. The author of this work therefore propose that we interpret this particular phenomenon as representing a special means by which people sought to release and display their political frustration towards their rulers, besides other possible ulterior motives.

The materials used in this research is the verse version of "Srithanonchai"; namely the one published and distributed on an occasion of Mrs. Chid Suphasidhi's cremation in year 1968 and others versions available. The methodology employed in this study comprises text-analysis and historical context-analysis.

The hypothesis set out as conceptual framework for this study can be stated as follows; textual components of the literature managed to describe the actual interaction between the literature's text and the political climate of the period within which it originated. The literature also serves as the medium through which ordinary people could express publicly their frustration toward the rulers.

Results from the research reveals that a number of different Srithanonchai narratives could be found scattering in various regions of the country. Some versions could not even be traced back to their specific origins and dates of inventing. They thus rendered the test of the hypothesis set out extremely improbable. The author therefore resort mainly to the verse version of "Srithanonchai" and results of analysis turned down the hypothesis on the grounds that it lacks empirically and historically solid basis. The version which constitutes the object of investigation, however, differs from others in varlous and distinct regards. On basis of this difference, it enables the author to specify that the version was not intended as much to serve merely as a comedy or as the means by which ordinary people sought to express their political frustration brought about by oppressive regime as to serve as the decisive means for achieving particular political purposes.

C

ภาควิชา.....การปกครอง

สาขาวิชา.....

ปีการศึกษา.....2542

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ในการทำการศึกษามาโดยตลอด

ขณะที่ผู้ศึกษาวิจัยกำลังทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นขณะที่ผู้ศึกษาวิจัยปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ที่จังหวัดระยอง การค้นคว้าข้อมูลต่างๆ จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก ผู้ศึกษาวิจัย ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก พันตำรวจตรี ธนวัฒน์ ตั้งวงษ์เจริญ และพันตำรวจตรี ภทราพล สมิทวงศ์ ณ ออยุธยา ซึ่งเป็นน้องที่รักของผู้ศึกษาวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้อันมีค่าแก่ผู้ศึกษาวิจัย

นอกจากนั้น คำให้กำลังใจ คำปลอบโยน คำปรึกษา และความช่วยเหลือต่างๆ จาก คุณพ่อ คุณแม่ และภรรยา ได้มีส่วนผลักดันให้ผู้ทำการศึกษาได้ดำเนินการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นที่ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้ศึกษาวิจัยจึงขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ และผู้ที่เอ่ยนามดังกล่าวข้างต้นมา ณ ที่นี้เป็นอย่างยิ่ง

พันตำรวจตรี หม่อมหลวง สันธิกร วรวรรณ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	๖
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗

บทที่

1. บทนำ.....	1
ที่มาของสภาพปัญหา.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	3
ความมุ่งหมายในการศึกษา.....	3
สมมุติฐานในการศึกษา.....	4
วิธีการศึกษา.....	4
ขอบเขตการศึกษา.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2. ระเบียบวิธีการตีความ.....	6
การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง.....	7
การศึกษาในแนวทางปรัชญาการเมือง.....	8
ประเภทของบริบท.....	11
สรุป.....	13
3. ศึกษา "เสน่ห์" ของศรีธนญชัยใน "ศรีทวนนไชย".....	14
เหตุผลในการเลือกศรีทวนนไชยสำนวนกาพย์.....	14
เนื้อหาโดยสรุปและการเรียงลำดับเหตุการณ์ของศรีทวนนไชย.....	19
เนื้อหาโดยสรุปและการเรียงลำดับเหตุการณ์ของศรีธนญชัย- เซียงเหมี้ยง.....	22
ความแตกต่างของ "ศรีทวนนไชย" และ "ศรีธนญชัย-เซียงเหมี้ยง.....	24
การให้ความสำคัญแก่ภาษา.....	24
ความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า.....	27

สารบัญ (ต่อ)

การใช้ความรู้ในเรื่องของธรรมชาติ.....	29
ความแปลกที่ไม่มีในวรรณคดีเรื่องอื่น.....	29
การเอาชนะชาวต่างชาติ.....	30
การสอดคล้องกับความคิดทางการเมืองไทย.....	30
การสะท้อนสภาพสังคมไทยโดยทั่วไป.....	34
4. ศึกษาลักษณะ เงื่อนไข ของสภาพสังคมและตัวละคร ในเรื่อง "ศรีทนนไชย".....	40
ข้อสันนิษฐานแหล่งกำเนิดของศรีทนนไชย.....	40
ศรีทนนไชยเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา.....	40
ศรีทนนไชยเกิดขึ้นหลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.....	41
ความผิดปกติของศรีทนนไชยจากสภาพสังคมไทยทั่วไป.....	43
เหตุผลของการกำเนิดศรีทนนไชย.....	49
ศรีทนนไชยเป็นตัวแทนชาวบ้านที่ไม่เชื่อมั่นในตัวผู้ปกครอง.....	49
ศรีทนนไชยเป็นเครื่องมือทางการเมือง.....	53
5. บทสรุป.....	63
ข้อเสนอแนะ.....	65
รายการอ้างอิง.....	66
ประวัติผู้เขียน.....	72

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาของสภาพปัญหา

หากจะกล่าวถึงนิทานพื้นบ้านของไทยที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายกันนั้น "ศรีธนญชัย" ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ได้ได้รับความนิยมและรู้จักกันมาเป็นเวลานาน และเมื่อกล่าวถึง "ศรีธนญชัย" ก็มักจะนึกถึงเรื่องราวที่ตลกโปกฮาที่น่าขบขันหาสาระไม่ได้ แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เหตุใด "ศรีธนญชัย" จึงสามารถเป็นที่นิยมกันมาเป็นเวลานาน และยังสามารถปรากฏเป็นนิทานพื้นบ้านของไทยในแทบจะทุกภูมิภาคของไทย เช่นทาง เรื่อง(ศรีธนญไชย) เชียงเมียง ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในแถบภาคอีสานหรือ ศรีธนญชัย น้องศรีธนญชัย ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านในแถบภาคใต้ อีกทั้งยังได้รับการจัดพิมพ์เป็นหนังสือไม่น้อยกว่า 16 ตีพิมพ์ เช่น

1. ศรีทระนไชย(สำนวนกาพย์) และลิลิตตำราวนพรัตน์ หนังสืองานฉาบนัก นายชิต สุขสิทธิ์
2. ศรีธนญไชย ฉบับมาตรฐาน โดย ประยูร พิศนาคะ
3. ศรีธนญชัยกับน้อง (ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ) โดย วิสันต์ ปันทวงวงศ์
4. ศรีธนญชัย น้องศรีธนญชัย และลูก ฉบับสมบูรณ โดย พันธุ์เพชร (นามแฝง)
5. ศรีธนญชัย โดย พ.บางพลี (นามแฝง)
6. ศรีธนญชัย โดย ลุง เชื้อย (นามแฝง)
7. ศรีธนญชัย โดย วรวรรณ (นามแฝง)
8. ศรีธนญชัย โดยม.ล.มณีรัตน์ บุณาค ,แปลโดย ส.บ. (นามแฝง)
9. ศรีธนญชัย (ฉบับวณิพก) โดยวิสันต์ ปันทวงวงศ์
10. ศรีธนญชัย โดย กะล่อนทอง (นามแฝง)
11. ศรีธนญชัยกลับชาติ โดยสำเนา หิริโอดิปปะ
12. ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ โดยพร พิทยา
13. น้องศรีธนญชัย โดยขุนเมือง (นามแฝง)
14. ลูกศรีธนญชัย โดย พร พิทยา

15.เสภาเรื่องศรีธนญชัยเชียงใหม่ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

มหาอำมาตย์ตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา

16.หนูชอบเชียงใหม่ โดยกาญจนา นาคพันธ์

ดังนี้ จึงเห็นได้ว่า “ศรีธนญชัย” เป็นเรื่องที่คนไทยได้ให้ความสำคัญและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ดังนั้น จึงเห็นว่า “ศรีธนญชัย” น่าจะมีใช่เป็นเพียงเรื่องตลกไปกथाเพียงเท่านั้น เหตุผลที่ “ศรีธนญชัย” ยังคงเป็นเรื่องที่ได้รับความนิยมและสามารถสืบทอดมาเป็นเวลานานในสังคมไทยได้นั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่า “ศรีธนญชัย” สามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยมและความคิดของสังคมไทย นอกจากนี้ เนื้อเรื่องของ “ศรีธนญชัย” ยังแปลกกว่าวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ตรงที่มักเป็นเรื่องที่ตัวเอก คือ ศรีธนญชัย สามารถเอาชนะฝ่ายตรงข้ามด้วยการใช้ปัญญา ซึ่งในหลายๆ ครั้ง ก็เป็นการพยายามเอาชนะพระมหากษัตริย์ ซึ่งในสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ยังคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ ซึ่งใครก็อาจจะละเมิดล่วงเกินต่อพระองค์ได้ แต่เหตุใดในเนื้อเรื่องของ “ศรีธนญชัย” กลับสามารถล่วงเกินในลักษณะของการลบหลู่ต่อเบื้องสูงได้โดยไม่ได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงได้ นอกจากนั้น ยังสามารถใช้ปัญญาเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้ แม้ว่าจะขัดต่อความรู้สึกของประชาชนคนอื่น โดยที่กฎหมายในขณะนั้นก็ยังไม่สามารถยับยั้งการกระทำของศรีธนญชัยได้ และในบางครั้งก็ยังมีกรพิพากษาให้ศรีธนญชัยเป็นฝ่ายชนะไป ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นประชาชนมีความรู้สึกไม่ศรัทธาต่อ ตัวผู้ปกครองอันได้แก่ พระมหากษัตริย์ และขุนนาง รวมทั้งกฎหมายบ้านเมืองในขณะนั้นไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน หรืออาจเป็นไปได้ว่า การบังคับใช้กฎหมายในสมัยนั้นจะต้องอาศัยการตีความตามตัวอักษรก็เป็นไปได้

สิ่งเหล่านี้อาจจะแสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์ของบ้านเมืองในขณะนั้น ตลอดจนค่านิยม และความรู้สึกของประชาชนในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม การที่ “ศรีธนญชัย” ได้มีการแพร่หลายในแทบทั่วภูมิภาคของไทย และเป็นเพียงนิทานพื้นบ้าน จึงไม่มีการบันทึกถึงระยะเวลาที่แน่นอนว่า การกำเนิดเรื่องศรีธนญชัยในครั้งแรกจะอยู่ที่ใด และในช่วงระยะเวลาไหน จึงเกิดปัญหาในการตีความในบริบทหรือที่มาของการประพันธ์ “ศรีธนญชัย” ได้ แต่เท่าที่ปรากฏในสำนวนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายนั้น “ศรีธนญชัย” ในส่วนใหญ่ มักจะได้รับการกล่าวถึงในสมัยของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในขณะนั้นก็เป็นปีที่ทราบกันดีว่าสภาพความอ่อนแอของพระมหากษัตริย์ไทย และเกิดความแตกแยก และแย่งชิงอำนาจกันระหว่างขุนนางกันเอง รวมทั้งระหว่างพระมหากษัตริย์และขุนนาง และก็มีเนื้อความในหลายๆ ตอน ได้กล่าวถึงการคบค้าสมาคมกับชาวต่างชาติ เช่นฝรั่งชาวฮอลันดา และโปรตุเกส ในลักษณะเข้ามาทำทนายอำนาจและพยายามที่จะเอาประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น ซึ่งหาก “ศรีธนญชัย” ได้ถือกำเนิดในช่วงดังกล่าวจริง ก็จะสามารถสะท้อนให้เห็น

ถึงสภาพการณ์การเมือง รวมทั้งความคิดของชาวบ้านในช่วงดังกล่าวได้ ซึ่งได้มีผู้ทำการวิจัยหลายท่านพบว่า วรรณคดีของไทยสามารถตีความสะท้อนภาพทางการเมืองและสังคมไทยได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า “ศรีธนญชัย” จะได้รับการเผยแพร่กันอย่างแพร่หลายและมีอยู่หลายสำนวน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดก็ตาม ก็ยังมีได้มีผู้ได้ศึกษาและวิจัย “ศรีธนญชัย” ในเชิงการเมือง โดยทำเป็นวิทยานิพนธ์แต่อย่างใด ดังนั้นจึงน่าจะมีการตรวจสอบและวิจัย เพื่อตรวจสอบผลที่น่าจะมีสาระทางการเมืองกันอย่างจริงจังเพื่ออุดช่องโหว่ และสามารถชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของนิทานพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายและเป็นเวลานานนี้ได้

ความสำคัญของปัญหา

การเลือก “ศรีธนญชัย” มาทำการวิจัย เนื่องมาจาก

1. ศรีธนญชัยเป็นเรื่องที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมาเป็นเวลานาน แต่ผู้ที่สัมผัสมักมองเรื่องนี้เป็นเพียงเรื่องตลกไปกษา แต่เหตุใดจึงได้รับความนิยมมาเป็นเวลานาน
2. การที่ได้มีผู้ทำการวิจัยหลายท่านพบว่า วรรณคดีของไทยสามารถตีความสะท้อนภาพทางการเมืองและสังคมไทยได้ เหตุใด ศรีธนญชัยซึ่งมีการลบหลู่เบื้องสูงอยู่บ่อยครั้ง แม้ว่าในขณะนั้น พระมหากษัตริย์ย่อมเป็นที่สิ่งทีแตะต้องมิได้ ดังนั้น ก็ย่อมจะเป็นการสะท้อนภาพทางการเมืองและสังคมในขณะนั้นได้
3. แม้ว่าศรีธนญชัยได้รับการเผยแพร่มาเป็นเวลานาน และปรากฏอยู่แทบจะทุกภูมิภาคของไทย แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ที่นำมาวิจัยในทางรัฐศาสตร์แต่อย่างใด

ความมุ่งหมายของการศึกษา

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวไปแล้ว ทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะทำการศึกษาในตัวเรื่องของศรีธนญชัยเพื่อตอบปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ศรีธนญชัยเป็นวรรณคดีทางการเมืองหรือไม่ และถูกนำไปเพื่อรับใช้การเมืองอย่างไร
2. ผู้ที่เขียนศรีธนญชัยในครั้งแรก ต้องการอะไรจากศรีธนญชัย ความต้องการเหล่านั้นได้รับการตอบสนองหรือไม่ ระบุได้
3. การที่ “ศรีธนญชัย” เป็นนิทานพื้นบ้าน จะเป็นการแสดงให้เห็นถึง ค่านิยม และความรู้สึกของประชาชนในขณะนั้น หรือไม่ อย่างไร
4. เพื่อทราบสภาพแวดล้อม ตลอดจนค่านิยมและความรู้สึกของสังคมในขณะนั้นที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง

5. เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองใน “ศรีธนญชัย”

สมมุติฐาน

เนื่องจากการศึกษาในเชิงตีความ จึงทำให้การแสวงหาทศรูปบนสมมุติฐาน มีลักษณะเป็นข้อเสนอ จึงมีวิธีการและเป้าหมายอยู่ในเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. สามารถอธิบายภาพเชิงซ้อนระหว่างการค้าเงินเรื่องของศรีธนญชัยกับเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นได้
2. ศรีธนญชัยเป็นสื่อความคิดทางการเมืองของประชาชนในสมัยนั้น

วิธีการศึกษา

วิธีการวิจัย นอกจากจะศึกษาตีความใน เนื้อเรื่องและสำนวนการประพันธ์ ตลอดจน พฤติกรรม ความคิด และการแสดงออกของตัวละคร ในวรรณกรรมเรื่อง “ศรีธนญชัย” เป็นหลักแล้ว ยังจะต้องใช้การศึกษาเชิงบริบท (contextual analysis) ซึ่งจะศึกษาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ ในช่วงเวลาที่คาดว่าศรีธนญชัยจะเกิดขึ้นในขณะนั้น

ขอบเขตการศึกษา

ใช้ศรีธนญชัย สำนวนภาพย้อบับตีพิมพ์เผยแพร่ เป็นหลักสำหรับการตีความ และนำ ศรีธนญชัยในสำนวนอื่นๆ มาประกอบ

ประโยชน์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่สะท้อนจากนิทาน
2. ทำให้ทราบถึงสภาพสังคมในสมัยนั้น
3. สะท้อนถึงชีวิต กฎหมาย และความต้องการทางศีลธรรมเพื่อรักษาระเบียบในสังคม
4. บทบาทและพฤติกรรมของตัวละคร สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการ และไม่ต้องกาให้ มีในบุคลิกภาพของคนไทย

5. รู้จักบ่อเกิดและที่มาของนิทานเรื่องนี้ และความสำคัญที่จะต้องนิทานเรื่องนี้ต่อไป
6. ทำให้ทราบถึงสังคม โลกทัศน์ และทัศนคติของสังคมไทย

ระเบียบวิธีการตีความ

การตีความเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการเรียนการศึกษาศาสาตร์ปรัชญาการเมืองอย่างยิ่งเพราะมันเป็นวิธีการเดียวที่สามารถจะเข้าใจแนวความคิดของนักปรัชญาในอดีตได้ ไม่ว่าการศึกษาปรัชญานั้นจะศึกษาด้วยแนววิธีการใดก็ตาม ก็ไม่สามารถจะห้การตีความได้ แนวความคิดหรือสิ่งที่นักปรัชญาคิดเขียนขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต เราไม่สามารถที่จะติดต่อกับนักคิดหรือนักปรัชญาท่านนั้นได้ว่า ในขณะที่ท่านคิดอะไร และคิดอย่างไร มีวัตถุประสงค์อย่างไรในการคิดเช่นนั้น การจะรู้ได้ก็มีทางเดียวคือ เราต้องศึกษาจากตัวบทหรืองานเขียนของนักปรัชญาท่านนั้นซึ่งบางทีก็อาจจะเข้าใจบ้างหรือไม่เข้าใจบ้าง เนื่องจากมีปัจจัยสาเหตุหลายประการ เช่น ตัวบทหรืองานเขียนนั้นเป็นภาษาคนละภาษากับผู้ที่ศึกษา ตัวบทหรืองานเขียนนั้นไม่มีความสมบูรณ์พอเนื่องจากเป็นของเก่าที่ตกทอดมาหลายสมัย หรือแม้กระทั่งว่าความเข้าใจของคำและความหมายของนักปรัชญาในอดีตที่ไม่เหมือนกับความเข้าใจของผู้ที่ศึกษาในปัจจุบัน ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้การที่จะเข้าใจหรือศึกษาปรัชญาของนักปรัชญาในอดีตจึงไม่มีพื้นที่ที่จะต้องมีการตีความ ซึ่งได้แก่การอ่านตัวบทหรืองานเขียนของนักปรัชญาที่จะศึกษาแล้วแล้วก็นำมาวิเคราะห์ว่า งานเขียนนั้นเขียนเพื่อต้องการให้ผู้อ่านทราบอะไร ผู้เขียนคิดอะไรและมีวัตถุประสงค์อย่างไร ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกว่าผู้ที่ศึกษาหรือตีความนั้นมีความรู้เพียงใดที่จะตีความงานเขียนหรือตัวบทของนักปรัชญาท่านนั้น หรือการใช้หลักอะไรในการตีความและในการตีความนั้นเป็นการตีความเพื่อเป็นการศึกษาในแนวทางใดและมุ่งวัตถุประสงค์อะไร ดังนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงหลักการและแนวทางในการตีความควรทราบก่อนว่า แนวทางการศึกษาปรัชญาการเมืองนั้นมีแนวทางการศึกษาอย่างไรบ้างเพื่อเป็นกรอบของการตีความที่จะเลือกใช้ต่อไป

- การศึกษาแนวความคิดทางการเมืองแบ่งออกเป็นสามแนวทางด้วยกัน คือ

 1. การศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought)
 2. การศึกษาในแนวทางที่เรียกกันว่า ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy)
 3. การศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า การพิจารณาทฤษฎีการเมือง (Political Theory)

ซึ่งในที่นี้คงใช้เพียง 2 แนวทางคือ การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง และ แนวทางปรัชญาการเมือง เท่านั้น

1. การศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought)

การศึกษาในแนวทางนี้มีความเชื่อหรือปรัชญาพื้นฐานความเชื่อที่ว่า คนเรานั้นมิได้นึกคิดอะไรขึ้นมาลอย ๆ ความคิดของคนเกิดขึ้นได้จากการตอบสนองอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา ความคิดทางการเมืองก็เช่นกัน เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อนักคิดคนนั้น ฉะนั้นเราจะเข้าใจความคิดของนักคิดคนหนึ่งได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เราก็ต้องเข้าใจสิ่งแวดล้อมของเขาเป็นสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่ว่านั่นได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานับตั้งแต่ สภาพอากาศภูมิประเทศ การเลี้ยงดูและการศึกษาสถานภาพและครอบครัวของนักคิด หรือ แม้แต่เพศของนักคิดนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลในการกำหนดความคิดความอ่านของนักคิดทั้งสิ้น

การศึกษาในแนวทางนี้มีศัพท์ทางวิชาการเฉพาะที่ใช้เรียกสิ่งแวดล้อมดังกล่าวที่มีอิทธิพลต่อความคิดของนักคิดว่า "context" หรือในภาษาไทยได้รับบัญญัติศัพท์ไว้ว่า "บริบท" บริบทที่นักวิชาการในแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิดทางการเมืองให้ความสำคัญเป็นพิเศษเพื่อที่จะทำความเข้าใจความคิดของนักคิดคือ บริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) โดยจะเน้นที่สภาพหรือบริบททางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม บริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดคนหนึ่งนั้นมีขอบเขตที่กว้างขวางและครอบคลุมมาก การกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดคนหนึ่งนั้น ย่อมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวเขาตั้งแต่เกิดจนตาย แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่จะมีอิทธิพลหรือมีความสำคัญเท่าเทียมกันหมดต่อการกำเนิดความคิดของนักคิดบางเหตุการณ์แม้ว่าจะเกิดขึ้นและเป็นสิ่งแวดล้อมอันหนึ่งของนักคิด แต่มันอาจจะไม่มีความสำคัญหรืออิทธิพลอะไรมากมายก็เป็นได้ แต่บางเหตุการณ์กลับมีบทบาท และอิทธิพลสำคัญที่ทำให้นักคิดคิดอะไรขึ้นมาได้ เหตุการณ์บางเหตุการณ์มีอิทธิพล และผลกระทบที่สำคัญรุนแรงถึงกับเปลี่ยนแปลงความคิดของคน ๆ หนึ่งได้ อย่างสิ้นเชิง ฉะนั้น แม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์จะมีขอบเขตกว้างขวางมากอย่างที่กล่าวไปแล้วก็ตาม แต่ในการศึกษาพิจารณา เราจะไม่ศึกษารายละเอียดทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตของนักคิด แต่เราจะพยายามพิจารณาถึงสิ่งสำคัญ ๆ ในบริบททางประวัติศาสตร์ของนักคิดที่น่าจะมีอิทธิพลต่อความคิดของเขา

การศึกษาหรือวิเคราะห์ความคิดของนักคิดโดยมีบริบทหรือประวัติศาสตร์ของนักคิดเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความคิดของนักคิดแต่ละคนนี้ เราเรียกว่า การวิเคราะห์เชิงบริบท (contextual analysis) หรือ การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (historical analysis) อันถือเป็นหัวใจของแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง นอกจากบริบทแล้ว หากไม่มีข้อเขียนหรืองานเขียนแล้ว เราไม่สามารถเข้าใจความคิดของนักคิดได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ข้อเขียนหรืองานเขียนของนักคิดเราเรียกว่า ตัวบท (text) ดังนั้นในการศึกษาหรือวิเคราะห์หรือตีความความคิดของนักคิดท่านหนึ่ง เราจะสนใจศึกษาตีความเฉพาะข้อเขียนหรือตัวบทอย่างเดียวไม่ได้ และก็จะสนใจเพียงแค่ว่าบริบทอย่างเดียวก็ไม่ได้อีกเช่นกัน จึงต้องทำความเข้าใจทั้งบริบทและตัวบทควบคู่กันไป

ประโยชน์ที่ได้จากแนวการศึกษาในลักษณะนี้ทำให้เราทราบว่า นักคิดในอดีตนั้นคิดอะไร ประโยชน์ที่ได้เป็นประโยชน์ทางวิชาการล้วน ๆ แต่เราไม่สามารถนำแนวความคิดนั้นมาใช้แก้ปัญหาอะไรกับปัญหาในปัจจุบันได้ เนื่องจากแนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดที่เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์และบริบทในขณะนั้น แต่การมองย้อนไปในอดีตและเข้าใจถึงแนวความคิดในอดีตก็ทำให้เราเข้าใจถึงตัวเองมากยิ่งขึ้น ยิ่งถ้าคำตอบหรือแนวความคิดในอดีตบางส่วนสามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้ด้วยแล้ว ก็ถือว่าการศึกษาในแนวทางนี้เป็นกำไรอย่างยิ่งแล้ว

2. การศึกษาในแนวทางปรัชญาการเมือง (Political Philosophy)

การศึกษาในแนวนี้ต้องทำความเข้าใจกับคำว่า "philosophy" ที่แปลว่า ปรัชญาเสียก่อนคำนี้เป็นคำกรีกโบราณ เป็นการสนธิระหว่าง คำว่า philien กับคำว่า sophia คำว่า philien แปลว่าความรัก มิตรภาพ ส่วนคำว่า sophia หมายถึง ปัญญา ความรู้ ดังนั้นเมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึง ความรักในความรู้ ส่วนคำว่า political ก็มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกเช่นเดียวกัน คือ politikos มีความสัมพันธ์กับคำว่า polis นักวิชาการส่วนใหญ่ในโลกนี้ให้ใช้ความหมาย polis ซึ่งหมายถึง รัฐ นคร อาณาจักร หรือบ้านเมือง สำหรับชาวกรีกโบราณคำว่า political เป็นคำที่ใช้สื่อความหมายในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ polis ซึ่งหมายถึงความหมายร่วมกัน หรืออะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน เมื่อรวมความจากข้างต้นแล้ว เราจะได้ว่า political philosophy ก็มีความหมายว่า ความรักความรู้ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของ polis หรือความรักในความรู้ในเรื่องกิจกรรมหรือการกระทำในส่วนรวม

เนื่องจากความรู้ที่กล่าวไปแล้วข้างต้นมาจากรากศัพท์คำว่า sophia ซึ่ง ความรู้ในที่นี้ หมายถึง ภูมิปัญญาอันรวมไปถึงทักษะที่จะทำให้เรามีวิจารณญาณและการตัดสินใจที่ดีในเรื่องกิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม เป็นความรู้ในการออกกฎระเบียบกฎหมายหรือแม้แต่ กฎศีลธรรมที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งตามคำกล่าวนี้ ไม่ได้หมายความว่า ความรู้ที่ว่าเป็นความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยตามยุคสมัย แต่มันเป็นความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงแม้ว่าสถานการณ์ หรือกฎระเบียบอาจจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม การศึกษาแนวทางนี้เชื่อว่า การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมือนมิได้หมายความว่าสองคนที่คิดนั้นจะต้องมีเจตนาหรือมีความต้องการที่เหมือนกัน และเช่นเดียวกัน การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่แตกต่างกันก็มีได้หมายความว่า จะต้องมาจากเหตุผลและวิถีคิดที่แตกต่างกันด้วย ด้วยเหตุนี้เอง การศึกษาในแนวทางนี้จึงเชื่อว่าภูมิปัญญาความรู้ที่กล่าวมานั้นเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจทำให้เกิดการกระทำที่แตกต่างกัน รวมถึงอาจจะทำให้เกิดกฎหมายที่แตกต่างกัน และถ้า หากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่าจุดมุ่งหมาย หรือเจตนาที่มาจากเหตุผลวิถีคิดภายใต้ภูมิปัญญานี้ แม้ว่าการกระทำหรือกฎระเบียบกฎหมายจะแตกต่างกันแต่ที่จริงแล้วมันไม่ได้นำมาซึ่งความแตกต่างในจุดมุ่งหมาย และจุดมุ่งหมายที่ว่าเป็นคือ ความดี

การศึกษาในแนวทางนี้ เชื่อว่าปรัชญาหรือแนวคิดนั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลของบริบทเช่นเดียวกัน และบริบทที่ก่อให้เกิดปรัชญาการเมืองก็คือ บริบทภายใต้เงื่อนไขว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นปรารถนาสิ่งที่ดี และความดีย่อมนำมาซึ่งความสุขในการมีชีวิตของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ และยังเชื่ออีกว่า บริบทดังกล่าวนี้ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่เป็นเงื่อนไขที่ดำรงอยู่มาตลอด ดังนั้นเมื่อเงื่อนไขหรือสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ยังเป็นเช่นนี้ มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ปัญหาภายใต้บริบทดังกล่าวนี้จะยังคงเป็นปัญหาเดิม ๆ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด และเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการคิดแก้ปัญหาดังกล่าว และการคิดแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ การแสวงหาหรือความรักในความรู้ในกิจกรรมหรือการกระทำในกิจกรรมส่วนรวม หรือ องค์ความรู้ที่เรียกว่า ปรัชญาการเมืองนั่นเอง นั่นหมายความว่า เมื่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม เรายังมีคำถามที่ไม่เปลี่ยนแปลงและพยายามหาคำตอบอยู่ตลอดเวลาเช่น ความดีคืออะไร ? ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร? ความยุติธรรมที่แท้จริงเป็นอย่างไร ? เช่นนี้เป็นต้น ไม่ว่าจะนานเพียงใดก็แล้วแต่ แนวการศึกษานี้ก็เชื่อว่า ปัญหาเหล่านี้ก็ยังเป็นคำถามอยู่ตลอดไป และก็เชื่ออีกว่า ปัญหาเหล่านี้จะต้องมีคำตอบที่ไม่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นเดียวกัน เป็นคำตอบที่อยู่ในลักษณะที่เป็นสัจธรรม ซึ่งหมายความว่าภูมิปัญญาที่แท้จริงที่จะใช้ตอบปัญหาต่าง ๆ ได้ในทุกยุคทุกสมัย ปรัชญาการเมืองเชื่อว่า มีนักคิดบางคนเป็นนักคิดที่อัจฉริยะยิ่งใหญ่ว่าได้ค้นพบภูมิปัญญาที่แท้จริงที่ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้

กาลเวลา นั่นคือความคิดของเขาอยู่เหนือบริบทและประวัติศาสตร์จากความเชื่อนี้ทำให้เรามองได้ว่า แนวการศึกษาปรัชญาการเมืองนี้มีฐานความคิดในเรื่องที่ว่า สรรพสิ่งในโลกนี้มีแก่นสัจจะ ธรรมชาติความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงถึงแม้ว่าสิ่งแวดล้อมหรือสังคมจะเปลี่ยนแปลงตามยุคของประวัติศาสตร์อย่างไรก็ตามแก่นแท้ของมันจะไม่เปลี่ยน ซึ่งย่อมนิยามความเคยไปถึงว่า ถึงแม้วิถีชีวิตของมนุษย์จะเปลี่ยนไป แต่มีบางอย่างในตัวมนุษย์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงบางอย่างในตัวมนุษย์ที่ไม่เปลี่ยนนี้เองทำให้ความเป็นไปของมนุษย์และโลกไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าเปลี่ยนก็จะเปลี่ยนเฉพาะเปลือกนอกเท่านั้น ปรัชญาการเมืองเห็นว่า ถ้าเราเข้าใจมนุษย์อย่างถ่องแท้ เราจะต้องไม่ไปศึกษาเฉพาะเปลือกที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเท่านั้น แต่เราจะต้องเข้าไปให้ถึงแก่นแท้ของมัน

แนวการศึกษานี้เชื่อว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้นดำรงอยู่ได้โดยมีคุณลักษณะสองอย่าง คือ มีส่วนที่เปลี่ยนแปลงและส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงและเป็นแก่นแท้ นั้น เรามักเรียกว่าธรรมชาติ ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติถือเป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาแนวปรัชญาการเมือง ปรัชญาการเมืองเห็นว่า การที่จะได้องค์ภูมิปัญญาความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรม หรือ การกระทำในกิจกรรมส่วนรวมหรือในนัยหนึ่งก็คือ ภูมิปัญญาความรู้ทางการเมืองได้นั้น จะต้องค้นหาคำตอบเกี่ยวกับธรรมชาติของการเมือง และธรรมชาติของมนุษย์ และแน่นอนที่สุดจะต้องเป็น การค้นหาธรรมชาติการเมืองที่ดีที่สุด และธรรมชาติของมนุษย์ที่ดีที่สุด เพื่อที่จะเป็นแนวทางคำตอบแก้ปัญหาของการเมือง สังคม และมนุษย์ และเพื่อตอบคำถามและแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ที่ไหน ในโลก ที่มีความสนใจและจริงจังในการค้นหา คำตอบดังกล่าว และต้องพยายามหาทางออกให้แก่ตัวเอง สังคมของตัวเอง หรือรัฐของตนเอง แต่ละคนแต่ละที่อาจจะมีความแตกต่างกัน รูปธรรมของการแก้ปัญหาจะต้องต่างกันแต่กระนั้นก็มาจากภูมิปัญญาความรู้ที่เป็นตัวชี้แนะเดียวกัน

ปรัชญาการเมืองเป็นการศึกษาอดีตหรือปัจจุบันเพื่อปัจจุบันและอนาคต ใน การศึกษาปรัชญาการเมือง ไม่ได้มุ่งที่จะยกเอาคำตอบของนักคิดในอดีตมาแก้ปัญหาหรือหาทางออกในปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาแนวนี้ไม่ยอมรับการคิดและแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง แต่ปรัชญาการเมืองเชื่ออย่างแน่นอนว่าการแก้ปัญหาของเราในปัจจุบันจะแก้ได้ก็ด้วยจากความคิดของเราในปัจจุบันเท่านั้น เพียงแต่การค้นหาคำตอบนั้น ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักความคิดของนักคิดในสมัยโบราณ โดยเฉพาะยุคคลาสสิกเป็นจุดเริ่มต้นหรือมันได้พื้นฐานที่ขาดไม่ได้เลยอันเป็นความรู้ภูมิฐานที่จะชี้นำหรือเป็นกรอบความคิดของแนวความคิดนี้

การศึกษาในแนวปรัชญาการเมืองจะไม่เน้น บริบท เท่ากับ ตัวบท เพื่อเชื่อว่า ตัวบทที่นักคิดได้เขียนมานั้นพอเพียงแล้วที่จะค้นหาภูมิปัญญาความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงการสนใจอยู่เฉพาะแต่ตัวบทนี้จึงทำให้แนวการศึกษานี้ถูกโจมตีจากแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองว่า การตี

ความตัวบทเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจบริบทนั้นไม่อาจจะตีความได้อย่างถูกต้องได้ แต่การตีความนั้นแม้จะเน้นที่ตัวบทแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะสบายนัก เพราะผู้ศึกษาจะต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อที่จะค้นหาภูมิปัญญาส์จจะธรรม สำหรับตัวเอง ทำให้ต้องมีความจริงจังกับตัวบทและมีความจริงจังกับตัวเองอย่างมาก ต้องใช้วิจารณ์ญาณของตัวเองเข้าตรวจสอบความคิดที่อยู่ในตัวบท ต้องตั้งคำถามที่ สงสัยกับข้อเสนองของตัวบท จะต้องนำเอาความคิดที่นักคิดเสนอนั้นมาตรวจสอบในสถานการณ์ปัจจุบัน การศึกษาในแนวนี้จึงทำให้ผู้ศึกษาทราบจุดอ่อนจุดแข็ง ความ มีเหตุผลและไม่มีเหตุผล ความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องในความคิดของนักคิดได้ อย่างดี ซึ่งแตกต่างจากแนวการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองที่ผู้ศึกษาจะไม่อ้างว่า สิ่งที่เขาได้ เป็นความคิดของเขาเพราะเขาเชื่อว่าเป็นความคิดของนักคิดคนนั้น แต่ แนวทางการศึกษาปรัชญาการเมืองก็ทำให้คนมีปัญญาที่เป็นตัวเองมากกว่าสิ่งใด ในขณะที่การศึกษาแนวประวัติศาสตร์การเมืองคอยศึกษาแต่เปลือกนอกของความรู้ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและเพื่อตอบสนองความอยากรู้ทางวิชาการเพียงเท่านั้น

ประเภทของบริบท

เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ เราแบ่งบริบทออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้²

1. Microcontext คือบริบทในระดับย่อยที่สุด นั่นคือ การพิจารณา บริบทในด้านการใช้ภาษาไทย คำต่าง ๆ แนวความคิดที่ใช้เน้นรวมหมายถึงบริบทส่วนตัวของผู้เขียนด้วย (personal context) บุคคลแต่ละคนถือว่ามีปัจเจกภาพที่ถ่ายทอดมาใช้วิธีการใช้ภาษาของตัวเอง แต่ละคนก็มีรูปแบบ (style) การเขียนแตกต่างกัน ซึ่งจำต้องอาศัยเทคนิคพิเศษในการศึกษาบริบทของภาษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นของผู้เขียนคนใดคนหนึ่ง และใช้ในการที่จะเข้าใจประโยคที่สำคัญหรือบทที่สำคัญ ๆ ภายใต้บริบทของงานเขียนทั้งหมดของผู้เขียนแต่ละคน microcontext นี้ ถ้าจะพิจารณากันจริง ๆ สามารถไล่ไปถึงบริบทของตัวบุคคลในเรื่องของอวัยวะร่างกาย เซลล์ ระบบประสาทของแต่ละคนมีแตกต่างกัน และการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อันก่อให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมและความคิดที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของ microcontext นั้น เป็นสิ่งที่ปฏิเสธหรือมองข้ามไม่ได้ ทั้งนี้ในการศึกษางานของใครก็ตาม ความตั้งใจ (intention) ของผู้บันทึก ข้อมูลหรือนักเขียนเป็นสิ่งที่สำคัญ มิฉะนั้นความเข้าใจหรือการตีความอาจจะคลี่คลายได้โดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิด เพราะนักคิดทุกคนไม่ได้จะเพียงมีลักษณะของความสนใจที่ต่างกัน แต่มีลักษณะเฉพาะของการใช้ศัพท์ สำนวน และความสัมพันธ์ของคำต่าง ๆ แตกต่างกันด้วย

² ไชยันตี ไชยพร. เอกสารการบรรยายเรื่อง ประวัติศาสตร์วิธีแห่งความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้
ของเทพเจ้า ภาควิชาการ ภาควิชาสังคมและรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 18-20

2. Correlative context บริบทประเภทนี้ คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หรืองานที่เราต้องการศึกษา เช่น การศึกษาสงครามเก้าทัพ เราได้ค้นคว้าอาศัยข้อมูลประวัติศาสตร์ที่กรมพระยาดำรงฯ ทรงนิพนธ์ไว้ พระนิพนธ์ของกรมพระยาดำรงฯ ก็ถือว่าเป็น correlative context ที่เกี่ยวข้องกับบริบทจริง คือ สงครามเก้าทัพต้นรัตนโกสินทร์ (หรือถ้ารัตนโกสินทร์จะมีอายุยืนนานอีกหมื่นปี ช่วงตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 เป็นอย่างน้อยจะต้องถูกเรียกว่าเป็นยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น) ตรงนี้มีความหมายว่า การศึกษาเรื่องใดก็ตาม ก็ให้คำนึงงานเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้องนำมาประกอบศึกษาและตีความได้เพื่อให้ได้การตีความที่ชัดเจน สิ่งที่มีมองข้ามไม่ได้ คือ เมื่อ มีการตีความหรือการเขียนประวัติศาสตร์เกิดขึ้น งานชิ้นนั้นย่อมอยู่ภายใต้บริบทของมันเอง ดังนั้นการปะทะสัมพันธ์กันของบริบทจึงเกิดขึ้น และด้วยเหตุนี้การศึกษางานประวัติศาสตร์หลาย ๆ เรื่อง จึงเป็นการตีความซ้อนการตีความหลายครั้งหลายคราและเมื่อตกมาถึงมือเราก็เป็นการผสมผสานของบริบทหลายยุคหลายสมัย แม้ว่าจะงานดังกล่าวจะพูดเรื่องเดียวกัน แต่ก็ต้องพึงสำนึกถึง correlative context ไว้เป็นสำคัญ

3. Macrocontext ในขณะที่ Microcontext ที่เราได้กล่าวไปแล้วเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นส่วนตัวของผู้เขียน แต่สำหรับ Macrocontext เป็นบริบทที่เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวงกว้างครอบคลุม และมีลักษณะ impersonal อันหมายถึงเป็นเรื่องกว้างทั่วไปไม่ใช่ส่วนตัวของผู้เขียน ได้แก่ สภาพทางสังคมวัฒนธรรม หรือการถกเถียงระหว่างค่ายความคิด (schools of thought) เช่น การศึกษางานปรัชญา หรือประวัติศาสตร์ของเฮนส์ เราจำเป็นต้องพิจารณามุมมองทางสังคม เศรษฐกิจการเมืองชีวิตคนกรีกโบราณ หรือการศึกษาปรัชญาจีนในบริบทของราชวงศ์โจว หรือ การศึกษาความคิดการเมืองของ ปรีดี พนมยงค์ ก็จำเป็นต้องอาศัยบริบทของช่วง รัชกาลที่ 5-9 เป็นต้น

4. Metacontext บริบทดังกล่าวนี้จะเข้าใจได้เมื่อเราพิจารณาถึงวิธีการตั้งคำถามของนักคิดในอดีตหรือวิธีการมองปัญหาของผู้บันทึกประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนวทางการแก้หรือตอบคำถามที่ได้ถูกตั้งขึ้นมา เช่น ลักษณะเฉพาะของการตั้งคำถาม-คำตอบ ของปรัชญากรีกหรือของคนกรีกโดยทั่วไปหรือลักษณะของจีน ของอินเดีย หรือเมื่อนักกรีก อินเดีย จีน มาเปรียบเทียบพบลักษณะร่วมก็จะเข้าอยู่ภายใต้ metacontext นี้ บริบทดังกล่าวนี้ครอบคลุมกว้างขวางทั้งทางเวลา - สถานที่ กว้าง macrocontext การศึกษาระบบการพัฒนาการทางภาษาของวัฒนธรรมหนึ่ง เพื่อเข้าใจวิถีรูปแบบของวัฒนธรรม ก็จัดอยู่ในการศึกษาแบบ metacontext

5. Meta - metacontext บริบทประเภทสุดท้าย คือ บริบทสากล ที่พยายามนำเอาบริบททั้งหมดที่ได้กล่าวไปข้างต้นมารวมกันขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้เห็นลักษณะความเป็น

สากลทางความคิดของ text หนึ่ง ๆ ความเป็นไปได้ของบริบทสากลนี้เป็นเพียงความไม่ฝันของนักวิชาการเท่านั้น

จากคำอธิบายของแต่ละบริบททั้งห้าบริบท เราพอจะเห็นว่ามีการแจกแจงบริบทออกเป็นระดับต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริงนั้น บริบททั้งห้าไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลย เพราะโดยแท้จริง บริบททั้งหลายนั้นขึ้นอยู่กับกันและกัน บริบทสากลและประกอบไปด้วยบริบทย่อย ๆ ในขณะเดียวกันบริบทที่ใหญ่กว่าก็มีอิทธิพลในการ กำหนดบริบทที่เล็กกว่าเช่นเดียวกัน สิ่งที่ทำให้เราเห็นได้อย่างชัดเจนว่าบริบททั้งหลายไม่สามารถแยกพิจารณาได้นั้น เห็นได้จาก ถ้าเราเริ่มด้วยบริบท microcontext ได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจ macrocontext หรือ correlative context บ้างแล้ว แต่เราเริ่มจาก metacontext เราจะไม่สามารถมีภาพรวมของ context ก่อนที่เราจะลงมือศึกษาได้เลย ดังนั้น การพิจารณบริบทนั้นก็ต้องพิจารณาในลักษณะที่เป็นองค์รวม โดยไม่สามารถแยกพิจารณบริบทใดบริบทหนึ่งเป็นการเฉพาะ

สรุป

การศึกษาในเรื่องนี้ จะใช้แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought) และแนวทางการศึกษาแบบปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) ประกอบกัน สำหรับข้อมูลในการศึกษาเพื่อตีความก็ใช้ตัวบทหรืองานเขียนที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลในการศึกษาโดยพิจารณบริบทในลักษณะองค์รวมไม่ได้แยกศึกษาเฉพาะบริบทใดบริบทหนึ่ง

บทที่ 3

ศึกษา "เสน่ห์" ของศรีธนญชัย ใน "ศรีทมนไชย"

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ศรีธนญชัย เป็นนิทานชาวบ้านที่ได้รับความนิยมมานานและมีปรากฏแทบจะทุกภูมิภาคของประเทศไทย จึงเป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยว่าในเรื่องศรีธนญชัยจะต้องมีสิ่งใดที่ดึงดูดใจให้คนไทยชื่นชอบและมีการแพร่หลายกันต่อมาจนปรากฏว่าได้มีการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่อีกหลายครั้ง รวมถึงการนำศรีธนญชัยมาเป็นละครหรือกระทั่งภาพยนตร์และก็ได้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากด้วย

สิ่งที่จะได้กล่าวต่อจากนี้ไป เป็นเสน่ห์ที่ซ่อนอยู่ในศรีธนญชัยและเป็นเหตุให้ศรีธนญชัยได้รับความนิยมกันต่อๆ มา ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน อันเนื่องมาจากความหลากหลายของ ศรีธนญชัย ที่ปรากฏอยู่ในหลายสำนวนและในช่วงเวลาที่ต่างกัน ดังที่ได้มีการเขียนลงในสมุดไทย และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ ซึ่งมีทั้งเป็นรูปแบบที่เป็นร้อยกรอง และร้อยแก้ว การเขียนสะกดชื่อเรื่องและตัวละครของเรื่องมีเขียนผิดแปลกแตกต่างกันไปหลายอย่าง ในสำนวนภาพย่นฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่เขียนตัวละครว่า "ศรีทมนไชย" บางสำนวนก็เขียนตัวละครว่า "สิทมนไชย" หรือ "ศรีธนญไชย" แต่โดยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสำนวนที่ได้มีการเรียบเรียงหรือแต่งขึ้นใหม่จะมักเขียนโดยใช้ตัวละครว่า "ศรีธนญชัย" ดังนั้น จะขอได้ใช้ตัวละครว่า "ศรีธนญชัย" ในกรณีที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้หรือตัวละครเอกในลักษณะที่เป็นการกล่าวโดยมิได้เจาะจงถึงสำนวนใดสำนวนหนึ่ง แต่ถ้าได้กล่าวเป็นการเฉพาะในสำนวนนั้นแล้ว จะได้เขียนตัวละครของชื่อเรื่องและตัวละครเอกเหมือนต้นฉบับเดิม ซึ่งในครั้งนี้จะขอใช้ ศรีทมนไชยสำนวนภาพย่น ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ ในงานฉาบปกิศจพ นายชิต ศุภสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2511เป็นหลักในการวิเคราะห์ และใช้ ศรีธนญชัยในสำนวนอื่นเป็นส่วนประกอบ

เหตุผลในการเลือกศรีทมนไชยสำนวนภาพย่น

อย่างที่ได้อ้างไว้แล้วในเบื้องต้นว่า ต้นกำเนิดที่แท้จริงของศรีธนญชัยยังไม่หลักฐานใดที่จะสามารถระบุลงไปให้แน่ชัดไปได้ว่าเกิดขึ้นในสมัยใด และผู้ใดเป็นผู้แต่งขึ้น แต่ตามที่ปรากฏเป็นหลักฐาน จะเห็นได้ว่าศรีธนญชัยได้มีการแต่งเป็นลายลักษณ์อักษรมาเป็นเวลานานมาแล้ว และในบางสำนวนก็ยังไม่สามารถทราบได้ถึงสมัยที่แต่งและชื่อของผู้แต่งที่แน่นอนได้ และในภายหลังก็ยังได้มีการแต่งเติมเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้น ศรีธนญชัยจึงได้ปรากฏอยู่ในประเทศไทยมากมายหลายสำนวน ทั้งโดยการแต่งในรูปแบบของร้อยแก้วและร้อยกรอง

ตามที่ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์ได้ทำการค้นคว้าไว้ใน ศรีธนชัย:พระเอกเจ้าปัญญา ปรากฏว่า ศรีธนชัยที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อยกว่า 24 ลำนวน และสามารถแยกเป็น ลำนวนตามภูมิภาคได้ ดังนี้¹

1. ลำนวนในภาคกลาง 18 ลำนวน สามารถแบ่งเป็นรูปแบบของลำนวนได้ ดังนี้

1.1 ลำนวนร้อยกรอง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 ลำนวนกาพย์ มี 6 ลำนวน คือ

- ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานของ ผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง
- ฉบับที่เจ้าจอมสมบุญในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมอบ ให้แก่หอสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2472² ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานของผู้ แต่งและระยะเวลาที่แต่ง
- ฉบับที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน วัดสามพระยา มอบให้แก่หอสมุดแห่ง ชาติ เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2500³ ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานของผู้ แต่งและระยะเวลาที่แต่ง
- ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453⁴ ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐาน ของผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง
- ฉบับที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ⁵ ฉบับนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานของผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งและปีที่มอบให้

¹ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. ศรีธนชัย:พระเอกเจ้าปัญญา. (กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ .2525) ,หน้า 1-56.

² หมู่กาพย์ (กลอนสวด) ชื่อเรื่อง ศรีธนชัย เล่ม 1 เลขที่ 1 ตู 114 ชั้น 1/1 มัดที่ 52 ประวัติ เจ้าจอมสม บุญ ร.5 ให้ พ.ศ.2472.

³ หมู่กาพย์ (กลอนสวด) ชื่อเรื่อง ศรีธนชัย เล่ม 1 และ 2 เลขที่ 4 และ 5 ตู 115 ชั้น 1/1 มัดที่ 52 ประวัติพระมหาอำนาจ อิทธิญาโน วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ให้ เมื่อ 18 มกราคม พ.ศ.2500.

⁴ หมู่กาพย์ (กลอนสวด) ชื่อเรื่อง ศรีธนชัย เล่ม 2 เลขที่ 5 ตู 114 ชั้น 1/1 มัดที่ 52 ประวัติ ชื่อ พ.ศ.2453.

⁵ หมู่กาพย์ (กลอนสวด) ชื่อเรื่อง ศรีธนชัย เล่ม 1 เลขที่ 2 ตู 114 ชั้น 1/1 มัดที่ 52 ประวัติ ได้มาจาก กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

- ฉบับที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งพระปฏิเวทธิวิชชุ์ (สาย เลขยานนท์) มอบให้แก่ หอสมุดแห่งชาติ⁶ ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานของผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง

ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ทั้ง 6 สำนวนนี้ กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์ ได้สันนิษฐานไว้ใน ศรีธนญชัย: พระเอกเจ้าปัญญา หน้า 14 ว่า "สำนวนกาพย์ต่างๆ นั้น มีที่มาจากต้นฉบับเดียวกัน เพราะลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง ตัวละคร การสร้างฉาก และสภาพสังคม ตลอดจนเนื้อหาและการลำดับเหตุการณ์ก็แทบจะไม่แตกต่างกัน"

อย่างไรก็ตาม ศรีธนญชัยในฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติจะจบเพียงตอนที่ ศรีธนญชัยหลอกพระเจ้ากรุงจีนว่า เพราะมีอายุวัฒนะตนจึงไม่ตาย พระเจ้ากรุงจีนหลงเชื่อ จึงสั่งให้ข้าราชการบริหารไปหาตามลายแทงที่ศรีธนญชัยบอก

ส่วนฉบับที่เจ้าจอมสมบุญมอบให้หอสมุดแห่งชาติ จะจบเพียงตอนศรีธนญชัยทูลเชิญพระเจ้าเจษฎาให้เสด็จทอดพระเนตรเรือนทอง (กลาง) ของตน เท่านั้น

ฉบับที่พระมหาอำนาจ อิทธิญาโน มอบให้หอสมุดแห่งชาติ จะจบเพียงตอนศรีธนญชัยถูกพระเจ้าเจษฎาสั่งประหารชีวิต แต่ได้ทำอุบายหนีโดยเลี้ยงอาหารและมอมเหล้าเพชรฆาต

ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453 เป็นสำนวนที่ไม่ครบถ้วน ขาดเนื้อเรื่องตอนกำเนิดศรีธนญชัย และศรีธนญชัยในวัยเด็ก และชีวิตในตอนปลายของศรีธนญชัย

ฉบับที่กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมอบให้หอสมุดแห่งชาติ จะจบเพียงตอนศรีธนญชัยถูกพระเจ้าเจษฎาสั่งประหารชีวิต แต่ได้ทำอุบายหนีโดยเลี้ยงอาหารและมอมเหล้าเพชรฆาต

ส่วนในฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ถือว่าเป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด เนื่องจากมีเหตุการณ์ต่างๆ ตั้งแต่ กำเนิดของศรีธนญชัย และเหตุการณ์ต่างๆ ครบถ้วน จนกระทั่งถึงจุดจบของศรีธนญชัย

1.1.2 สำนวนกลอน มี 3 สำนวน คือ

- เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมียง ฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานชื่อผู้แต่ง เวลาที่แต่ง และปีที่พิมพ์ครั้งแรก แต่ระบุไว้ในคำนำของเรื่องไว้ว่า แต่งเนื้อเรื่องตามเรื่องราวของมณฑลอุดร จุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อขับถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงเครื่องใหญ่

⁶ กรมศิลปากร. ศรีธนญไชยสำนวนกาพย์และลิลิตตำนานพระรัตน. (พิมพ์ครั้งที่ 3 พจนานุกรม: โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์ 2511) หน้า ๑

- ฉบับคำกลอนของนายบุษย์ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญวัดเกาะ
สันนิษฐานว่า พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2494⁷
- ศิริธนุชัยจอมปราชญ์ ของ “วรวรรณ” พิมพ์ที่สำนักพิมพ์เซชมบรรณกิจ
สันนิษฐานไว้ว่าน่าจะเริ่มลงมือเขียนเมื่อ วันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2496

1.2 สำนักนร่อยแก้ว แบ่งออกเป็น 9 สำนัก คือ

- ศิริธนุชัยฉบับสมบูรณ์ ของกะลอนทอง (นามแฝง), สำนักพิมพ์
ประมวลสาส์น พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2501
- ศิริธนุชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พ.บางพลี (นามแฝง), สำนักพิมพ์ประมวล
สาส์น พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2502
- ศิริธนุชัย ของ พิฑูล ทองน้อย พ.บางพลี (นามแฝง), สำนักพิมพ์รวม
สาส์น พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2507
- ศิริธนุชัยฉบับวนิพก ของ วิสันต์ บัณฑะวงศ์, สำนักพิมพ์รุ่งวิทยา พิมพ์
เมื่อ พ.ศ.2507
- ศิริธนุชัยฉบับสมบูรณ์ ของ อยุธยา (นามแฝง), สำนักพิมพ์บันดาล
สาส์น พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2512
- ศิริธนุชัยกัลป์ชาติ ของ สำเนาวิ หิริโอดีป๊ะ, สำนักพิมพ์บันดาลสาส์น
พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2515
- ศิริธนุชัยฉบับมาตรฐาน ของ ประยูร พิศนาคะ, สำนักพิมพ์คลังวิทยา
พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2516
- ศิริธนุชัยฉบับสมบูรณ์ ของ พรพิทยา, สำนักพิมพ์บรรณาคาร พิมพ์เมื่อ
พ.ศ.2517
- ศิริธนุชัยกัปกรณ์ ของ วิสันต์ บัณฑะวงศ์, สำนักพิมพ์เสริมวิทย-บรรณา
คาร พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2518

สำนักนร่อยแก้วนี้เป็นสำนักที่แต่งขึ้นใหม่ โดยอาศัยเค้าโครงจากสำนักที่เป็นร่อยกรอง
และมักจะมีการเสริมแต่งและสอดใส่แนวความคิดของผู้แต่ง เพื่อให้เหมาะสมกับความนิยมของยุค
สมัย

⁷ เดือนใจ สันตะเกิด. วรรณคดีชาวบ้านจาก“วัดเกาะ” (กรุงเทพฯ: ปรินิพนยานิพนธ์มหาดินิต

2. จำนวนในภาคเหนือ 2 จำนวน คือ

2.1 คำขอศรีทระนไชย ไม่ปรากฏหลักฐานเวลาที่แต่งและผู้ใดเป็นผู้แต่ง แต่มีการตีพิมพ์เป็นเล่มเมื่อ พ.ศ.2516 โดยผู้ใช้นามแฝงว่า ท.ไชยวงศ์ ฉบับนี้มีเนื้อหาเหมือนศรีธัญชัยทางภาคกลางเรื่องศรีธัญชัยฉบับมาตรฐานของ ประยูร พิศนาวะ

2.2 ไอ้เชียงเมี่ยงคำพะญา เป็นจำนวนมุขปาฐะ เล่าโดย อึ้งแก้ว สนวนพุกษชาติ บ้านท้อ ตำบลป่าตัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจำนวนที่เล่ามาจากการจดจำ ซึ่งไม่สามารถแสดงหลักฐานที่มาของเรื่องและผู้แต่งได้ ซึ่งเนื้อเรื่องโดยส่วนใหญ่ก็จะมีคล้ายคลึงกับศรีธัญชัยทางภาคกลางอยู่มาก

3. จำนวนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะใช้ชื่อของโดยตัวเอกว่า "เชียงเหมี้ยง" มีอยู่ 3 จำนวน คือ

3.1 จำนวนที่จารลงในใบลานด้วยอักษรธรรม (ภาคอีสาน) จำนวนนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่ง แต่ระบุตัวผู้เขียนคือ สารณรพัต ว่าเขียนไว้เมื่อ พ.ศ.2436 ซึ่งน่าจะหมายถึงผู้ที่คัดลอกลงในใบลานมากกว่า และมีเนื้อเรื่องเพียงตอนที่เชียงเหมี้ยงพัวพันกับพวกเสนาว่าเขาสามารถหายใจคนได้เท่านั้น

3.2 นิทานศรีธัญชัย-เชียงเหมี้ยง ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แน่นอน ฉบับที่สามารถเป็นหลักฐานได้คือฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ.2513 ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูวิริยธรรมกิตติ สีลา อุตฺตมโม ณ เมรุพิเศษวัดบรมมหาราม จังหวัดมหาสารคาม นับว่ามีเนื้อเรื่องค่อนข้างสมบูรณ์โดยมีเนื้อเรื่องตั้งแต่กำเนิดของเชียงเหมี้ยงไปจนถึงเชียงเหมี้ยงเสียรู้แก่เงรเรื่องที่ จะพาตนขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้ ชาติไปเพียงช่วงตอนจบชีวิตของเชียงเหมี้ยงเท่านั้น

3.3 นิทานเชียงเหมี้ยง จำนวนนี้ผู้แต่งคือ จินดา ดวงใจ แต่ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่แต่งไว้เท่าที่พบเป็นฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2505 ที่โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวนนี้เป็นการใช้ฉบับของบ้านเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเป็นแบบอย่าง ซึ่งจำนวนฉบับบ้านเมืองเก่านี้ จินดาฯ ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้

4. จำนวนในภาคใต้ ปรากฏเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพียง 1 จำนวน คือ

ลิตะนไชย ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานของผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งไว้ เนื้อเรื่องคล้ายกับศรีธัญชัยทางภาคกลาง แต่ตามหลักฐานที่พบเป็นสมุดไทยค่อนข้างเก่าและชำรุด มีเนื้อความไม่ครบถ้วน และขาดหายเป็นช่วงๆ

จากหลักฐานเท่าที่สามารถค้นพบได้ในประเทศไทยจะพบว่า แม้ศรีธัญชัยจะมีอยู่ในแทบจะทุกภูมิภาคและมีอยู่หลายจำนวน แต่ที่เป็นจำนวนเก่าซึ่งไม่สามารถระบุชื่อผู้แต่งและกำหนดระยะเวลาที่แต่ง และมีความสมบูรณ์ของเนื้อเรื่องมากที่สุด ซึ่งเหมาะกับการนำมาศึกษามากที่สุด

ก็คือ ศรีทระนไชยสำนวนกาพย์ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ที่ได้นำมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ในครั้งนี้ ซึ่งนอกจากนี้ ศรีทระนไชยที่เป็นร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในภายหลังต่อมาในหลายๆ สำนวน น่าจะมีเค้าโครงที่มาจากศรีทระนไชยฉบับนี้เพราะมีเนื้อหาใกล้เคียงกันมาก

อย่างไรก็ตาม ศรีทระนไชยสำนวนที่ไม่ควรจะละเลยไปได้ก็คือ “นิทานศรีทระนไชย-เชียงเหมี้ยง” ของสำนวนอีสาน ซึ่งมีเนื้อเรื่องที่ค่อนข้างสมบูรณ์และมีความเก่าแก่จนไม่สามารถระบุชื่อผู้แต่งและระยะเวลาที่แต่งได้เช่นเดียวกัน ในการศึกษาครั้งนี้ จึงจะขอนำนิทานศรีทระนไชยเชียงเหมี้ยง มาเป็นส่วนประกอบในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์และความแตกต่างของเหตุการณ์ในเรื่อง พอสั่งเซป เพื่อให้สามารถนำมาวิเคราะห์และอธิบายสมมุติฐานตามที่ได้ตั้งไว้ข้างต้นให้เป็นไปอย่างเด่นชัดขึ้น

ศรีทระนไชยสำนวนกาพย์ ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่

ศรีทระนไชยสำนวนนี้ได้ตีพิมพ์มาแล้ว 3 ครั้ง โดยพิมพ์ครั้งแรกที่ โรงพิมพ์หมอสุมิต โดยพระปฏิเวทวิศิษฐ์ (สาย เลขยานนท์) เป็นผู้มอบหนังสือเรื่องศรีทระนไชยสำนวนนี้ให้แก่หอสมุดแห่งชาติ^๑ แสดงว่าศรีทระนไชยสำนวนนี้จะต้องตีพิมพ์ในระหว่าง พ.ศ.2411-2453 ต่อมาได้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราช โกษาธิบดี (ม.ร.ว.มุตตารากร) เมื่อ พ.ศ. 2501 และครั้งที่ 3 ในงานฉาปนกิจศพ นายชิต สุกสิทธิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2511

เนื้อหาโดยสรุปและการเรียงลำดับเหตุการณ์ของศรีทระนไชย

เริ่มด้วยบทไหว้ครู แล้วดำเนินการเรื่องโดยกล่าวถึงพระเจ้าเจษฎากับพระนางองคมาลีครองกรุงอยุธยา ต่อจากนั้นจึงได้กล่าวถึงครอบครัวชาวบ้านครอบครัวหนึ่งอยู่ที่บ้านบึงอากมีบุตรจึงได้ตั้งศาลเพียงตาบูชาพระอินทร์ ในที่สุดก็ได้บุตรชายสมปรารถนา ซึ่งก็คือศรีทระนไชย นั่นเอง ศรีทระนไชย มีพ่อชื่อนันทา แม่ชื่อเหรา ครอบครัวนี้อาศัยอยู่ทางทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในย่านนั้นเรียกกันว่า บ้านบึง เดิมพ่อและแม่ของศรีทระนไชยไม่มีบุตร ดังนั้นจึงทำพิธีปลุกศาลเพียงตา ตั้งบายศรี บวงสรวงเทวดา ท้าวโกสีย์ (พระอินทร์) จึงให้เทวบุตรลงมาจติ คินหนึ่งนางเหราได้ฝันว่า ขณะที่นางไปเที่ยวเล่นก็พบว่า มีเขาพระสุเมรุขวางหน้าทำให้เดินลำบากนางจึงยื่นมือไปจับยอดเขา แล้วเดินเหยียบเหยียบไป แล้วคว้าได้พระจันทร์นางตกใจตื่นแล้วเล่า

^๑ กรมศิลปากร. ศรีทระนไชยสำนวนกาพย์และลิลิตนพรัตน์. (พิมพ์ครั้งที่ 3 พระนคร: โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์ 2511) หน้า ๑

ให้สามีฟัง นายนั้นทาจจึงให้นางไปหาสมภารวัด เพื่อให้ท่านทำนายฝันให้แต่ครั้งไปถึงก็ปรากฏว่าสมภารไม่อยู่ สามเณรที่อยู่กับสมภารที่วัดจึงถามถึงธุระที่นางต้องการพบสมภาร นางเหลาจจึงเล่าความฝันให้สามเณรฟัง สามเณรจึงทำนายแทนสมภารว่า นางจะได้บุตรชายรูปงามและจะได้เป็นตลกหลวงต่อไป ครั้นเมื่อสมภารกลับมา สามเณรได้เล่าเรื่องความฝันของนางเหลาและคำทำนายของตนให้สมภารทราบ สมภารจึงดูว่าสามเณรพระทำนายไม่ตรง กล่าวคือ ความฝันนี้เป็นนิมิตที่ดีมาก และนางเหลาก็จะได้บุตรชายที่มีรูปงาม เป็นผู้มีบุญจะได้ครองบ้านเมืองต่อไป แต่เนื่องจากสามเณรทำนายไปในทางไม่ดีเด็กที่จะเกิดมาก็จะมีวิถีชีวิตเป็นไปตามคำทำนายด้วย

ต่อมาเมื่อนางเหลาตั้งครรภ์และครบกำหนดคลอด นางได้คลอดบุตรเป็นชายในเดือน 4 ปีวอก ตรงกับวันพฤหัสบดี เวลาบ่าย 2 โมง และได้ตั้งชื่อบุตรชายว่า " ศรีทชนนไชย "

ครั้นต่อมา นางเหลาก็คลอดบุตรอีกหนึ่งคน และให้ศรีทชนนไชยช่วยเลี้ยงดู แต่ในที่สุดน้องก็เสียชีวิตเพราะการกระทำของศรีทชนนไชย ศรีทชนนไชยจึงถูกพ่อแม่ไล่ออกจากบ้าน เขาจึงขออาศัยอยู่ที่วัด และบวชเป็นสามเณร แต่เพราะความคะนองได้ลวนลามหลานสาวสมภาร จึงถูกไล่ออกจากวัดกลับมาอยู่บ้าน พ่อและแม่ไม่อยากจะเลี้ยงศรีทชนนไชยจึงพาเขาไปขายให้ทำงานรับใช้บุคคลต่าง ๆ แต่ศรีทชนนไชยก็หนีกลับมาทุกครั้ง ในที่สุดเขาได้ขอพ่อแม่พาเขาไปขายให้อยู่กับแม่ค้าขายขนมซึ่งเคยแบ่งขนมให้น้องมากกว่าเขา ต่อจากนั้นก็ได้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มาเป็นลำดับ จนจบชีวิตในวัยปลายด้วยการล้มป่วยเพราะความตรอมใจที่เสียรู้นายเวร (เณร) ซึ่งเนื้อเรื่องได้ดำเนินการไปตามลำดับ ดังนี้

- ศรีทชนนไชยฆ่าห้องน้อง และต่อมาได้ถูกไล่ออกจากบ้านแล้วไปที่วัดแห่งหนึ่งโกหกสมภารว่าพ่อแม่ตาย ในที่สุดได้บวชเป็นเณร
- สมภารให้ศรีทชนนไชยสอนหนังสือให้หลานสาว ศรีทชนนไชยลวนลามหลานสาวสมภาร หลังจากนั้นถูกไล่ออกจากวัด กลับมาหาพ่อแม่ พ่อแม่ได้พาไปขายหลายแห่ง ในที่สุดขอให้พ่อแม่พาไปขายให้อยู่กับแม่ค้าขนมคนนั้น
- ศรีทชนนไชยทำขนมของแม่ค้าเสียหาย แม่ค้าจึงเอาตัวศรีทชนนไชยไปให้ลูกชาย (หลวงนาย)เลี้ยงไว้
- หลวงนายให้ศรีทชนนไชยถือล่วมหมากตามเข้าวัง ศรีทชนนไชยทำมากตกหล่นต่อมาก็บเขาชยะและมูลสัตว์ใส่ลงไปล่วมหมากด้วย
- ภรรยาหลวงนายให้ไปตามสามีมารับประทานข้าว ศรีทชนนไชยเรียกหลวงนายด้วยเสียงอันดัง

- ศรีทະนไนไซเฒาเรือนหลวงนาย ภรรยาหลวงนายใช้ให้ไปตามสามีกลับบ้าน ศรีทະนไนไซค้อย ๆ คลานไปกระซิบบอกหลวงนายเมื่อมาถึงบ้านหลวงนายให้ไปจับต้นไม้ ศรีทະนไนไซจับเอาเชิงกราน
- หลวงนายใช้ให้ไปช่วยโกนขา แล้วเอาควายขึ้นข้างบน ศรีทະนไนไซชักกรอกควายไว้บนยอดตาล
- แม่หลวงนาย(ยายแม่คำ)ป่วย หลวงนายให้ศรีทະนไนไซหาหนูกยาให้รับประทาน ศรีทະนไนไซให้แม่หลวงนายกินสารหนู
- หลวงนายนำตัวศรีทະนไนไซเข้าถวายพระเจ้าเจษฎา ต่อมาศรีทະนไนไซหลอกพระเจ้าเจษฎาให้เสด็จไปทอดพระเนตรเรือนทอง
- พระเจ้าเจษฎาสั่งให้สนมไปอุจจาระรดเรือนทอง ศรีทະนไนไซเอาไม้ไล่ตีสนมกำนัลเพราะอ้างว่าทำนอกรับสิ่ง
- วันหนึ่งศรีทະนไนไซไม่ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน แต่ไปที่อื่น ครั้นเดินกลับบ้านผ่านวัดพบหนังสือและคัมภีร์ตกอยู่จึงเก็บไปถวายพระสังฆราชเมื่อไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎาก็ทูลว่าไปบอกหนังสือพระสังฆราช
- สังฆราชเข้าวังศรีทະนไนไซเจอน้ำสาตเพราะสังฆราชโกรธเป็นพิษเป็นไฟ
- ศรีทະนไนไซขอที่เท่าแม่ดินตาย
- ศรีทະนไนไซขายลมใส่หมอนำไปถวายพระเจ้าเจษฎา อ้างว่าเป็นเครื่องบรรณาการชื่อว่าดอกเห็ด
- พระเจ้าแผ่นดินสั่งประหารศรีทະนไนไซ แต่หนีมาได้เพราะทำอุบายเลี้ยงเหล่าเพชรฆาต แล้วให้ร้องดอกลร่อยสลกว่า เสภา ปกบโก๋ แห่เรือ โดยศรีทະนไนไซบอกให้ร้องข้อความว่า เมื่อร้องถึงตอน “ว่าศรีทະนไนไซ โจนน้ำไปพลัน” แล้วให้ลูกน้องร้องรับไปว่า “รับว่าไซแก้ว แม่กุลาเหล่านั้” เมื่อศรีทະนไนไซจะกระโจนน้ำหนีจึงไม่มีใครติดตาม
- หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ลงไปในสระได้ตามพระประสงค์
- ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่าปลายตาลมิใช่ต้นตาล
- รับอาสาตอบปริศนารมกับชาวเมืองสิงหล
- รับพนันเรื่องผ้าเนื้อดีกับชาวฝรั่งเศส
- รับพนันเรื่องนกพูดได้กับชาวฝรั่งเศส
- ศรีทະนไนไซอ้างว่าเป็นไก่ตัวผู้ จึงไม่มีไข่ไก่มาให้พระเจ้าเจษฎาทอดพระเนตร

- ศรีทະนนไชยถูกจับใส่กรงเหล็กไปถ่วงน้ำ ได้ทำอุบายหลอกพ่อค้าเรือสำเภาให้เข้าไป
อยู่แทน ศรีทະนนไชยนำเรือสินค้านี้ไปเมืองจีน
- ศรีทະนนไชยกินผักนึ่งไต่ราวหลอกดูพระพิภคร์พระเจ้ากรุงจีน
- ศรีทະนนไชยถูกจับใส่ในตึกมดคัน
- ศรีทະนนไชยถูกจับใส่ตึกเย็น ต่อมาได้เดินทางกลับมากกรุงศรีอยุธยาตามเดิม
- ขณะนั้นที่สามารถขอมะม่วงจากสมภารที่ทวงมะม่วงได้
- พวกมะละกามาทำพั้นมายุปล้ำ
- ศรีทະนนไชยทำนาริมน้ำ ลมพัดข้าวเสียหาย จึงไปหาต้นลมที่ทำให้ข้าวเสียหาย
ศรีทະนนไชยจับยายมาว่าเป็นต้นลม
- ขณะนั้นพวกเสนาเรื่องสามารถทนายใจเสนาทุกคนถูกได้
- หลอกพระเจ้าเจษฎาให้เขียนข้อความที่ระบุให้ตนไปกินเมืองได้
- ศรีทະนนไชยอยากได้เงินทองมากๆ จึงให้ทำนาในทะเล หากใครนำเรือผ่านมาทำให้
ข้าวเสียหายจะต้องเสียทรัพย์
- เสียรู้เณรเรื่องข้ามเรือ
- เสียรู้เณรเรื่องขึ้นบกที่ใดก็ได้
- เสียรู้นายเวร(เณร)เรื่องสองเดือน
- ศรีทະนนไชยป่วย พระเจ้าเจษฎาไปเยี่ยมและถูกหลอกให้เข้ามาใกล้ ๆ เพราะศรีทະนน
ไชยอ้างว่าตนมีความรู้สำคัญจะกราบทูล
- ก่อนตายศรีทະนนไชยสั่งให้เผาตัวด้วยไม้ลังตั้ง
- นางสนมไปปัสสาวะรดกระดูกศรีทະนนไชยตามรับสั่ง และได้รับความเจ็บปวดจากไม้
ลังตั้ง

นิทานศรีธนญชัย-เชียงใหม่ สำนักวนภาคอีสาน

ฉบับที่พบพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2513 ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูวิริกษัรธรรมกิตติ สีลา
ฐิติธมโม ณ เมรุพิเศษวัดบรือศรัทธาม จังหวัดมหาสารคาม โดย พระอาสาภเถร แห่งวัดมหาธาตุยุว
ราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพฯ ได้กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือนี้ว่า

“หนังสือฉบับนี้ ได้ต้นฉบับมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งมหาสิลาวิระวงส์แห่งนครเวียงจันทน์
ตรวจชำระตีพิมพ์เป็นเล่มสมุดขึ้นได้ด้วยอักษรลาว ปรากฏว่า ต้นฉบับเดิมมาจากหอสมุดแห่งนคร

เวียงจันทน์ฉบับหนึ่ง จากจังหวัดขอนแก่นฉบับหนึ่ง ซึ่งจารลงไว้ในใบลานด้วยอักษรธรรมคือตัวกลมๆ เหมือนอักษรพม่าและอักษรรามัญ^๑

เนื้อหาโดยสรุปและการเรียงลำดับเหตุการณ์ของศรีธนญชัย-เชียงเหมี้ยง

กล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองเมืองทวารวดีองค์หนึ่งและพระมเหสี ได้ประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง ในครั้งนั้นชาวเมืองคนหนึ่งได้ให้กำเนิดบุตรชายในวันเดียวกันกับพระโอรสประสูติ ต่อมาลูกของชาวเมืองผู้นั้นได้ถูกขโมยไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรมโดยให้นางนมเป็นผู้เลี้ยงไว้เนื้อเรื้องของสำนวนนี้คล้ายกับสำนวนที่ปรากฏในใบลานตั้งแต่ต้นจนถึงตอนพระเจ้าแผ่นดินเมื่ออาหาร เชียงเหมี้ยงก็บอกว่าตนมีชาติ เหตุการณ์ตอนต่อจากนี้ไปมีการเรียงลำดับดังนี้

- เชียงเหมี้ยงดิข้าง
- พญาให้คุมนางสนมไปร้องไห้
- พญาเสวยเหมี้ยง
- พญาให้เชียงเหมี้ยงหาปากง่าม
- พญาหลอกให้เชียงเหมี้ยงกินแกงแครง
- เชียงเหมี้ยงหลอกพญาให้เสวยชิ้นแครง
- พญาให้สนมไปอุจจาระใส่เรือนเชียงเหมี้ยง
- เชียงเหมี้ยงทำตัวเป็นไก่ตัวผู้
- พญาให้ไปหาผ้าลายตีนแต่ม
- เชียงเหมี้ยงหลอกแก้คันสมภารที่ไม่ให้มะม่วง
- พญาตานี้ส่งคนมาทำขนหัวล้าน
- เชียงญาณจะหลอกให้เชียงเหมี้ยงตมตด
- เชียงเหมี้ยงทายว่าพญาพี่จะตายภายในเจ็ดวัน
- พญาตานี้จะส่งราชครูพนันใจทย์กับราชครูเมืองตานี
- เชียงเหมี้ยงบวชเพื่อช่วยตอบปัญหากับราชครูเมืองตานี
- มีศึกเมืองปัญจานครมาประชิดเมือง
- พญาให้เชียงเหมี้ยงไปเข้าเฝ้าก่อนไก่
- พญาพี่ให้เชียงเหมี้ยงไปเก็บพริก
- เชียงเหมี้ยงหลอกพญาพี่ว่าเลี้ยงแม่ผญาไว้ในบั้ง
- เชียงเหมี้ยงเอากันรับเสด็จ
- เชียงเหมี้ยงเอาเปรียบเนรน้อยในเรือ

^๑ นิทานศรีรัตนเจ็ด-เชียงเหมี้ยง (ลงมือ · โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ 2513) หน้า 6

- เณรน้อยผูกใจเจ็บแก้ลำเชียงเหมี้ยง

เนื้อหาของสำนวนนี้ จบตอนเชียงเหมี้ยงเสียรู้แค้นเรื่องจะพาตนขึ้นฝั่งที่ใดก็ได้ซึ่งแสดงว่า นิทานนี้ได้ขาดหายไป เพราะไม่มีเหตุการณ์ตอนอวสานของเชียงเหมี้ยงนั่นเอง

เมื่อนำเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในศรีทະนไนไซและศรีธณญชัย-เชียงเหมี้ยงมาเปรียบเทียบ ก็จะพบสิ่งที่เหมือนกันคือ การที่ตัวเองเป็นคนเจ้าปัญญา และสามารถที่จะกระทำกริยาใดๆก็ได้ หากตนมีความต้องการ จนแม้ว่าการกระทำนั้นผิดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี จนกระทั่งการลบหลู่ต่อพระมหากษัตริย์ หรือ พระสงฆ์ ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปเคารพนับถือ แต่เมื่อศึกษาถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ก็จะพบเหตุการณ์ที่แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยในที่นี้จะได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ศรีทະนไนไซมีปรากฏอยู่ แต่ศรีธณญชัย-เชียงเหมี้ยงไม่มี เฉพาะที่สำคัญ เช่น เหตุการณ์ที่ศรีทະนไนไซไม่มาเข้าเฝ้าตามปกติ เมื่อเดินผ่านวัดพบหนังสือตกอยู่ จึงเก็บไปถวายพระสังฆราช เมื่อไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเชษฐาก็ทูลว่าไปบอกหนังสือสังฆราช , การที่ชาวตะวันตกเข้ามาทำพินันในสิ่งของวิเศษต่างๆ , การหลอกพ่อค้าสำเภาราชจีนให้มาตายในกรุงชังแทนตน , การเดินทางไปยังกรุงปักกิ่งและได้ทำทนายอำนาจของพระเจ้ากรุงจีน , การเอาวัดเขาเปรียบประชาชนต่างๆ เช่น ขอพระราชทานที่เท่าแควดินตาย หรือ การเรียกร่องทรัพย์สินโดยกล่าวหาว่ายายเป็นต้นลมที่ทำให้ข้าวในนาของตนเสียหาย เป็นต้น สิ่งที่แตกต่างกันเหล่านี้ น่าจะช่วยให้เห็นได้ว่าต้องการแสดงถึงสิ่งใดบ้าง ซึ่งจะได้ทำการศึกษาโดยละเอียดในบทต่อไป

เหตุผลของความยืนยาวในความนิยมของศรีธณญชัย

ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ศรีทະนไนไซสำนวนกาพย์ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ น่าจะเป็นเรื่องที่เป็นสำนวนเก่าแก่และน่าจะเป็นต้นแบบให้แก่ศรีธณญชัยที่ได้มีการแต่งขึ้นในภายหลัง การที่ศรีธณญชัยเป็นที่น่าสนใจและน่าติดตามของผู้คนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมาแล้ว และยังได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน ย่อมเป็นสิ่งที่ชี้ชัดลงไปได้ว่า ศรีทະนไนไซย่อมบรรจุไว้ด้วยสิ่งที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจคนไทยอยู่มาก ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

การให้ความสำคัญแก่ภาษา

ดังจะเห็นได้ว่า ศรีทະนไนไซแทบจะทั้งเรื่อง จะมีวิธีการในการใช้ภาษาให้เป็นประโยชน์แก่ตน เรียกได้ว่าเป็นหัวใจของเรื่องศรีทະนไนไซก็ได้ ความน่าสนใจอยู่ที่วิธีการใช้คำต่างๆ ในภาษาที่ใช้กันอยู่เป็นปกติมาเป็นประโยชน์ต่อตนเองได้ เช่น

- การอ้างคำสั่งสอนหรือคำสั่งมาเป็นเหตุผล ดังปรากฏในเหตุการณ์หลายตอน เช่น การที่ศรีทະนไนไซคิดว่าแม่รวมถึงแม่คำรักน้องมากกว่าตนเอง เมื่อแม่ได้สั่งให้ดูแลทำความสะอาดน้องให้ดี ยอว่าให้มีสิ่งสกปรกติดตัว จึงเอามือดำที่น้องควักเอาดับไฟให้พุ่งออกมาล้างจนทั่ว แล้วเอาน้องใส่เปลไว้ เมื่อพ่อแม่กลับมาพบและสอบถามว่าใครฝาน้อง ศรีทະนไนไซก็ตอบว่าแม่เอง

เป็นคนสั่งให้ดูแลน้องให้ดี "ขี้เยี่ยวอย่าให้มี" หรือตอนยายแม่ค้าพาศรีทนะนไชยไปให้อยู่กับลูกชาย (หลวงนาย) หลวงนายให้ศรีทนะนไชยถือล่วมหมากพลูตามหลังเข้าวัง ศรีทนะนไชยทำล่วมหมาก และได้แก้ตัวว่าวิ่งตามมาเลยทำหก หลวงนายจึงกำชับว่า

"เบื่องหลังนานไป อย่าได้เช่นนี้ สิ่งไรตกบ้าง เก็บกวาดเอามา ใส่ไว้ให้ดี อย่าทำเรี่ยราด เกล็ดองกลาดมัดสี ตั้งแต่วันนี้ อย่าหักคักเดือน"

ข้อความนี้ศรีทนะนไชยได้นำมาเป็นข้ออ้างหรือเป็นเหตุผลในการแสดงพฤติกรรมครั้งต่อมา กล่าวคือ เมื่อหลวงนายให้ศรีทนะนไชยถือล่วมหมากตามเข้าวังอีก ศรีทนะนไชยก็ทำล่วมหมากแล้วเก็บกวาดเขาขยะมูลสัตว์ป็นขึ้นมามากด้วย หรือ ตอนภรรยาหลวงนายให้ศรีทนะนไชยไป ตามสามีมารับประทานข้าว ศรีทนะนไชยก็ตะโกนด้วยเสียงอันดัง หลวงนายก็สั่งว่า

"เบื่องหน้านานไป จะวานจะใช้ ให้ไปหาเขา อย่าวิ่งตะเบ็ง ถึงแล้วจึงเข้า ค่อยคลานด้วยเข่า จึงเล่าอาการ พูดจว่ากล่าว อย่าทำสามท้าว หัวโหมโรงมราญ เขาเป็นขุนนางอย่าอ้างอาจหาญ หมอบกราบกราบกราน หวานไว้จึงดี"

ครั้งเมื่อศรีทนะนไชยเฝ้าเรือนนาย ภรรยาหลวงนายใช้ให้ไปบอกสามีว่าไฟไหม้บ้าน ศรีทนะนไชยก็ค่อยๆ คลานเข้าไปบอกกล่าวเพราะมีเหตุผลข้างต้น

-ใช้วิธีการเล่นแง่อย่างผิด ๆ มาเป็นข้ออ้าง เช่น

ครั้งหนึ่งมีชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง มีผ้าขาวซึ่งเขาถือว่าเป็นผ้าเนื้อดี คือดูแล้วไม่มีเส้นสายและเนื้อยังคล้าย ๆ เป็นควัน ได้มาทำพนันว่าในกรุงศรีอยุธยา ผู้ใดจะมีผ้าเนื้อดีกว่าตน ศรีทนะนไชยทราบข่าวก็รีบทำพนัน ครั้งถึงวันพนัน ฝรั่งเศสผู้นั้นก็นำผ้าลักษณะดังกล่าวมาแสดงให้ดู ส่วนศรีทนะนไชยก็ทำที่เป็นใช้มือหยิบผ้าซึ่งอยู่ในหีบขึ้นมาแสดงให้ดูเช่นกัน ดังความว่า

"ทนะนไชยตัวดี เปิดหีบทันที คลื่นออกโดยพลันเช็ดซูดูเอา มือเปล่าทั้งนั้น ไม่เห็นเป็นควันดูชั้นเต็มเคอะ"

เมื่อถกเถียงกันขึ้น ศรีทนะนไชยก็เล่นแง่ว่า ผ้าของตน "ดูเห็นเป็นเงา" คล้ายกระจก แต่ของชาวฝรั่งเศส "เนื้อหนังคล้ายคล้าย เป็นควันปลิวอยู่" เพราะฉะนั้นศรีทนะนไชยจึงสรุปว่าตนต้องเป็นฝ่ายชนะ

ในเรื่องศรีทนะนไชยเอาชนะฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีเล่นแง่อย่างผิด ๆ คือเนื้อดีในความคิดของเขา คือใสเป็นกระจก ลักษณะที่ใสเป็นกระจก ก็คือไม่มีอะไรเลย เขาจึงแกล้งซูดูมือเปล่าขึ้น

-ใช้วิธีการตีความแบบตรงไปตรงมา มาเป็นข้ออ้าง เช่น

ตอนศรีทนะนไชย อาน้ำสาดพระสังฆราช เพราะทราบว่า สังฆราชโกรธเป็นพินเป็นไฟในบริบทนี้ "โกรธเป็นพินเป็นไฟ" นั้นเป็นสำนวนเปรียบเทียบกับ สังฆราชโกรธมาก แต่ศรีทนะนไชยกลับคิดเปรียบว่า สังฆราชโกรธเป็นพินเป็นไฟจริง ๆ ตนจึงแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น

-ใช้คำที่มีความหมายนัยมาเป็นข้ออ้าง เช่น

ตอนไฟไหม้บ้านหลวงนาย หลวงนายให้ศรีทชนนไชยไปหา “ต้นไฟ” มามัดไว้ ศรีทชนนไชยก็ไปจับเอา “เชิงกราน” มามัดไว้อย่างดี ดังความว่า

“ อ้ายทชนนไชยเร็ว เร็ว เข้า ต้นไฟอยู่ไหนแล้ว มัดผูกเข้าเอาตัวมัน ทชนนไชยไปถึงบ้าน
จวยเชิงกรานจึงเป็นควัน ผูกมัดรัดพัลวัน

คำว่า “ ต้นไฟ ” เป็นคำพูดของหลวงนายนั้น สามารถตีความไปได้หลายอย่างคือ อาจหมายถึงคนหรือสิ่งของที่ทำให้เกิดไฟไหม้ขึ้น ส่วนคำว่าไฟไหม้ในบริบทนี้ หลวงนายหมายถึงตัวคนที่ทำให้เกิดไฟไหม้บ้าน แต่ศรีทชนนไชยเห็นข้อบกพร่องที่หลวงนายระบุไม่ชัด จึงเลือกตีความว่าหมายถึงสิ่งของ (ในที่นี้คือเชิงกราน) ที่เป็นต้นไฟ เพราะมีเหตุผลดังนี้

“ทชนนไชยเถียงเสียงดัง ว่านายสั่งต่อหน้าฉัน ให้จับต้นไฟพลัน ข้าสำคัญว่าเชิงกรานไม่บอกให้ชัดความ ครั้นจะถามในสถาน กลัวว่าจะซ้ำการ จับเชิงกรานว่าต้นไฟ ด้วยว่าเคยหูงิ้วทุกคำเข้ามาแต่ไร สำหรับก่อกองไฟ ย่อมมีไว้ทุกบนเรือน”

หรือแม้กระทั่ง การที่ศรีทชนนไชยต้องพ่ายแพ้แก่เงร โดยในที่สุดผู้แต่งก็ได้ให้ “ เงร ” เขาชนะศรีทชนนไชยด้วยวิธีเดียวกัน เหตุการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือ ศรีทชนนไชยได้ขอยืมเงินจากตายายคนหนึ่งโดยบอกว่า ครบ 2 เดือน แล้วจะใช้คืนให้ เมื่อครบกำหนดตามความเข้าใจของตายายแล้ว ศรีทชนนไชยยังไม่ยอมใช้คืน เพราะอ้างว่า ยังไม่ครบ 2 เดือน เมื่อเกิดการฟ้องร้องขึ้นจึงมีการไต่สวนคดี ในที่สุดศรีทชนนไชยต้องพ่ายแพ้ยอมชดใช้เงินคืน

วิธีการที่นายเวร (เงร) แก่ต่าง และสามารถเอาชนะศรีทชนนไชยได้ก็คือ ได้เล่นในกฎเดียวกับศรีทชนนไชย กล่าวคือ เมื่อมีการซักถามไต่สวนนายเวรผู้นั้นได้ซักถามดังรายละเอียดในคำประพันธ์ว่า

“นายเวรเงรนั้น มีวาจาพลัน ชักศรีทชนนไชย ว่าสัญญาไว้ สักสองเดือนไรรั
เดือนพระอุทัย” หรือ

“เดือนในสุธา ทชนนไชยว่าไป เดือนพระอุทัย ในข้อสัญญา มิใช่เดือนวัน ในชมพูนา
คำมั่นสัญญา ของข้ามันคง”

เมื่อนายเวรทราบว่าเหตุที่ศรีทชนนไชยโต้แย้ง เพราะศรีทชนนไชยถือกฎเกณฑ์ใดแล้ว นายเวรจึงใช้วิธีการซึ่งอยู่ในกฎเกณฑ์เดียวกับที่ศรีทชนนไชยใช้มาทำให้ศรีทชนนไชยยอมจำนน นั่นคือ

“นายเวรชี้ไป บนเวหาไรรั ไม่เบียดเพียรคง แล้วถามทชนนไชย บอกไปตามตรง ว่า
เดือนสุริยง คงข้าสัญญา จึงชี้ลงไป ฝ่ายคงคาใน เงามายขึ้นมา จึงถามทชนนไชย ไปโวมิช้า

ในตรงคงคา เรียกว่าชื่อไร ทະนนไชยรับว่า ดวงพระสุรียา เหมือนกันนั้นไรร์ นายเวรจึงว่า
เกียงท่า ไผไย ครบสองเดือนไรร์ ไยพาโลความ"

ด้วยการที่นายเวรใช้วิธีดังกล่าวนี้ ศรีทະนนไชยจึงต้องแพ้ความในที่สุด

-ให้คำกำกวมเป็นข้ออ้าง เช่น

ตอนหลวงนายสั่งให้ศรีทະนนไชยไปโกนา เสร็จแล้วให้เอาวัวผูกไว้ข้างบน ดังความว่า
"ตะวันสายปลายตาล เหมือนวันนั้นไรร์ เอาวัวผูกไว้ ข้างบนอยู่นาน"

หลวงนายกล่าวเช่นนี้ มีความไม่แจ่มแจ้งในคำ "ข้างบน" คือไม่ได้ระบุให้แน่ไปว่า บน
ที่ดอนหรือบนที่ใด ฉะนั้นศรีทະนนไชยจึงเอาวัวชักรถขึ้นไปไว้บนยอดตาล โดยอ้างว่าได้ผูกวัว
ไว้ข้างบนแล้ว

ตอนศรีทະนนไชยไปเฝ้าดูแลแม่ของหลวงนาย (ยายแม่คำชนม) หลวงนายให้ศรีทະนน
ไชยให้หาหนูกหายาให้แม่ของตนกินด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

"เอ็งไปอยู่ด้วย จะได้ช่วย ช้ำวน้ำโภชนา คำเช้าทุกวัน นวดพื้นมาทา หาหนูกหายา มา
ต้มให้กิน"

คำว่า "ยา" ที่หลวงนายสั่งให้ศรีทະนนไชย เอาให้แม่กินนั้น ไม่ระบุว่าเป็นยาอะไร
ฉะนั้นจึงมีข้อบกพร่องที่ทำให้ศรีทະนนไชยตีความไปอีกแบบหนึ่งได้ นั่นคือ "เอาสารหนูบด ยา
สดมีกลิ่น แทรกใส่ให้กิน" แม้ "สารหนู" จะเป็นยาพิษ แต่ศรีทະนนไชยก็ถือว่าเป็นยาชนิด
หนึ่งนั่นเอง

ความสามารถในการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า

เป็นสิ่งที่คนให้ความสนใจและติดตามว่าเมื่อศรีทະนนไชยเกิดปัญหาเฉพาะหน้าแล้วนั้นจะ
สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ดังเช่นเคยหรือไม่ ซึ่งปรากฏว่า ศรีทະนนไชยก็สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไป
ได้จึงเป็นที่พอใจของทุกคน ดังปรากฏในพฤติกรรมของศรีทະนนไชยหลายตอน เช่น

ตอนหลอกพระเจ้าเจษฎาลงไปในสระ เหตุการณ์ตอนนี้มีว่า อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าเจษฎา
คิดจะลองปัญญาของศรีทະนนไชย จึงบอกให้ศรีทະนนไชยหาวิธีหลอกพระองค์ลงไปในสระให้
ได้ ศรีทະนนไชยได้ฟังดังนั้นก็กราบทูลว่า ตนไม่มีความสามารถพอที่จะหลอกพระเจ้าเจษฎาให้ลง
ไปในสระได้ แต่ตนมีความสามารถในการที่จะหลอกพระเจ้าเจษฎาให้ขึ้นมาจากสระได้ พระเจ้า
เจษฎาได้ฟังดังนั้นก็ลงไปในสระแล้วบอกให้ศรีทະนนไชยหลอกพระองค์ให้ขึ้นมาจากสระ ศรี
ทະนนไชยก็กราบทูลว่านั่นแหละคือการที่เขาลอกพระเจ้าเจษฎาให้ลงไปในสระได้

ตามปกติ เมื่อผู้ใดจะหลอกใครให้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็มักจะต้องหาวิธีให้เขาทำเช่นนั้น
เช่นในกรณีนี้ ก็ต้องพยายามหาทางให้เขา "ลง" ไปในสระ แต่ศรีทະนนไชยกลับใช้สิ่งที่ตรงกันข้าม
มาเป็นกลลวงให้อีกฝ่ายหนึ่งตกหลุมพราง ได้ หรือ

ตอนเป็นโกตัวผู้ เหตุการณ์ตอนนี้มีว่า พระเจ้าเจษฎาเสด็จประพาสอุทยานและคิดจะทดลองสติปัญญาของศรีทนะนไชยอีก จึงนัดแนะกับข้าราชการบริพารให้นำไขไก่ติดตัวไปทุกคน แต่ความนี้ห้ามบอกศรีทนะนไชย ครั้นเสด็จถึงอุทยานก็รับสั่งให้มีการละเล่น คือให้พวกข้าราชการบริพารทุกคนไปเล่นน้ำในสระแล้วให้ร้องกระต๊ากขึ้น พร้อมกับต้องชูไขไก่ขึ้นมา หากคนใดไม่มีไขไก่ชูขึ้นมา ก็จะมีคามผิดได้รับโทษ ครั้นข้าราชการบริพารลงไปเล่นน้ำจริง ให้ทุกคนก็ร้องกระต๊ากแล้วชูไขไก่ขึ้น แต่ศรีทนะนไชยไม่ได้ร้องกระต๊ากและไม่ได้ชูไขไก่ พระเจ้าเจษฎาจะลงโทษศรีทนะนไชยก็ทำเป็นตำลงไปในน้ำแล้วไล่ปล้ำข้าราชการบริพาร อื่น ๆ แล้วร้องกระต๊ากขึ้น พร้อมกับกราบทูลว่าพวกข้าราชการบริพารเหล่านี้เป็นโกตัวเมียทั้งนั้น ตนเองเป็นโกตัวผู้จึงไม่สามารถออกไขได้ แต่สามารถทำให้โกตัวเมียออกไข

ในเหตุการณ์นี้ แทนที่ศรีทนะนไชยจะพยายามหาทางเอาไขมาให้ได้กลับพยายามคิดว่าทำอย่างไรตนจึงจะเป็นโกได้ โดยไม่ต้องมีไข ผลก็คือ เขาให้ตัวเองแสดงพฤติกรรมเป็นโกตัวผู้

-การใช้หลักจิตวิทยากับบุคคลที่เขาติดต่อด้วย ดังเช่น ตอนขณะพบนัที่สามารถขอมะม่วงจากสมภาร ซึ่งเป็นคนหวงมะม่วงอย่างยิ่งได้ ศรีทนะนไชยได้เข้าไปพบสมภารองค์นั้น และเรียนท่านว่าจะมาบวญะวัดให้ (ซึ่งเป็นความตั้งใจจริงของตนอยู่แล้ว) สมภารก็มีความยินดีมาก ศรีทนะนไชยจึงกะการให้ท่านทราบว่าจะสร้างสิ่งใดที่ตรงไหน และสรุปว่าจำเป็นต้องโค่นต้นต้นมะม่วง สมภารก็บอกอย่างเพ่งโคนเดี๋ยวนี้เลย รอให้เดือนหกจึงให้โค่น ศรีทนะนไชยจึงขอลองชิมมะม่วงดูสักสองสามผล สมภารก็อนุญาตแต่โดยดี

วิธีการของศรีทนะนไชยในตอนนี้เป็นการใช้จิตวิทยาอย่างง่าย ๆ กับสมภาร กล่าวคือ ศรีทนะนไชยมีความฉลาดในการขอล่าสิ่งทีตนจะทำประโยชน์แก่สมภารเสียก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้สมภารก็ย่อมมีความเกรงใจต่อการขอร้องของศรีทนะนไชยในเรื่องขอมะม่วงสักสองสามผลเท่านั้น

นอกจากนี้ศรีทนะนไชยยังมีความ สามารถในการอ่านจิตใจของบุคคลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ความสามารถในด้านนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่ได้พบน้อยรายในบุคคลธรรมดาทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ศรีทนะนไชยสามารถคาดการณ และเดาใจบุคคลที่อยู่ในแวดวงของเขาได้อยู่เสมอ คือรู้ว่า จะมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นกับตน ทั้งนี้เพราะแยกได้ว่าสิ่งใดเป็นเหตุ สิ่งใดเป็นผลได้ อย่างถูกต้องนั่นเอง จึงทำให้เขาเตรียมแก้ไขเหตุการณ์ไว้ล่วงหน้า ดังเช่น ตอนถูกจับใส่กรงไปต่างวัง ศรีทนะนไชยมิได้หวาดหวั่นต่อความตายเลย เพราะคิดถึงอุบายที่จะเอาตัวรอดได้ ดังนั้นจึงทูลขอพระราชทานเครื่องกุฎกัณฑ์ เสวตฉัตร และพานพระศรี ไปตั้งไว้ที่กรงด้วย พระเจ้าเจษฎาไม่รู้อุบายจึงพระราชทานตามที่ศรีทนะนไชยขอ ศรีทนะนไชยนั้นเอาใจคนไว้ว่า บุคคลส่วนใหญ่ชอบเป็นใหญ่เป็นโต และการที่พระเจ้าเจษฎาสั่งให้นำตนใส่กรงไปต่างวังในทะเลนั้น ย่อมจะต้องมี

เรือสำเภาลำโวลำหนึ่งผ่านมาเป็นแน่ ซึ่งนับว่าศรัทธาในไสยศาสตร์การณโดยอาศัยประสบการณ์ได้ถูกต้อง ดังนั้นเมื่อเห็นเรือสำเภามา จึงทำอุบายร้องว่า "ว่ากูไม่เป็นแล้ววา" นายสำเภาก็เกิดความสงสัยจึงเข้ามาซักถาม ศรัทธาในไสยจึงหลอกว่าพระเจ้าแผ่นดินอยากจะให้ตนครองเมือง แต่ตัวเขาไม่ต้องการจึงถูกจับใส่กรงอย่างที่เห็นนี้ แต่หากร้องใหม่ว่า "ว่าจะไปเป็นแล้ววา" ก็จะมีคนมารับไปครองเมือง จินสำเภาก็รู้ทันเล่ห์กลของศรัทธาในไสยจึงขอแลกเข้าไปอยู่ในกรงแทนด้วยอุบายดังกล่าวนี้ ศรัทธาในไสยจึงรอดตายมาได้

การใช้ความรู้ในเรื่องของธรรมชาติ อันมาจากนิสัยช่างสังเกตและเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กัน ลักษณะนิสัยเช่นนี้ของศรัทธาในไสยได้ช่วยส่งเสริมให้เขาเป็นคนฉลาด มีสติปัญญา มีปฏิภาณ ไหวพริบดี และสามารถแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้อย่างคาดไม่ถึง ดังเช่น ตอนพระเจ้ากรุงจีนสั่งให้นำตัวศรัทธาในไสยไปขังในตึกมดคันเพื่อให้มดกัดตาย ศรัทธาในไสยก็ซื้ออ้อยที่เขาวางขายแบกเข้าไปจำนวนมาก เมื่อเข้าไปในตึกมดคันแล้วก็หักอ้อยวางเรียงรายไปโดยรอบ มดได้กลิ่นหอมหวานของอ้อยก็รวมกัดกินอ้อย ศรัทธาในไสยจึงรอดตายไปได้ ดังคำประพันธ์

“ทะนุในไสยได้ฟัง ตั้งจิตคิดหวัง เห็นยังไม่ตาย
ซื้ออ้อยตะกั่ว ที่เขาวางขาย แบกไปมากมาย
เดินย้ายเต็มแย้

“ทะนุในไสยใจอดเห็นมดมากแท้ อ้อยหักซึกแย้
เรียงรายไป มดหอมกลิ่นหวาน น้อยใหญ่ไต่คดลาน
รับประทานชื่นใจ ทั้งสิ้นกินอ้อย นับร้อยตรงไสย
พันศรัทธาในไสย มิได้แผ้วพาน ตั้งแต่พลบค่ำ
หลับเรื่อยเรื่อยช้า จนย่ำสุริยอาสน์”

การที่ศรัทธาในไสยสามารถเชื่อมโยง "มด" กับ "อ้อย" ให้มาสัมพันธ์กันได้เช่นนี้นับว่าเขาเป็นผู้มีปฏิภาณดี ทั้งนี้เพราะเขาได้ใช้ความช่างสังเกตจากธรรมชาติของมด ซึ่งมักจะพบเห็นกันทั่วไปว่า มดมัก ชอบกินของหวาน ๆ ซึ่งอาจเป็นน้ำผึ้ง น้ำหวาน น้ำตาล หรืออ้อยเสมอ ซึ่งในเหตุการณ์นี้เขาเลือกอ้อยมาช่วยแก้ปัญหาคือเฉพาะหน้า เพราะอ้อยอาจจะเป็นของที่ซื้อหาง่ายและมีวางขายอยู่ทั่วไปนั่นเอง

ความแปลกที่ไม่มีในวรรณคดีเรื่องอื่น ซึ่งมีปรากฏอยู่หลายตอนที่ศรัทธาในไสยมีวิธีการที่คิด พูด และแสดงพฤติกรรมแปลก ๆ ซึ่งบุคคลทั่วไปจะไม่คิด พูด หรือการกระทำกัน อันทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง เกิดอารมณ์ขันได้ ดังเช่น

ตอนศรัทธาในไสยปลุกเรือนทอง (กลาง) แล้วหลอกให้พระเจ้าเจษฎาไปทอดพระเนตรเรือนทอง เขาก็ทำไปด้วยความสนุกสนาน ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“ในจิตนั้นคิดคณอง ทำเล่นตามสนุก
คิดจะปลุกซึ่งเรือนทอง” หรือ

เมื่อพระเจ้าเจษฎาพบว่าเรือที่ศรีทนะนไชยกล่าวอ้างว่าเป็นเรือทองนั้น แท้ที่จริงเป็นเพียงแค่เรือทองกลาง จึงสั่งสมนางใน “ซี้รดเรือนทนะนไชย” แต่ศรีทนะนไชยกลับตอบโต้ด้วยการคว่ำไม้ไล่ทุบตีนางสนมโดยอ้างว่า “แต่ซี้มีหน้า พลอยตดเหม็นซ้ำ เยี้ยวราดุกราน”

หรือแม้กระทั่ง ก่อนตายศรีทนะนไชยก็ยังได้หลอกให้พระเจ้าเจษฎากลานเข้าไปหา พระเจ้าเจษฎาจึงโกรธด่าว่าและจะให้นางสนมมา “เยี้ยวรตธาตุไซร์” เมื่อศรีทนะนไชยตาย จึงสั่งให้เมียนำไม้ลังตั้งมาทำโลงเผาศพ เมื่อนางสนมมาทำตามรับสั่งผลก็คือ “เก้าลังตั้งนา ฟุ้งซ่านขึ้นไป ต้องของสงวน ด้านหน้าด้านใน ฟกบวมขึ้นไซร์ นางในป่วยงาน”

-การเอาชนะชาวต่างชาติ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่คนไทยทั่วไปมักชื่นชอบ เพราะมีความเป็นชาตินิยม ประกอบกับประเทศไทยเคยมีประสบการณ์ที่พ่ายแพ้แก่ชาวต่างชาติ คือแก่พม่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา และถูกบีบบังคับจากชาวตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน ชาวตะวันตกก็ยังมีอิทธิพลที่จะคอยคุกคามเราได้ตลอดเวลา ดังนั้นหากจะมีเรื่องที่สามารถเอาชนะต่างชาติได้บ้างก็น่าจะเป็นที่ชื่นชมของคนไทยได้ ดังเช่น

ตอนรับทำพินกับชาวฝรั่งเรื่องนกพูดได้ เหตุการณ์ในตอนนี้เป็นคือ ชาวฝรั่งผู้หนึ่งมีนกขนกเต่า ซึ่งสามารถพูดได้หลายภาษา จึงมาประกาศท้าว่าไม่มีผู้ใดจะมีนกที่พูดหลายภาษาได้เท่าของตน ศรีทนะนไชยก็รับท้าพิน โดยให้คนของตนไปเอานกตะกุ่มมาตัวหนึ่งซึ่งไว้ให้หิวจัดโดยไม่ให้อาหาร แล้วสั่งให้บ่าวไพร่เอานกเอี้ยงมาให้นกตะกุ่มกินทุกวัน ๆ พอถึงวันพินฝรั่งก็นำนกแขกเต้าออกมาแสดงการพูดจากากถางว่านกตะกุ่มหัวล้านและเข้ามาพูดโกล้อ ๆ นกตะกุ่ม ๆ จึงเกิดเข้าหาและตะคุบนกแขกเต้ากิน เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้จึงเกิดการโต้เถียงกันขึ้น ศรีทนะนไชยโต้เถียงโดยอ้างว่า

“ทนะนไชยเถียงแทนทันที นกเจ้าไม่ตี เข้ารีดากถางมากมาย นกเข้าได้ความอับอายแก่นักเลงทั้งหลาย”

ในที่สุดศรีทนะนไชยสรุปว่า “แพ้เถาทังนั้น นกท่านจึงถึงความตาย “
หรือแม้แต่การเอาชนะในเรื่องผ่าวิเศษกับชาวฝรั่งเศสที่กล่าวไปแล้วด้วย
การสอดคล้องกับความคิดทางการเมืองของไทย

วิทยา สุจริตนารักษ์ ได้กล่าวไว้ใน “ลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองของไทย” ในรัฐศาสตร์สารปีที่ 12-13 (2529-2530) ว่า

“ กระแสความคิดในเชิงต่อต้านอำนาจรัฐหรือผู้ปกครองหรือสังคม อันนับได้ว่าเป็นกระแสความคิดที่คู่ขนานไปกับความคิดที่ยอมรับอำนาจ อันกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะที่ขัดกันอยู่ในตัวเอง (paradox) ของความคิดทางการเมืองไทย กระแสความคิดในแนวนี้สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานานและสามารถมองเห็นได้ในหลายแง่มุมด้วยกัน กล่าวคือ แม้อำนาจเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับและเกรง

กล่าว การต่อต้านอำนาจรัฐและ/หรือผู้ปกครองเกิดขึ้นอยู่อย่างสม่ำเสมอในรูปของการก่อตัวของ ศูนย์อำนาจขึ้นมาท้าทายอำนาจรัฐในสมัยกรุงศรีอยุธยาแตก การก่อตั้งเขตต่อต้านอำนาจรัฐของ ฝ่ายคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การต่อต้านในรูปของกบฏผีบุญหรือกบฏผู้มีบุญในสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ กบฏ ร.ศ.103 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 การต่อต้านของนิสิตนักศึกษา พ.ศ.2516 การคัดค้านอำนาจของผู้ปกครองยังปรากฏในรูปของการแสดงความคิดเห็นด้านหรือ แย้งหรือการเสนอแนะความคิดเพื่อแก้ไขสถานการณ์ เช่น ในกรณีของคณะผู้ทำคำกราบบังคมทูล ถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.130 คุรุศาสตร์วิชัยของล้านนาไท ความคิดของเทียนวรรณ ก.ศ.ร.กุหลาบ พระยาสุรียานุวัตร ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อสมัยรัชกาลที่ 6 ความคิดของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ จิตร ภูมิศักดิ์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ส.ศิวัรักษ์ รวมตลอดไปถึงการล้อเลียน กระแนะกระแหนและวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจ เช่น ในกรณีของละเด่นตันไธของพระมหามนตรี (ทรัพย์) พระมเหสเถไธของคุณสุวรรณ เพลงยาว บัทรสนเทห์ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) นิราศหนองคายของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) รวมตลอดถึงวรรณกรรมเพื่อชีวิตทั้งหลาย นอกจากนี้ ยังจะต้องพิจารณารวมไปถึงการล้อเลียนกาดกลางและกระทบทกระเทียมที่พบในนิทานชาวบ้านล้อเลียนตาเถร-ยายชี คำวของล้านนา หมอลำของอีสาน เพลงพื้นบ้านของภาคกลางและเพลงกล่อมเด็กของภาคใต้ และวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะอื่น ๆ อีก เป็นต้น”

ดังนั้น เมื่อมีวรรณกรรมในลักษณะเช่นศรีทนะนไชยเช่นนี้ ย่อมเป็นที่สนใจของคนไทยทั่วไปดังจะเห็นได้จากภาวที่ศรีทนะนไชยสามารถเอาชนะ บุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูงในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ พระเจ้าแผ่นดิน ภิกษุ และขุนนางหรือคนบด

- พระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินในตำนานเทพยชื่อพระเจ้าเวชเจษฎา มีมเหสีชื่อ อองคมาลี และครองกรุงอยุธยา พระเจ้าเจษฎามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศรีทนะนไชยในฐานะที่พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน และศรีทนะนไชยเป็นข้าราชการบริพาร

ตัวละครที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องศรีทนะนไชย ไม่ว่าจะปรากฏในตำนานใดก็เสียรู้เสียหน้าแก่ศรีทนะนไชยทั้งสิ้น และมีส่วนทำให้ศรีทนะนไชยพระเอกของเรื่องเด่นยิ่งขึ้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน แต่เมื่อศรีทนะนไชยหลอกหลวงในเรื่องต่าง ๆ ทำให้พระองค์ได้รับความอับอายหลายครั้ง พระองค์ก็ได้พยายามที่จะแก้แค้นหรือเอาโทษแก่ศรีทนะนไชยบ้างแต่ก็ไม่สำเร็จ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้อ่านก็จะเกิดความรู้สึกว่า พระเจ้าแผ่นดินนั้นได้เปรียบศรีทนะนไชยมากในแง่ที่เป็นเจ้าชีวิต เป็นผู้คอยออกคำสั่ง ซึ่งสามารถเตรียมแผนล่วงหน้าที่จะเอาผิดหรือเอาโทษแก่ศรีทนะนไชยได้ ดังเช่น ตอนให้ศรีทนะนไชยชุไซ้ไก่ ตอนให้กินแกงแรง พระองค์ก็วางแผนไว้ก่อนทั้งสิ้น แต่ทุกครั้งศรีทนะนไชยก็เอาตัวรอดได้ด้วยการใช้ปฏิภาณ ใช้สติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ให้ผ่านไปทุกครั้ง การแก้ไขเหตุการณ์ของศรีทนะนไชยนั้นเป็นลักษณะที่

แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า ไม่ได้เตรียมตัวหรือวางแผนมาก่อน นอกจากนี้เมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็น
 ความเป็นความตาย เป็นเกียรติยศของบ้านเมือง หรือคราวที่บ้านเมืองคับขัน เช่น ตอนชาวฝรั่งเศส
 มาทำพินันเรื่องผ้าวิเศษ แข่งนกพิสดูได้ เจ้าต่างเมืองส่งคนมาทนายปัญหาและชนหัวล้าน ฯลฯ
 ซึ่งเป็นการพินันเอาบ้านเอาเมืองก็ปรากฏว่าบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องนั้นไม่
 สามารถช่วยได้ เช่น พระและคนหัวล้านต่างก็ปฏิเสธโดยอ้างว่าไม่มีความรู้ ความสามารถพอที่
 จะเอาชนะผู้มาทำพินันได้ พระเจ้าแผ่นดินจึงต้องหันมาพึ่งศรัทธาพระนโยและขอให้เขาช่วย ซึ่งเขาก็
 ยินดี เพราะเป็นแม่เกียรติยศและชื่อเสียงของบ้านเมือง และศรัทธาพระนโยได้รับความสำเร็จทุกครั้ง
 ทั้ง ๆ ที่เขาเองก็มีได้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ หรือมีความชำนาญในเรื่องเหล่านั้นเลย แต่ที่เขา
 สามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ได้ก็เพราะมีปัญหาเหนือบุคคลอื่น รู้จักวางแผนอย่างรอบคอบ ทำให้
 อุบายที่เขาคิดไว้สำหรับสมปรารถนาและไม่เคยสร้างความผิดหวังให้แก่ พระเจ้าแผ่นดินในเรื่องที่มา
 ขอร้องให้เขาช่วยเลย

นอกจากนี้ ยังมีพระเจ้าแผ่นดินอีกองค์หนึ่งคือ พระเจ้ากรุงปักกิ่งของประเทศจีน เข้ามา
 มีบทบาทเกี่ยวข้องกับศรัทธาพระนโยด้วย กล่าวคือ ในคราวที่ศรัทธาพระนโยไปค้าสำเนาที่เมืองจีน
 เขาได้รับทราบจากใต้ถี่ยี่สิบว่าพระเจ้าแผ่นดินจีนมีพระพักตร์เป็นสุนัข และพระองค์ห้ามผู้ใดมอง
 พระพักตร์พระองค์รวมทั้งข้าราชการทั้งหลาย เมื่อเวลาเข้าเฝ้าก็ต้องถือแผ่นบังหน้าไว้ทุกคน
 ทั้งนี้เพื่อมิให้มองเห็นพระพักตร์ของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง ศรัทธาพระนโยจึงเกิดความอยากรู้อยากเห็น
 ว่าพระพักตร์ของพระองค์จะเป็นเช่นไรแน่ เมื่อถูกนำตัวเข้าเฝ้าจึงคิดอุบายหลอกดูพระพักตร์พระ
 เจ้ากรุงปักกิ่ง ด้วยการแสดงวิธีการรับประทานผักนึ่งไฉราวดูโดยนำผักนึ่งมาต้มให้สุกแล้วตั้งราวไม้
 เอาผักนึ่งห้อยไว้ เมื่อจะแสดงการรับประทานให้พระเจ้ากรุงปักกิ่งทอดพระเนตร เขาก็วางแผ่นงา
 แล้วขึ้นขึ้นไปบนราวไม้จับผักนึ่ง ในตอนนี้จึงเป็นโอกาสที่ได้มองเห็นพระพักตร์ของพระเจ้ากรุงปัก
 กิ่ง ดังคำประพันธ์ว่า

“ฝ่ายศรัทธาพระนโย สมจิตตรคิดไว้ ตั้งใจปรารถนา คงจะประสบ พานพบพักตรา
 จึงวางแผ่นงา แหงนหน้าอภิวันท์ โจนขึ้นคาบผัก ค่อยเคี้ยวเหนียวชก พิศพัศพัศทรงธรรม
 เห็นเศียรทรงศักดิ์ เป็นสุนัขสดสัน จึงจับสำคัญ แม่นมั่นกับตา”

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงถูกสั่งจับให้นำไปประหาร โดยนำไปขังไว้ในตึกมดคันและตึกเย็น แต่ด้วย
 สติปัญญาของศรัทธาพระนโยเขาก็รอดตายมาได้ พระเจ้ากรุงปักกิ่งจึงไม่เอาโทษ แต่กลับชื่นชมว่า
 เป็นผู้มีความรู้และพระราชทานทรัพย์สินของให้ศรัทธาพระนโยอย่างมากมาย พร้อมกับให้การต้อนรับ
 เป็นอย่างดี นับเป็นเกียรติยศของศรัทธาพระนโยซึ่งก็ถือเป็นเกียรติแก่บ้านเมืองด้วย

- ภิภุ ภิภุเป็นตัวละครประกอบที่น่าสนใจอีกตัวหนึ่ง ในสำนวนกาพย์ เมื่อศรัทธา
 พระนโยถูกไล่ออกจากบ้านก็ได้มาพึ่งวัดและได้มีผู้อุปถัมภ์คือสมภาร ศรัทธาพระนโยจึงได้บวชเรียนและ

ศึกษาวิชาความรู้จากวัดหรือจากพระนั่นเอง อีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การที่สมภารวัดหวงมะม่วง หรือผลไม้ในวัดมากจนขึ้นชื่อหรือรู้กันทั่วไปนั้น ก็ทำให้มองเห็นข้อบกพร่องของพระชื่อนี้ คือมีความตระหนี่ หรือหวงจนเกินไป ซึ่งทำให้เห็นว่า ภิกษุเหล่านั้นเป็นภิกษุแต่เพียงในนามไม่สามารถตัดกิเลสหรือทำให้มีกิเลสเบาบางลงแต่อย่างใด และเมื่อศรีทนะนไชยทำอุบายขอมะม่วง โดยบอกว่าจะช่วยบูรณะวัดให้ หรือพระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทานยศฐาบรรดาศักดิ์ให้พระรูปนั้นก็แสดงให้เห็นนิสัยที่ไม่ควรมีในเพศบรรพชิต อีกประการหนึ่งคือความต้องการของแลกเปลี่ยนความโลก และเห็นแก่ลาภยศ ด้วยเหตุนี้ เมื่อศรีทนะนไชยแกล้งสมภารด้วยการหลอกทำลายต้นมะม่วงและทำร้ายร่างกายพระรูปนั้น ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการรุนแรงเกินไปบ้างก็ตาม แต่เนื่องจากพระรูปนั้นไม่มีข้อบกพร่องดังกล่าว ดังนั้นการที่ศรีทนะนไชยหาอุบายทำให้พระรูปนั้นได้รับบทเรียนบ้างจากการหวงของและเห็นแก่ลาภยศได้สำเร็จ จึงเป็นการทำให้ผู้อ่านมองเห็นความสามารถทางสติปัญญาของศรีทนะนไชยเด่นชัดขึ้นมาอีก นอกจากนี้ในคราวที่ประเทศอื่นส่งราชครูมาทำตบปัญหาธรรมแข่งขัน พระซึ่งควรจะมีความรู้ในเรื่องของทางธรรมก็กลับไม่มีผู้ใดเรียนรู้ธรรมะได้อย่างแท้จริง และไม่มีภิกษุของศิโศกล้ำชั้นอาสารับพนัน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นว่า ภิกษุซึ่งโดยปกติเป็นผู้มีฐานะทางสังคมสูงได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้านอย่างดีนั้น แท้จริงภิกษุบางองค์มิได้ประพฤติปฏิบัติตัวให้สมควรแก่การอยู่ในสมณเพศไม่มีความรู้ในทางธรรมเท่าที่ควร และมีข้อบกพร่องอื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ผู้แต่งก็ได้แสดงให้เห็นว่าภิกษุอีกประเภทหนึ่งที่ไม่บกพร่องในการครองเพศ บรรพชิต กล่าวคือ บวชเรียนด้วยความตั้งใจ มีความรู้ มีสติปัญญา และมีความประพฤติดี ดังเช่น ผู้แต่งได้สร้างตัวละครที่เป็น “เณร” ขึ้นมาอีกตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนของบรรพชิตที่มีคุณธรรมความรู้ความสามารถด้านสติปัญญาและเป็นผู้ทำให้ศรีทนะนไชยแพ้รู้ได้ในที่สุด

- ขุนนางหรือคหบดี ขุนนางหรือคหบดีมีบทบาทเกี่ยวข้องกับศรีทนะนไชยตั้งแต่ศรีทนะนไชยยังอยู่ในวัยเด็ก ในสำนวนภาพย์ ตัวละครที่เป็นคหบดีที่น่าสนใจ คือ “หลวงนาย” ซึ่งเป็นลูกแม่ค้าขายขนมที่ศรีทนะนไชยผูกใจเจ็บเรื่องแบ่งขนมให้น้อยมากกว่าเขา และเป็นข้าราชการซึ่งเป็นที่นับถือในวงราชการ และวงศ์กรมทั่วไป และมีวัยแก่กว่าศรีทนะนไชย มาก ในศรีทนะนไชยมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับหลวงนายและศรีทนะนไชยหลายตอนคือ

- ตอน ให้ศรีทนะนไชยถือส้มหมาก
- ตอน สั่งห้ามศรีทนะนไชยพูดเสียงดัง
- ตอน ศรีทนะนไชยเฝ้าเรือนหลวงนาย
- ตอน ศรีทนะนไชยชักควายขึ้นที่บัน

ตอน ศรีทະนนไชยวางยาแม่ค้า

พฤติกรรมที่ศรีทະนนไชยซึ่งเป็นเด็ก แสดงต่อหลวงนายในเหตุการณ์ข้างต้น แม้ในบางเหตุการณ์จะเป็นการกระทำที่รุนแรงเกินกว่าเหตุก็ตาม แต่จากเหตุผลที่ศรีทະนนไชยอ้างกับหลวงนายซึ่งเป็นผู้ใหญ่และมีประสบการณ์ต่าง ๆ มากกว่าศรีทະนนไชย ก็ยอมทำให้ผู้อ่านมองเห็นความมีสติปัญญาปฏิภาณไหวพริบของศรีทະนนไชย

นอกจากนั้น ยังมีตัวละครประกอบอื่น ๆ อีกหลายตัว ในสำนวนกาพย์มีจินตคำสำภา ที่เข้ามาอยู่ในภวแทนศรีทະนนไชย ชาวฝรั่งเศสที่มาทำพนันเรื่องผ้าพิเศษและนกพูดได้ นักปราชญ์เมืองลังกาที่มาทำอ่านคัมภีร์ ฯลฯ ตัวละครประกอบเหล่านี้ เกือบทุกตัวล้วนเป็นผู้มีสิ่งของ หรือหลักฐาน และเป็นผู้มีฝีมือที่ได้เปรียบศรีทະนนไชยทั้งสิ้น แต่ทุกคนล้วนต้องพ่ายแพ้สติปัญญา และปฏิภาณของศรีทະนนไชย

นอกจากนั้นศรีทະนนไชยยังได้สะท้อนถึงสภาพสังคมทั่วไปในสมัยนั้นให้ได้ทราบอีกด้วย กล่าวคือ

- เรื่องการศึกษา เมื่อพิจารณาจากตัวศรีทະนนไชย แล้วจะเห็นว่าสถานที่ที่เป็นแหล่งของวิชาความรู้เพื่อให้เด็กไทยมีความรู้ ความคิด และเกิดสติปัญญาแตกฉาน ก็คือวัด ซึ่งมี “พระ” เป็นครูผู้สอน และในการที่จะศึกษาเล่าเรียนวิชาในวัดได้ ส่วนใหญ่มักนิยมให้เด็กบวชเรียนอยู่ที่วัดด้วย ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการได้มีโอกาสศึกษาวิชาอย่างเต็มที่แล้ว ยังเป็นโอกาสที่จะได้ปรนนิบัติรับใช้ครูอย่างใกล้ชิดด้วย

ในเรื่องศรีทະนนไชยได้บวชเป็นเณรเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ซึ่งศึกษากันในสมัยนั้น คือเรียนหนังสือไทย เรียนวิชาการคำนวณ หนังสือขอม ตลอดจนการสวดอ่านคำฉันท์ต่าง ๆ ซึ่งน่าจะหมายถึงการแต่งคำประพันธ์ต่างๆ ด้วย ดังปรากฏความดังนี้

“หนังสือขอมไทย ชาญเรนเจนใจ อ่านได้สารพัน เลขนานาที่ รู้ดีทุกอัน
สวดอ่านคำฉันท์ ไม่พรั่นเลณา”

- เรื่องการบริหารการ ครอบครัวยุคก่อน โดยเฉพาะครอบครัวที่มีบุตรชาย มักจะส่งเสริมให้บุตรของตนได้บวชเรียนให้มีวิชาความรู้ และเมื่อบุตรชายได้บวชเรียนจนมีวิชาความรู้ดีแล้ว ก็มักจะขอสึกออกมาถวายตัวเป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดิน อาชีพรับราชการ จึงเป็นอาชีพที่คนสมัยก่อนนิยมกันมาก เพราะถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติได้รับการยกย่องจากสังคมทั่วไป เมื่อผู้ใดเข้ารับราชการนอกจากจะถือว่าได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติแล้ว ก็ยังถือว่าเป็นเกียรติยศของวงศ์ตระกูลอย่างหนึ่งด้วย เรื่องศรีทະนนไชยก็แสดงให้เห็นค่านิยม เรื่องนี้ ดังปรากฏในคำประพันธ์ตอนที่ “ เณร ” ซึ่งเป็นตัวละครที่เป็นผู้ทำให้ศรีทະนนไชยแพ้รู้ ได้กล่าวกับพ่อแม่ของตนเมื่อได้สึกออกมาแล้วว่า

"วันหนึ่งลูกชาย น้ำจิตคิดหมาย ในกายอาตมา ใครเป็นข้าท้าว ป็นเหล่ากษัตรา ถวายตัวเป็นข้า เจ้าฟ้าชาตรี จึงมีวาจา พ่อแม่สงรา โดยถ้อยวาที น้ำจิตคิดว่า ตัวลูกยานี้ เป็นข้าฯ รุติ ได้บาทบาทา คนจะเกรงขาม จะได้รับความ ในกิจการนา คุ่มเหย้าคุ่มเรือน คุ่มทั้งไร่นา โคกระบือลือชา นานาทุกพรรณ"

พ่อแม่ของ "เนร" เมื่อทราบความประสงค์เช่นนี้ของบุตรชายก็ได้ขัดข้อง แต่กลับชื่นชมอย่างยิ่ง ดังคำประพันธ์ว่า

"เจ้าคิดดีนัก พ่อชอบอุรา ได้เป็นข้าท้าว เย็นเกล้าเกศา ผู้ใดไกรนา ไม่มาดูแลน ความบุญวาสนา กุศลก่อมา จะได้สูงแสน มีเกียรติยศตา ไม่มาดูแลน"

เรื่องการรับราชการดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นค่านิยมที่ยังไม่เสื่อมคลาย แม้ในกระหังสมัยปัจจุบัน

- เรื่องความรักชาติบ้านเมือง และจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน

ความคิดในเรื่องความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นสิ่งที่เป็นค่านิยมอย่างหนึ่งซึ่งติดอยู่กับสายเลือดและความนึกคิดของคนไทยมาโดยตลอด เพราะคนไทยนั้นถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าชีวิตด้วย ตลอดจนการรักชาติบ้านเมือง หากมีผู้ใดมารุกรานก็พร้อมที่จะอาสาเพื่อช่วยเหลือบ้านเมือง ดังเช่น ตอนเจ้าเมืองสิงหลส่งนักปราชญ์มาถามปริศนารธรรม ให้นักปราชญ์กรุงศรีอยุธยาตอบ โดยเป็นการพนันเอาเมือง พระเจ้าเจษฎาทราบความในสาส์นที่ส่งมาก็ทรงลำบากพระทัย และคิดว่า คงไม่มีทางรู้เขาได้ ศรีทะนไนไชยจึงตัดสินใจขออาสาตอบปัญหาธรรมกับนักปราชญ์ของเมืองสิงหล โดยเอาชีวิตของตนเป็นเดิมพันอีกทีหนึ่ง ดังคำประพันธ์ว่า

"ขอเดชชะละของบาท บรมนาถนเรนทร์สุร ข้าพเจ้าเห็นเค้ามุล จะเสื่อมสูญกระวีวงศ์ อันกรุงศรีอยุธยาศ ย่อมวิเศษอันสูงส่ง จะหย่อนยอมต่อมพระองค์ กลับส่งซึ่งสาราไป เห็นว่า ทุกถาณินทร์ จะดูหมิ่นพระองค์ใด แม้นเลื่องลือตลอดไป คงจะขายพระบาท ข้าพเจ้าเป็นข้าบาท ขอรับขาดเข้าอาสา สำแดงธรรมยุทธนา ด้วยลึงกาต่างธานี ถ้ามাত্রแม้ว่าอัปราช เช่นฆ่าให้เป็นผี ญาติกาบรรดามี ล้างชีวิให้วายชนม์"

หรือตอนแขกเมืองมละกามาท้าพนันแข่งมวยปล้ำ โดยมีข้อแม้ว่า

"แม่แพ้กุงศรี ตามที่จะทำ ถ้าแพ้แก่เขา จะให้ไปเฝ้า กัมเกล้าเกรงยำ"

- ความเชื่อเรื่องต่าง ๆ แยกได้ดังนี้

- ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ศรีทะนไนไชยได้แสดงให้เห็นว่า ชีวิตของคนไทยสมัยก่อนมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์มาก ดังปรากฏในตอนที่น่ายันทา และ นางเทราไม่มีลูก สองสามีภรรยา ก็เชื่อว่าต้องปลุกศาลเพียงตา ตั้งบายศรี บนบานเทพยดาฟ้าดิน เพื่อขอลูกหลาน ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“ผิวเมียสองเจ้า ขอนกนร่าพึ่ง เป็นนิจนิกันตร์ ทุกวันคำนึ่ง . เข้าคำร่าพึ่ง บ่ได้เว้นวาย ปลุกศาลเพียงตา บายศรีซ้ายขวา ตกแต่งมากมาย บวงสรวงเทวา บูชาของถวาย ของลูกหญิงชาย เกิดแก่อาตมา”

เมื่อกระทำพิธีดังกล่าวนี้แล้ว ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าเทวดาก็สามารถรับรู้ความเดือดร้อนเหล่านี้ได้ และช่วยคลี่คลายให้สองสามีภรรยาสมปรารถนาได้จริงๆ นั่นคือท้าวโกสีย์ (พระอินทร์) ได้มีบัญชาให้เทวบุตรองค์หนึ่งลงมาจุติเป็นลูกชายของนางเหรา ดังคำประพันธ์ว่า

“บัดนั้นท้าวโกสีย์ อยู่ในที่แท่นไถยา ผาดเพ่งเล็งมา เห็นสองรณารำคาญ ขอนกนกรไปบูชา ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอเกิดลูกนงคราญ ผู้เยาว์มาลยยอดเสน่หา ถ้าถูกมิไปช่วย เห็นจะม้วยชีพชีวา ไม่ได้สืบบุตรฯ ทั้งสองราจะบรรลีย์ สมเด็จท้าวอินทรา พิจารณารู้แจ้งใจ พินิจคิดสงสัย ไม่เห็นใครจะสมภาร จึงเห็นเทวบุตร ท่านนี้เห็นสมควร ลงไปเกิดด้วยง่ายดาย เทวบุตรรับบัญชา ท้าวอินทราแล้วผันผาย กราบลงมาโดยหมาย จากวิมานอันโอฬาร จุติมาบัดดล เอาปฏิสนธินางเหรา”

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อในเรื่องนี้มักปรากฏในลักษณะที่ตัวละครอนาลัยแล้วผันถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เมื่อต้นขึ้นมาก็นิยมที่จะไปหาหมอดูหรือพระที่มีความรู้ด้านนี้ให้ทำนายให้ ดังเช่นในศรีทະนไนไชยสำนวนกาพย์ ปรากฏในเหตุการณ์ตอนเมื่อท้าวโกสีย์ให้เทวบุตรลงมาจุติเป็นลูกของนางเหรา นางเหราก็ได้ฝันว่า ขณะที่นางไปเที่ยวเล่น ได้พบเขาพระเมรุที่สูงใหญ่มาขวางหน้านางเหรา ทำให้นางเหราเดินทางลำบาก นางจึงยื่นมือไปจับยอดพระเมรุ นั้นแล้วเดินเหยียบเสียบไปแล้วคิดว่าได้พระจันทร์ เมื่อนางตกใจตื่นได้แล้วความฝันให้กับนายนั้นท้าวพึ่ง นายนั้นท้าวก็บอกให้นางไปหาท่านสมภารที่วัดเพื่อทำนายฝันให้

เรื่องเกี่ยวกับการทำนายฝันนี้ ก็แสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายฝัน อีกอย่างหนึ่งว่า หากทำนายไปอย่างไร ก็สามารถทำให้วิถีชีวิตของคนๆ นั้น เป็นไปดังคำทำนายได้ ดังปรากฏว่า เมื่อนางเหราไปหาสมภาร แต่สมภารไม่อยู่ เณรจึงทำนายความฝันให้ว่า นางจะได้บุตรชายรูปงามและจะได้เป็นตลกหลวง เมื่อสมภารกลับไปจากธุระและได้ทราบข้อความที่เณรทำนาย ก็โกรธเพราะเณรทำนายผิดไป ความจริงนั้น ลูกของนางเหราเป็นผู้มีบุญมากจะได้เป็นผู้ครองเมืองต่อไป ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างเด่นชัด ดังปรากฏในคำบรรยายตอนหนึ่งว่า

“เจ้าเณรทำนาย ทายให้ผิดไป แต่ก่อนศักดิ์สิทธิ์ หญิงชายมิด ฝันเห็นสิ่งใด ถึงตัวฝันร้าย เขาทายแก้ไข ว่าจะคงจะได้ลากลับคนนา”

ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์เกี่ยวกับการทำนายโชคชะตาราศีนี้ นับเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของคนในสมัยนั้นทีเดียว .

- เรื่องความเชื่อเรื่องกรรม ค่านิยมของสังคมไทยในเรื่องนี้นับว่าเป็นค่านิยมที่เก่าแก่มาก เพราะเป็นความคิดที่ผูกพันกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ผู้แต่งได้แสดงค่านิยมนี้ผ่านตัวศรีทະนไนไชยให้เห็นอย่างเด่นชัด ดังปรากฏว่าได้มีการกล่าวพาดพิงเรื่องกรรมอยู่หลายตอน เช่น ตอนศรีทະนไนไชย เขามีดฆ่าท้องน้องจนถึงแก่ความตาย ผู้แต่งก็ได้กล่าวเน้นให้เห็นว่าศรีทະนไนไชยประพฤดิเช่นนั้นก็เพราะเป็นเรื่องของเวรกรรมแต่ที่ทำกันมาแต่ชาติปางก่อน ดังคำประพันธ์ว่า

“ทະนไนไชยผู้เป็นพี่ยา กรรมหลังได้สร้างสืบมา ติดตามสงรา เคยฆ่าเคยล้าง แต่ปางหลัง เวรทำให้จริงจัง หลายชาติหลายครั้ง เมื่อยังมิได้ให้ผล พี่น้องร่วมท้องสองคน แต่ปฏิสนธิ กราบทำวตลอคตลอดจากครรภ์ ค่อยวัยใหญ่มาด้วยพลัน ทารกรักกันทุกวันมิได้ โกรธา เลี้ยงดูอยู่ด้วยกันมา ทະนไนไชยสงรา เมตตากับน้องบังอร รักใครมิได้อนาทร เจรจา สั่งสอนป่พ่อน จะทุ่มเถียงกัน เวรมาติดตามทัน ในเวรานั้น หมายมั่นคอยล้างชีวา ทະนไนไชยมิได้กรุณา ดลจิตริษยา อวยพริ้วเข้าผ่าเป็นควัน”

และเมื่อศรีทະนไนไชยสึกจากเนรทกลับมาขออยู่กับพ่อแม่ แต่พ่อแม่ก็จะว่าศรีทະนไนไชยไปชายให้เป็นผู้รับใช้คนอื่น ศรีทະนไนไชยก็ครวญว่า

“ทະนไนไชยใคร่ครวญทวนหัน จึงบอกไปพลัน แม้นั้นจงได้กรุณา ไม่สมัครรักใคร่ลูกยากก็ตามแต่เวรอา อนิจจาจะมีกรรมจำไกล..... ตราบทำวจนลูกโตใหญ่ เป็นกรรมสิ่งใด จึงให้พราวจากกัน ลูกได้ลงโทษฆ่าฟัน จนน้องอาสัจญ กรรมนั้นอย่าได้เกิดมี พลังพลาดประมาทอินทรีย์ ด้วยภาษารจี อย่ามีแก่ข้าเลยนา”

นอกจากนี้ ผู้แต่งก็ให้ศรีทະนไนไชยสร้างวัด ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นความสำนึกในเรื่องเวรกรรมที่ตนก่อไว้ ดังนี้

“แบ่งผลกุศลให้ ถึงสัตว์ในอเวจี เวรกรรมข้าทำไว้ ขออย่าให้เป็นไพร่ แบ่งผลกุศลนี้ ใช้แทนหนี้เวรก่อนมา

ความเชื่อในเรื่องเวรกรรมนี้ยังปรากฏให้เห็นชัดอีกครั้งในตอนศรีทະนไนไชยตาย ซึ่งผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นว่าศรีทະนไนไชยตายแล้วต้องตกนรก เพราะได้ทำบาปเนื่องจากได้ตีพระดังความว่า

“อยู่สองสามวัน ทະนไนไชยอาสัจญ บ่ายหน้าไปสู่ นรกหมกไหม้ ทนกายตนอยู่บาปตีพระครู ท่านผู้อาจารย์”

จากเหตุการณ์ข้างต้นดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งเรื่องศรีทະนไนไชยได้เน้นให้เห็นค่านิยมของคนไทยในเรื่องความเชื่อเรื่องกรรมให้เห็นอย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังได้เน้นให้เห็นเป็นพิเศษว่า ผู้ใดทำบาปกรรมไว้กับภิกษุ ผู้นั้นย่อมได้รับผลทัณฑ์ตาเห็นทีเดียว ทั้งนี้นอกจากจะเห็น

ได้จากคำบรรยายดังกล่าวแล้ว การที่ผู้แต่งสร้างตัวละครอีกตัวหนึ่ง คือ “ เณร ” ให้เป็นผู้มีสติ ปัญญาแก่กล้า และสามารถทำศริทะนไนโยให้แพ้หรือเสียรู้ได้ ก็เป็นเรื่องแสดงว่า แท้จริงนั้น นอกเหนือจากสถาบันกษัตริย์แล้ว สถาบันทางศาสนาก็เป็นสิ่งที่ยังคงเป็นค่านิยมที่คนไทยเคารพ ยกย่องและเชิดชูด้วยเช่นกัน เรื่องความตายของศริทะนไนโยด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาเกี่ยวโยงถึงทัศนคติบางอย่างอันเป็นจุดประสงค์ของผู้แต่งด้วย แม้จะเป็นเลิศ ในด้านสติปัญญาตระหนักดีกว่า คนเจ้าปัญญา ฉลาดแกมโกงอย่างศริทะนไนโยนั้น แม้จะเป็นเลิศในด้านสติปัญญาก็ตาม แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งก็มีข้อบกพร่องในเรื่องคุณธรรม ด้วยเหตุนี้จึงได้สร้างตัวละครอีกตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นคนเจ้าปัญญาเช่นกัน คือ “ เณร ” มาเป็นผู้ทำให้ศริทะนไนโยรู้สของการแพ้ ไร้บ้าน และเพราะเหตุที่ศริทะนไนโยไม่เคย “ แพ้รู้ ” ไม่เคย “ เสียหน้า ” มาก่อน จึงเกิดความรู้สึกรุนแรงในเรื่องนี้ผิดจากบุคคลทั่วไปจนถึงแก่ชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ถึงที่สุดแล้ว ความเจ้าปัญญาของศริทะนไนโยก็ได้ลดน้อยลงเลย กล่าวคือ การที่ศริทะนไนโยเรียกภรรยา มาสั่งให้เผาตนด้วยไม้ลี้ดตั้งนั้น นับว่าเขาเตรียมการได้ถูกต้อง และวิธีแก้ไขหากมีผู้หาวิธีแก้แค้น เขาโดยการปัสสาวะรดเท้ากระดูกของเขา ซึ่งก็เป็นจริงดังคาด อย่างไรก็ตามบุคคลเหล่านั้นก็ไม่อาจจะเอาชนะเขาได้ เพราะได้รับผลตอบแทนจากการกระทำนั้นอย่างเจ็บแสบ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่ นับได้ว่า ศริทะนไนโย นั้น ตายอย่างไร้สายไว้เชิงสมกับที่เป็นคนเจ้าปัญญาอย่างแท้จริง

- ความเชื่อเรื่องการสร้างวัด สร้างพระ และสร้างพระไตรปิฎก ค่านิยมนี้ถือเป็นค่านิยม ส่วนหนึ่งของศาสนา ซึ่งชาวไทยส่วนใหญ่เชื่อกันว่าการกระทำเช่นนี้ จะเป็นผลให้เกิดอานิสงส์ผล บุญอันยิ่งใหญ่ เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนี้จึงทำให้ผู้แต่งให้ศริทะนไนโยได้กระทำการเหล่านี้ด้วย ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“ฝ่ายขุนศริทะนไนโย ขึ้นจิตพิศมัย ผ่องใสประเสริฐสมของ หมันทำราชกิจจิตรของ มั่งมีเงินทอง สิ่งของบริบูรณ์พูนมา น้ำใจหมายมาดศาสนา จะสร้างวัดวา ให้ปรากฏไว้ในกฏ ก่อสร้างทงธรรมบำรุง การชั้วมัวมุง ผดุงผดามานาน”

- เรื่องการมีข้ารับใช้ ในศริทะนไนโยเห็นได้ชัดว่าคหบดีหรือผู้มีอันจะกินที่นิยมที่จะข้ารับใช้ไว้ในบ้าน ดังจะเห็นได้จากบ้านยายแม่ค้า (แม่หลวงนาย) และหลวงนายซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีฐานะดีพอที่จะรับใช้ได้ ดังปรากฏว่า เมื่อพ่อแม่ศริทะนไนโย นำ ศริทะนไนโยมาขายตัวให้เป็นข้ารับใช้ ยายแม่ค้าก็รับศริทะนไนโยไว้ช่วยนางทำงานต่าง ๆ เช่น ใช้ให้ศริทะนไนโยขายของ ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“ทะนไนโยอยู่ไม่มีข้า กับยายแม่ค้า เขาใช้ให้ขายสิ่งของ ทะนไนโยเที่ยวไปรำร้อง ชาวบ้านพี่น้อง ขวนกันมาซื้อขนมกิน

เมื่อยายแม่ค้าไม่สามารถจะเลี้ยงศรีทະนนไชยให้ได้ ยายแม่ค้าก็ส่งตัวศรีทະนนไชย ให้ไปเป็นข้ารับใช้ของหลวงนายลูกชายของตนต่อไป และเมื่อศรีทະนนไชยไปอยู่กับหลวงนาย ศรีทະนนไชยก็ต้องถือล่วมหมากพลูเดินตามไปรับใช้หลวงนายถึงในวัง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

“ฝ่ายศรีทະนนไชย อยู่กับเขาไป เป็นทาสทาสา เขาใช้ตามหลัง เข้าวังอัตรา
ทุกวันเวลา เข้าเฝ้าท้าวไท ถือล่วมหมากพลู ตกหายไม่รู้ เดินตามน่ายไป”

นอกจากนี้ เมื่อศรีทະนนไชยไม่ต้องถือล่วมหมากพลูเดินตามหลวงนายเข้าวังอีก ภรรยาหลวงนายก็ใช้ให้ศรีทະนนไชยทำงานอื่น ๆ ตามแต่โอกาส เช่นให้ไปตามหลวงนายมารับประทานอาหาร เป็นต้น และเมื่อบ้านหลวงนายถูกไฟไหม้ ศรีทະนนไชยก็ถูกใช้ให้ไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ทำนา และในที่สุดเมื่อหลวงนายไม่สบาย ศรีทະนนไชยก็ถูกส่งมารับใช้พยาบาลแม่หลวงนาย

จึงเห็นได้ว่า คหบดีหรือผู้มีอันจะกินในสมัยนั้นนิยมที่จะข้ารับใช้ไว้ใช้สอยในการช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ เพื่อแบ่งเบาภาระของตน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึงเสน่ห์ของศรีธรรมาธิราชในการใช้ภาษา ความใช้สติปัญญาของศรีธรรมาธิราชในการแก้ไขปัญหาค้างๆ และเรื่องราวที่มีความแปลกแตกต่างไปจากวรรณกรรมอื่นๆ รวมทั้งยังความสอดคล้องกับความคิดทางการเมืองไทยที่มีลักษณะต่อต้านอำนาจรัฐหรือตัวผู้ปกครอง เหล่านี้จึงเป็นเหตุให้ศรีธรรมาธิราชมีความยืนยาวมากกว่าวรรณกรรมที่มีเพียงแค่ความตลกไปกฮาอย่างเดียวเท่านั้น

บทที่ 4

ศึกษาลักษณะ เงื่อนไข ของ สภาพสังคมและตัวละครใน เรื่อง"ศรีทนนไชย"

จากที่ได้กล่าวถึงเนื้อหาของศรีทนนไชยใน ศรีทนนไชยสำนวนภาพยฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ที่ทำให้ศรีทนนไชยสามารถผ่านกาลเวลาและได้รับความนิยมมาเป็นเวลานานได้ไปแล้วในบทที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ในการศึกษา ศรีทนนไชย ในครั้งนี้ เป็นความต้องการที่จะศึกษานัยทางการเมืองที่แฝงเร้นอยู่ในตัวตนของศรีทนนไชย ในสำนวนดังกล่าว เพื่อทราบถึงความต้องการที่แท้จริงในการปั้นแต่งศรีทนนไชยให้ออกมาในรูปแบบที่แปลกออกไปจากรรณคดีอื่นๆ ตลอดจนสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพยายามค้นหาแหล่งกำเนิดที่แท้จริงหรืออย่างน้อยต้องใกล้เคียงอย่างที่สุด ให้ได้

อนึ่ง ในเรื่องศรีทนนไชยนี้ ไม่ปรากฏว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นมีมาแต่สมัยใด และใครเป็นผู้แต่ง เนื่องจากเป็นเพียงนิทานที่เล่าสู่กันฟังมาเป็นเวลานาน และเพิ่งจะมีการจดจารไว้ในสมัยหลังในลักษณะของสมุดไทย เช่น ศรีทนนไชย ฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ,ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453¹ หรือการตีพิมพ์ในสมัยที่มีโรงพิมพ์ของหมอลสมิธ (พ.ศ.2411-2453) อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีผู้พยายามระบุถึงต้นกำเนิดของศรีทนนไชย ดังเช่น กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์ ได้กล่าวไว้ใน "ศรีทนนไชย : พระเอกเจ้าปัญญา" ในโครงการพระเอกในวรรณคดีคลาสสิกของไทย เลนอ UNESCO ผ่าน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ – สิงหาคม 2525

"พระเจ้าแผ่นดิน" นั้น บางสำนวนจะระบุนามว่า "พระเจ้าเจษฎา" ครองกรุงศรีอยุธยา ในบางสำนวนก็เป็น "พระเจ้าทวาละ" ครองกรุงทวาลีซึ่งน่าจะเลือกมาจากคำ "ทวารวดีศรีอยุธยา" นั้นเอง และในบางสำนวนก็ชื่อ พญาทวารี ครองกรุงทวารวดี อย่างไรก็ตาม ทำให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะหมายถึง กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นราชธานีของไทย จึงทำให้น่าสันนิษฐานต่อไปอีกว่า ถ้านิทานเรื่องนี้มิใช่เรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็น่าจะเป็นเรื่องที่ผูกแต่งขึ้นในสมัยนั้น"

ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะระบุลงไปให้ได้ชัดเจนว่าต้นกำเนิดที่แท้จริงของศรีทนนไชยนั้นมาจากที่ใด และมีการแต่งไว้ในสมัยใด จากนั้นต่อไป จึงจะขอที่จะทำการวิเคราะห์เพียงในส่วนของศรีทนนไชยสำนวนภาพย สำนวนที่เลือกนำมาเป็นหลักในการวิเคราะห์เท่านั้น

ในศรีทนนไชยได้มีการกล่าวถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตกอยู่หลายตอน จึงทำให้น่าจะพิจารณาถึงประเด็นความเป็นมาของการมีสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศทางทวีปยุโรป เช่น โปรตุเกส,ฮอลันดา,ฝรั่งเศส เป็นต้น กับประเทศไทย

¹ นมูภาพย(กลอนสด) ชุดเรื่อง ศรีทนนไชย. เล่ม 2 เลขที่ 6 ตั 114 ชั้น 1/1 บัดที่ 52

ในสมัยต่างๆ ก็น่าจะทำให้ทราบถึงระยะเวลาที่แน่ชัดลงไปได้อีกว่า ศรีทวณไชยควรจะแต่งหรือเกิดขึ้นในยุคใด สมัยใด จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยสุโขทัย ยังไม่ปรากฏว่า ประเทศไทยได้มีปฏิสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตกแต่อย่างใด คงมีปรากฏหลักฐานเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ชาวยุโรปที่เดินทางมาครั้งนั้นคือ ชาวโปรตุเกส ซึ่งเกิดจากการที่ ท้าวเรือของโปรตุเกสภายใต้การควบคุมของอัลฟองโซ อัลบูเกิร์ก อุปราชโปรตุเกสในอินเดียได้ยึดเมืองมะละกาได้ในปี พ.ศ.2052 ต่อมาเมื่อ อัลบูเกิร์กทราบว่ามีเมืองมะละกานั้นเป็นของไทยมาก่อน จึงจัดส่งทูตโดยสารเรือสำเภาจีนนำบรรณาการเข้ามาถวายพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา² หลังจากโปรตุเกสมาเจริญสัมพันธไมตรีไม่นาน ฮอลันดาก็ได้เข้ามาติดต่อกับไทยครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ.2147 แม่ทัพเรือชื่อ จิกบรัน วันแวรวิค ได้ส่ง คอร์เนลิส ลเปกซ์ มาเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และคงจะได้เจรจาทำความตกลงเกี่ยวกับการค้าขายกับไทย เพราะปรากฏว่าในปีเดียวกันนั้น ฮอลันดาได้ตั้งสถานีการค้าขึ้นในกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรก³ ต่อมาเป็นชาวสเปน ผู้สำเร็จราชการในฟิลิปปินส์ ได้ส่ง ฮวน เดลโล เดออา กัวร์โร เป็นทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา และได้ทำสัญญาสัมพันธไมตรีและการพาณิชย์กับไทยใน พ.ศ.2140 ตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช⁴ ต่อมาใน พ.ศ.2155 ในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ โทมัส เอสซิงตัน ชาวอังกฤษจึงได้เดินเรือเข้ามาถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าเจมส์แห่งอังกฤษ ซึ่งทรงโปรดอนุญาตให้เข้ามาทำการค้าขายเป็นหลักแหล่งในไทยได้ พร้อมทั้งพระราชทานบ้านหลังหนึ่งให้ตั้งเป็นสถานีการค้าเป็นครั้งแรก ต่อมาใน พ.ศ.2205 บาทหลวงชาวฝรั่งเศสชื่อ เดอลามอต ลัมแบต์ กับบาทหลวงอีก 2 คน จึงได้เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาโดยมีความต้องการที่จะเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งถือว่าเป็นสมัยที่มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวยุโรปอย่างกว้างขวางที่สุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา

จากที่กล่าวถึงบทสันนิษฐานในช่วงต้น หากในเรื่องศรีทวณไชยได้มีการกล่าวถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติโดยเฉพาะ ชาวโปรตุเกส, ชาวฮอลันดาและชาวฝรั่งเศส แล้ว ก็น่าที่จะ

² สมชัย อนุমানราชธน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. (พระนคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2509), หน้า ๗.

³ Fransis H. Gile. Analysis of Van Vliet's account of Siam Journal of Siam Society vol.30 part 2 p. 30 อ้างใน สุทธิ จามรมาน, ชิน อยู่ดี, ทัศนีย์ อนุมาน, สมประสงค์ น่วมบุญลือ. เอกสารประกอบคำบรรยาย อป.101 ประวัติศาสตร์ไทย 1. (นครปฐม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), หน้า 61.

⁴ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ประพินธ์ "ประวัติศาสตร์ไทย" หน้า 5

สันนิษฐานให้ลึกลงไปอีกว่าน่าจะเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นหรือได้แต่งขึ้นหลังจากรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันเป็นสมัยที่ชาวฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรก และหากพิจารณาถึงประเภทของการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวตะวันตกในศรีทະนไนชโยซึ่งมีเพียงการติดต่การค้าขายและการแข่งขันทางความรู้ทางวิทยาการหรือสิ่งของที่แปลกใหม่ที่ประเทศไทยยังไม่มีหรือเคยเห็นมาก่อน อันปราศจากท่าทีการรุกรานของการใช้อาวุธสมัยใหม่หรือเรือปืนไฟที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในยุคการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ที่ประเทศไทยถูกอิทธิพลของชาวตะวันตกใช้ความสามารถในการทำสงครามบีบบังคับให้ไทยทำสัญญาต่างๆ ที่ทำให้ไทยเสียเปรียบในทางการค้าตลอดจนต้องยอมรับการมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของฝรั่ง ดังนั้น การที่ศรีทະนไนชโยสามารถใช้กลไกลงเอนชาวตะวันตกและชาวตะวันตกเหล่านั้นไม่สามารถโต้ตอบได้ คงทำได้แต่เพียงล่าถอยออกไป โดยไม่มีการใช้กำลังตอบโต้ ย่อมไม่ใช่บริบทที่เป็นไปได้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาได้ จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สามารถสันนิษฐานได้ว่า ศรีทະนไนชโยน่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหรือถูกแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย⁵ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ดังนั้น ศรีทະนไนชโย จึงเป็นเรื่องราวที่น่าจะเกิดขึ้นหรือได้ถูกแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาหลังจากรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นเพียงนิทานที่เล่าสู่กันฟังต่อมา จนกระทั่งได้มีการบันทึกเรื่องราวไว้ในสมุดไทยตามที่หอสมุดแห่งชาติได้ครอบครองไว้ข้างต้น แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ศรีทະนไนชโยฉบับเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ก็มีได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง และระยะเวลาในการแต่งไว้⁶ ศรีทະนไนชโยฉบับที่มีหลักฐานการบันทึกที่ระยะเวลาการแต่งที่เก่าที่สุดคงจะเป็นศรีทະนไนชโยฉบับที่หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ.2453⁷ (แสดงว่าต้องมาก่อนปี พ.ศ.2453) หรือ ศรีทະนไนชโยสำนวนกาพย์ ฉบับที่ พระปฏิเวชวิเศษ (สาย เลขยานนท์) มอบให้แก่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งตัวท่านได้ยืนยันว่ามีอายุเก่าแก่ออยู่ในสมัยโรงพิมพ์หมอลมมิ (พ.ศ.2411-2453)⁸ อันเป็นการยืนยันได้ว่า ศรีทະนไนชโยน่าจะเป็นเกิดขึ้นหรือได้ถูกแต่งขึ้นในเหตุการณ์ระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงก่อน รัชสมัยรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะต้องทำการศึกษา

⁵ ถนนอน อานามวัฒน์, สมคิด ศรีสิงห์, ไพฑูรย์ มีกุล, ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, พวงร้อย กล่อมเอียง. ได้กล่าวไว้ใน ประวัติศาสตร์ไทย ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงลัทธิอุทธยา หน้า 334 ว่า "นักประวัติศาสตร์เริ่มนับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นสมัยอยุธยาตอนปลาย"

⁶ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. ศรีรัตนอุทัย: พระเอกเจ้าปัญญา. (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525), หน้า 5.

⁷ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. อ้างแล้ว, หน้า 9

⁸ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. อ้างแล้ว หน้า 11

วิเคราะห์ในตัวเนื้อเรื่องในแต่ละเหตุการณ์ของพฤติกรรมของศรีทະนไนไชยโดยละเอียดโดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ของบ้านเมืองในระยะเวลาต่างๆ ในช่วงดังกล่าวต่อไป

อย่างไรก็ตาม วิทยา สุจริตนารักษ์ ได้กล่าวไว้ในลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น ว่า

“ความคิดที่เป็นลักษณะที่เป็นความคิดในสังคม ย่อมเป็นผลผลิตแบบนามธรรมอันเกิดมาจากสำนึก ปฏิบัติการ การไตร่ตรอง และการสรุปรวมประสบการณ์ที่ปรากฏขึ้นในสังคม ตลอดจนสามารถให้คำอธิบายอันเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่งต่อสภาพความเป็นไปในสังคม ความคิดย่อมมีหลากหลาย แต่ที่น่าสนใจย่อมเป็นความคิดที่มีผลกระทบต่อสังคม แม้ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นที่ยอมรับของสังคมอย่างกว้างขวางโดยสมบูรณ์ตลอดไป ความคิดย่อมคล้ายกับสิ่งบริโภคอย่างหนึ่ง คนและสังคมบริโภคความคิดจะโดยตระหนักหรือไม่ตระหนักก็แล้วแต่ เมื่อบริโภคแล้วย่อมทำให้เกิดอิมได้ในแง่ที่ว่า เป็นเครื่องรองรับทัศนคติและพฤติกรรมของคนและของสังคม การดำรงอยู่ของสังคมยังย่อมหมายถึงว่าความคิดต่างๆ ย่อมได้รับการแก้ไข และปรุงแต่งให้เหมาะเจาะกับสังคมยิ่งขึ้น พร้อมกับมีการเผยแพร่โดยวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพของสังคมนั้น

ความคิดทางการเมืองเป็นประเภทหนึ่งของความคิดที่มุ่งอธิบาย และสร้างหลักการเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เน้นการบังคับใช้อำนาจเป็นสำคัญ ความคิดทางการเมืองเช่นเดียวกับความคิดอื่น ส่วนหนึ่งย่อมหล่อหลอมมาจากสภาพของแต่ละสังคมอันได้แก่ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ลักษณะของสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ และรูปแบบของการปกครอง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อความคิดทางการเมืองในแง่ที่เป็นการให้เนื้อหาสารัตถ์อธิบาย ตลอดจนลีลาและการแสดงออกในรูปธรรมของความคิดนั้น ความคิดทางการเมืองของไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมหล่อหลอมมาจากสภาพการณ์ต่างๆ ภายในสังคมไทย “

“ศรีทະนไนไชย” ก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้องเกิดจากการหล่อหลอมของสภาพของสังคมในขณะนั้น แต่การที่ศรีทະนไนไชยบรรจุไว้ด้วยเหตุการณ์ที่ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นปกติตามสภาพสังคมไทยทั่วไป ซึ่ง ศักยัญรัตน์ เวชศาสตร์ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ใน ศรีทະนไนไชย: พระเอกเจ้าปัญญา ไว้ว่า

“จากการศึกษานิทานศรีทະนไนไชย พบว่า ศรีทະนไนไชยทำผิดธรรมเนียมทางภาษา 7 ตอน ทำผิดธรรมเนียมความประพฤติ 4 ตอน ทำผิดจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน 21 ตอน และทำผิดจารีตทางอาญาทั่วไป 7 ตอน

1) กระทำผิดธรรมเนียมทางภาษา ส่วนใหญ่เน้นหนักไปในด้านความไปคนละทาง ความขัดแย้งในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า หากไม่สื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันแล้วความเดือดร้อนย่อมเกิดขึ้นได้ มี 7 ตอน ดังนี้

ก) แก้งเฮาชยะมูลฝอยใส่พานหมาก เหตุการณ์นี้เป็นการแสดงความขัดแย้ง

การตีความกับหลวงนาย เรื่อง " สิ่งใดหากตกหล่นให้เก็บขึ้นมาให้หมด " หลวงนายพูดเช่นนั้น ด้วยต้องการจะหมายความว่า หากศรีทชนนไชยทำมากในพานตกหล่น ก็ให้เก็บมากเหล่านั้นขึ้นมาให้หมด แต่ศรีทชนนไชยจงใจจะแกล้ง จึงตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นเมื่อหมากตกลงไป เขาจึงเก็บทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บริเวณนั้นขึ้นมาใส่พานด้วย

ข) กล่าวหายายแก่คนหนึ่งว่าเป็น " ต้นลม " ทำให้ข้าวในนาของศรีทชนนไชยเสียหาย เหตุการณ์นี้เป็นการแสดงความขัดแย้งการตีความของศรีทชนนไชยกับยายแก่ เรื่อง " ต้นลม " คำว่า " ต้นลม " ของยายแก่นั้นหมายถึงอาการของโรคชนิดหนึ่งที่มีลมหรือแก๊สในตัวมาก ซึ่งมีได้หมายความว่านางเป็นเหตุในการเกิดลมพายุ แต่ศรีทชนนไชยก็ถือเอาถ้อยคำของนางเรื่อง " ต้นลม " ว่าเป็นการยอมรับว่าเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดลมพายุพัดข้าวของในนาของเขาเสียหาย

ค) ตอนหลอกขอยืมเงินตายายและจะใช้คืนเมื่อครบสองเดือน เหตุการณ์ตอนนี้ศรีทชนนไชยแสดงความขัดแย้งตีความเรื่อง " สองเดือน " จึงยังไม่ยอมคืนเงินให้ตายาย เพราะ " สองเดือน " ของศรีทชนนไชยหมายถึงเดือนในท้องฟ้าซึ่งหากมีครบ 2 ดวง เมื่อใดเขาก็จะคืนเงินให้แต่ตายายตีความว่าหมายถึงระยะเวลาจำนวน 2 เดือน หรือ 60 วัน

ง) แกล้งรีบเมียงทั้งหมดของพวกลาวให้ เหตุการณ์ตอนนี้ศรีทชนนไชยแสดงความขัดแย้งการตีความกับพวกลาวส่งเมียง เรื่องข้ามน้ำ ศรีทชนนไชยตีความหมายของการข้ามน้ำว่าหมายถึง การเอาเท้าอีกข้างหนึ่งไปยังอีกฝั่งแม่น้ำหนึ่ง เขาจึงบอกพวกลาวส่งเมียงว่า แม่น้ำนี้จะไม่ลึกแต่ก็ข้ามไม่ได้ ลาวตั้งต้นว่าสามารถข้ามไปได้ จึงเกิดการพนันกันขึ้น ในที่สุดศรีทชนนไชยถือว่าพวกลาวแพ้น เพราะไม่ได้ข้ามน้ำ (ตามหมายของตน) แต่เป็นการเดินท่องหรือลุยน้ำมาศรีทชนนไชยอ้างความหมายของคำว่า ข้ามกับลุย มาชี้แจงว่ามีความแตกต่างกัน

จ) ตอนแกล้งเรียกเงินจากลาวส่งเมียงจำนวนมาก เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการขัดแย้งในเรื่องการฟ้องเสียดกับลาวส่งเมียง กล่าวคือ เมื่อเชียงเมียงชนะพนันพวกลาว ก็รีบเอามะยมมาจนหมดสิ้น ลาวเหล่านั้นจึงไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จึงให้พวกลาวจ่ายเงินให้เชียงเมียง " สี่ห้าบาท " แต่เชียงเมียงกลับเอาผ่านาตรพระ 4 ฝ่า และนำนาตราอีก 5 บาท ทำให้ลาวเหล่านั้นไม่มีเงินจ่ายให้เชียงเมียง จึงเกิดคดีความขึ้นมาอีก

ฉ) แกล้งนอนรอเพื่อเก็บพริก เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการแสดงความขัดแย้งการตีความพญาทวารี เรื่องให้ไป " เก็บ " พริก พญาทวารีสั่งเช่นนั้น ด้วยหมายถึงการเก็บโดยวิธีการเด็ดหรือปลิดมาจากต้นก็ได้ แต่ศรีทชนนไชยตีความว่าต้องเก็บพริกที่หล่นจากต้นแล้ว ดังนั้นเขาจึงนอนรอให้พริกหล่นเสียก่อนจึงค่อยเก็บ

ช) แกล้งนั่งทับพายเล็ก ๆ เหตุการณ์นี้ตอนนี้แสดงความขัดแย้งการตีความกับ

สามเณรที่พ่ายเรือ เรื่องศรีทษะนไนจะขอโดยสารเรือไปด้วยและจะช่วยนั้งพาย เณรตีความว่า "ช่วยนั้งพาย" หมายถึงจะช่วยนั้งพายเรือไปด้วย แต่ศรีทษะนไนใจแกล้ง จึงตีความตรงตัว คือ นั้งบนพายจริง ๆ

2) การทำผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ (การกระทำ) มีประมาณ 4 ตอน ดังนี้

ก) แกล้งเก็บสมภารที่ทวงมะม่วงจนได้รับบาดเจ็บสาหัส การกระทำนี้ถือว่าผิดธรรมเนียมไทย เพราะสังคมไทยเคารพยกย่องพระภิกษุมาก ดังนั้นการที่ศรีทษะนไนใจกระทำเช่นนี้ นอกจากจะแสดงว่าไม่เคารพพระแล้ว การทำร้ายพระภิกษุถือว่าเป็นการทำบาปในทางศาสนาด้วย

ข) แกล้งตะโกนเรียกหลวงนายด้วยเสียงอันดังท่ามกลางฝูงชน ถือว่าเป็นการผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ เนื่องจากทางสังคมไทยถือเป็นความไม่สุภาพ และลูกจ้างไม่พึงปฏิบัติต่อนายจ้างเช่นนี้เพราะทำให้เจ้าชายได้รับความอับอายขายหน้าด้วย

ค) แกล้งเอาน้ำสาตพระสังฆราช ถือว่าผิดธรรมเนียมของไทย เพราะสังคมไทยเคารพยกย่องพระภิกษุมาก ดังนั้นการที่ศรีทษะนไนใจประพฤติเช่นนี้จึงเสมือนเป็นการไม่เคารพนับถือพระอันเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมไทยอย่างหนึ่ง

ข) แกล้งลงปัญหาสมภารโดยการตั้งปริศนาให้ตอบ ถือว่าผิดธรรมเนียมของไทยเพราะมิได้ถามอย่างสุภาพแต่ลักษณะที่ศรีทษะนไนใจตั้งคำถามถามเป็นการที่ผู้ผู้น้อย ต้องการลงภูมิปัญญาของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดต่อของไทยในแง่ที่เสมือนเป็นการไม่เคารพผู้อาวุโส

3) การทำผิดจารีตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิได้แต่ศรีทษะนไนใจก็ละเมิด การละเมิดของศรีทษะนไนใจนั้นเป็นการละเมิดการใช้ถ้อยคำบิดเบือนให้เป็นอย่างอื่นและขัดคำสั่ง ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 21 ตอน

ก) แกล้งตื่นางสนมจนได้รับบาดเจ็บในคราวที่พระเจ้าเจษฎามีรับสั่งให้นางสนไปอุจจาระรดเรือนทองของศรีทษะนไนใจการกระทำเช่นนี้แม้ศรีทษะนไนใจจะได้กระทำต่อพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง แต่เป็นการแสดงว่าศรีทษะนไนใจมิได้เกรงพระราชอาญาโดยทางอ้อมเช่นกัน

ข) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ไปทอดพระเนตรเรือนทอง ศรีทษะนไนใจละเมิด โดยการใช้ถ้อยคำที่มีความหลายนัย เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงไม่พบเรือนที่ทำด้วยทอง ศรีทษะนไนใจ

ก็กราบทูลว่าเรือนของเขาทำด้วยไม้ทองเหลือง ซึ่งก็เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับทองเหมือนกัน เช่นนี้เป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของไทย ด้วยสังคมไทยถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นบุคคลที่สูงที่สุด ไม่อยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะล่วงเกินได้ ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ

ค) หลอกพระเจ้าเจษฎาว่าไปล่อนหนังสือสั่งมราช การกราบทูลเช่นนี้ เป็นการทูลความเท็จต่อพระเจ้าแผ่นดิน เพราะความจริงแล้วศรีทษะนไชยไม่ได้มาเข้าเฝ้าเนื่องจากตนไม่ยอมมาเขาเฝ้าจึงไปเที่ยวเล่น ดังนั้นในกรณีนี้ นอกจากจะเป็นการทูลความเท็จต่อพระเจ้าแผ่นดินแล้วยังเป็นการทำผิดวินัยของข้าราชการด้วย

ง) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่าขอพระราชทานยกที่ดินเท่าแมวคืนตาย พระเจ้าเจษฎาก็พระราชทานให้เพราะตีความศรีทษะนไชยขอที่ดินซึ่งมีเนื้อที่เพียงเล็กน้อย แต่ศรีทษะนไชยกลับตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นจึงเอาเชือกผูกแมวแล้วใช้ไม้ตีแมวให้วิ่งไปเรื่อยๆ จนกว่าแมวจะตาย ดังนั้นจึงทำให้เขาได้ที่ดินจำนวนมาก ซึ่งทำความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร เพราะการกระทำเช่นนี้เท่ากับศรีทษะนไชยไล่ที่ราษฎรนั่นเอง กราบทูลเช่นนี้นอกจากจะเป็นหลอกหลวงพระเจ้าแผ่นดินซึ่งมิใช่บุคคลที่จะล่วงละเมิดได้แล้ว ยังเป็นข้อโกงราษฎรซึ่งนำความเสื่อมเสียมาให้พระเจ้าแผ่นดินด้วย

จ) ตอนแกลังถวายของไม้ดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน นั่นคือ ฝายลมใส่หม้อแล้วหลอกให้พระองค์ดม สำหรับสังคมไทยนั้นถือว่าการกระทำผิดในกรณีที่นำของต่ำ ของที่ไม่คู่ควรมาถวายพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องสูงสุด

ฉ) ตอนหนีการประหารชีวิต ถือว่าเป็นการละเมิดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินและเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมายของบ้านเรือนด้วย

ช) หลอกดูพระพักตร์ของพระเจ้ากรุงจีนถือเป็นการทำผิดจารีตเช่นกัน แม้จะไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินไทย แต่พระเจ้ากรุงจีนก็จัดอยู่ในฐานะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง การกระทำเช่นนี้ จึงถือเป็นการละเมิดคำสั่งสอนของพระเจ้าแผ่นดิน

ซ) หลอกพระเจ้าแผ่นดินไปกินเมืองปักษีใต้ เป็นการล่วงละเมิดต่อพระเจ้าแผ่นดินเสมือนเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างหนึ่ง

ณ) หลอกให้พระเจ้าแผ่นดินคลานเข้าไปหา การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นการทำผิดค่านิยมของไทยอย่างยิ่งเช่นกัน เพราะพระเจ้าแผ่นดินนั้นอยู่ในฐานะที่ต้องยกย่องเชิดชูแก่คนทั่วไป ดังนั้นจึงมิบังควรที่จะให้พระองค์แสดงพฤติกรรมอันเป็นการลดฐานะของพระองค์เอง แต่การพระองค์ยอมทำเช่นนี้ เนื่องจากในขณะนั้นศรีทษะนไชยป่วยมากนั่นเอง

ญ) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่ามียาดีทำให้เสวยพระกระยาหารได้มาก นับว่าเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ แต่ศรีทษะนไชยก็รอดจากการถูกลงโทษไปได้ด้วยการชี้แจงว่า การ

ที่พระองค์หรือศรีทษะนไนชยจนเลยเวลาอาหารเกิดความหิว จึงเสวยอาหารไปได้มากแล้วนั้น ก็นับเป็นยาอย่างหนึ่ง

ฎ) แกล้งตำหนิช่างทรงของพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้พระองค์ต้องเสียน้ำซึ่งสังคมไทย ถือว่าเป็นการทำผิดจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินด้วย แม้ข้อตำหนิของศรีทษะนไนชยจะเป็นความจริง กล่าวคือ ติช่างตาเล็กไม่สมตัวก็ตาม แต่เป็นการเหมือนการไม่ยกย่องเทิดทูนศักดิ์ศรีของพระองค์

ฏ) แกล้งตีนางสนมจนได้รับบาดเจ็บ ในคราวที่พระเจ้าแผ่นดินให้คุมสนามไปร้องไห้ในงานศพของสมภาร ถือว่าผิดจารีตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินนั้นผู้ใดจะละเมิดมิได้ การกระทำเช่นนี้เป็นการแสดงความไม่เคารพยกย่องเชิดชูในเกียรติยศของพระองค์เลย นอกจากนั้นในกรณีที่ศรีทษะนไนชยยังกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ด้วย คือกราบทูลว่าเขาตีนางสนมนั้นเพราะนางสนมหัวเราะกับชายหนุ่มที่มาในงาน

ท) แกล้งหาคนปากงามมาถวายพญาทวารวิ ศรีทษะนไนชยกระทำเช่นนี้ถือเป็นการล้อเลียนพระเจ้าแผ่นดินโดยอาศัยการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายหลายนัยมาเป็นข้ออ้าง ซึ่งถือว่าไม่สมควรจะกระทำอย่างยิ่ง

ฑ) แกล้งกราบทูลว่าไม่มีผ้าลายตีนแต่มมีแต่ผ้าลายมือแต่ม ซึ่งการกราบทูลเช่นนี้ทำให้พญาทวารวิได้รับความอับอายเพราะทำให้ดูเหมือนว่าพระองค์โง่เขลาเป็นอย่างยิ่งที่ไม่ทราบว่าเป็นโดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่ใช้มือในการทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งนั้นรวมทั้งใช้มือเขียนลายผ้าด้วย ซึ่งความจริงแล้ว พระองค์พระราชทานเงินให้ข้าราชการบริวารและศรีทษะนไนชยไปซื้อหาผ้าลายตีนแต่มที่สวยงามมาถวาย ก็เพราะพระองค์ตีความว่าหมายถึงผ้าที่เขียนลวดลายที่เชิงอย่างสวยงามนั่นเอง แต่ศรีทษะนไนชยแกล้งตีความตรงตามอักษร ซึ่งการกราบทูลเช่นนั้นย่อมทำให้พระเจ้าแผ่นดินได้รับความอับอายและเสียน้ำทั้งยังเป็นการล้วงละเดดคำสั่งพระเจ้าแผ่นดินด้วยเนื่องจากศรีทษะนไนชยมิได้ออกไปซื้อหาผ้าเลยแต่กลับมานอนอยู่บ้านเฉย ๆ

ณ) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้กินขี้แ้ง ด้วยการปั้นเป็นดินสอดถวาย ถือเป็นการทำผิดจารีตด้วยเอาของต่ำซึ่งไม่คู่ควรกับพระองค์มาถวาย

ด) หลอกพระเจ้าแผ่นดิน ว่า พระองค์จะสิ้นพระชนม์ใน 7 วัน นับว่าเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ อันเป็นการขัดต่อค่านิยมของสังคมไทย แต่ศรีทษะนไนชยก็ลวงละเมิดโดยใช้หลักตรรกวิทยาเข้าช่วย นั่นคือ ไม่ได้หมายความว่าต้องนับตั้งแต่วันที่ศรีทษะนไนชยทำนายไป 7 วัน แล้วพระองค์จะสิ้นพระชนม์ แต่หมายถึงการตายของทุกคนย่อมอยู่ในระหว่างวันอาทิตย์ถึงวันเสาร์นั่นเอง

ต) ขัดคำสั่งพระเจ้าแผ่นดินด้วยการไม่ไปช่วยรบ การละเมิดพระบรมราชโองการ

ของพระเจ้าแผ่นดินเช่นนี้ นับเป็นความผิดที่ร้ายแรงข้อหนึ่งเช่นกัน แต่การที่ศรีทษะนไชยล่วงละเมิด โดยไม่ได้รับการลงโทษ ก็เพราะ ศรีทษะนไชยแก่ล้งสานตระกราบใหญ่กว่าประตูเมืองไว้ใส่เสบียงอาหารแล้วหาบไป ดังนั้นเมื่อศรีทษะนไชยเดินล่วงหน้าคนอื่นไปก่อนจึงไม่สามารถออกประตูเมืองได้ และทำให้ทหารอื่นๆ ออกไปไม่ได้เช่นกันพระเจ้าแผ่นดินกรัจึงรับสั่งไม่ให้ศรีทษะนไชยไปรบ

ก) ขัดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินตอนรับสั่งให้มาเฝ้าก่อนไก่อี “ การให้มาเฝ้าก่อนไก่อี หมายความว่าให้ศรีทษะนไชยมาเข้าเฝ้าแต่ตอนเช้าตรู่ แต่ศรีทษะนไชยก็ละเมิดด้วยการมาเข้าเฝ้าในตอนค่ำโดยใช้การตีความที่ไม่ตรงกับคความหมายของพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นข้อแก้ตัว นั่นคือศรีทษะนไชยจึงไปมาโดยตัวเองเดินนำหน้าไก่อีเดินตามหลัง ซึ่งแสดงว่าเขาเข้าเฝ้าก่อนไก่อีแล้ว

ข) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่า ชังตัวปัญญาไว้ที่บ้าน นอกจากจะเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์แล้ว ยังให้ตัวฝังตัวตนเข้ากัดต่อยนางสนมจนได้รับบาดเจ็บ การกระทำดังกล่าวนี้จึงเสมือนกับเป็นการทำร้ายคนของพระเจ้าแผ่นดินด้วย ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ขัดต่อคานิยมของสังคมไทยอย่างหนึ่งเช่นกัน

ค) เขากันรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน นับเป็นการไม่ให้เกียรติแก่พระองค์อย่างยิ่ง แต่ศรีทษะนไชยล่วงละเมิดได้ด้วยการอ้างว่าพระองค์รับสั่งว่าไม่อยากเห็นหน้า เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงต้องไก่อีไก่อีเขากันรับเสด็จแทน

4) การทำผิดจารีตทางอาญาทั่วไป มีประมาณ 7 ตอน ดังนี้

ก) จงใจฆ่าน้อง ถือเป็นความผิดในคดีอาญาฐานเจตนาฆ่าคนตาย ซึ่งระบุความผิดไว้ในกฎหมายของบ้านเมืองอย่างชัดแจ้ง

ข) ปลุกปล้ำหลานสาวของสมภาร นอกจากจะเป็นกระทำอนาจาร ซึ่งเป็นความผิดทางอาญาแล้ว เณรศรีทษะนไชยยังอาบัติ คือละเมิดวินัยบัญญัติของสงฆ์ด้วย

ค) แกล้งแม่ค้าขนมให้ขาดทุนเกือบหมดตัว เหตุการณ์นี้ถือเป็นความผิดทางอาญาด้วยมีเจตนาทำให้บุคคลได้รับความเสียหายเสียหายทรัพย์

ง) เมาเรื่อนหลวงนาย ก็ถือว่าเป็นความผิดในทางอาญาฐานวางเพลิงเผาทรัพย์

จ) จงใจฆ่าควายของหลวงนาย ก็ถือว่าเป็นความผิดในทางอาญาเช่นกัน เพราะเป็นการทำลายทรัพย์สินของบุคคลอื่นให้ได้รับความเสียหาย และ เป็นการกระทำทารุณสัตว์ด้วย

ฉ) วางยาฆ่าแม่หลวงนาย เป็นความผิดทางอาญา ฐานเจตนาฆ่าคนตายเช่นกัน

ญ) ตอนหลอกเงินค้าสำเนาให้เข้าไปอยู่ในกรงและตายแทนตัวศรีทษะนไชย

ในกรณีนี้แม้ศรีทษะนไชยจะกระทำเพื่อป้องกันชีวิตตัวเอง เพราะอยู่ในที่บังคับหรือภายใต้อำนาจ จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืน (พระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน) ได้ และเป็นการป้องกัน

ตัวในลักษณะที่มีภัยอันตรายที่ใกล้จะมาถึง เนื่องจากน้ำทะเลสูงขึ้นมาท่วมกรงที่ซึ่งเขาอยู่ก็ตาม แต่ก็เป็นกำบังกันตัวหรือกระทำเกินสมควรแก่เหตุ และที่สำคัญก็คือการกระทำของศรีทนะนไชยในครั้งนี้ เป็นการกระทำโดยเจตนาที่จะให้เงินค่าลำภาตายแทนตัว เนื่องจากเล็งเห็นผลที่จะได้รับคือได้ทรัพย์สินผู้คนและเรือลำภาของเงินผู้นั้น ด้วยเหตุนี้การกระทำของศรีทนะนไชยในเหตุการณ์นี้จึงเป็นการกระทำผิดทางอาญา"

จะเห็นได้ว่า การกระทำผิดต่างๆ ของศรีทนะนไชย โดยเฉพาะการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์, การทำร้ายพระสงฆ์, การกระทำผิดอาญา เช่น การฆ่าฉ้อโกง, การเผาเรือนหลวงนาย ฯลฯ แต่มิได้ถูกลงโทษตามจารีตนครบาลแต่อย่างใด เป็นสิ่งที่ผิดปกติจากสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองเวลาปกติ สิ่งเหล่านี้จึงนำมาสันนิษฐานได้ถึงแหล่งที่มาของศรีทนะนไชยได้ 2 ประการ คือ

1. สถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น เป็นช่วงที่พระมหากษัตริย์ทรงอ่อนแอ กฎหมายซึ่งเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์อย่างหนึ่ง ก็ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำผิดหรือแม้แต่ให้ความคุ้มครองแก่คนดีทั่วไปได้ ความไม่เชื่อมั่นในตัวพระมหากษัตริย์และกฎหมาย จึงได้สะท้อนออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมของศรีทนะนไชยซึ่งเป็นเพียงขุนนางเล็กๆ ก็สามารถการกระทำผิดต่างๆ ได้โดยไม่ถูกลงโทษ หรือ

2. สถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ในความจริงมิได้เกิดเหตุการณ์ไม่ปกติแต่อย่างใด แต่เป็นความต้องการที่จะโจมตีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่ไม่สามารถกล่าวได้ถึงโดยตรง จึงได้สมมุติตัวตนของศรีทนะนไชยให้เป็นตัวแทนการกระทำผิดต่างๆ

ความแตกต่างของข้อสันนิษฐาน 2 ประการนี้คือ ประการแรก ศรีทนะนไชยจะเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่ไม่เชื่อมั่นต่อตัวผู้ปกครองและระบบการปกครอง แต่ในประการที่สอง ศรีทนะนไชยถือเป็นตัวแทนของคนไม่ดีและชาวบ้านควรจะต้องเกลียดชัง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ศรีทนะนไชยน่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหรือแต่งขึ้นในเหตุการณ์ระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงก่อน รัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงจำเป็นที่จะต้องดูบุคลิกภาพและนโยบายของผู้ว่าซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลงมาจนถึงการเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 รวมระยะเวลาประมาณ 100 ปี จึงเริ่มนับจากการที่สมเด็จพระเพทราชาได้ก่อการรัฐประหารก่อตั้งพระราชวงศ์ใหม่เป็นราชวงศ์บ้านพลูหลวง ในช่วงที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชกำลังใกล้สวรรคต แล้ว ในช่วงต้นก็มีผู้ที่ไม่ยอมรับการปราบดาภิเษกของพระองค์อยู่บ้าง โดยอ้างว่าพระองค์ทรงเป็นเพียงสามัญชน เช่น ขบถพระยายมราช (สังข์) เจ้าเมืองนครราชสีมา, ขบถเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น แต่

ก็ถูกกำลังจากกรุงศรีอยุธยาปราบปรามได้ทั้งหมด⁹ นอกจากนั้นก็ยังมีเพียงการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างพระราชวงศ์กันเองเมื่อพระมหากษัตริย์องค์ก่อนสวรรคตไปแล้ว แต่เมื่อพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ได้ทรงครองราชย์แล้วก็ได้มีการถูกทำร้ายอำนาจรัฐแต่อย่างใด จึงนับว่าพระมหากษัตริย์แต่ละองค์ได้ทรงครองราชย์ค่อนข้างราบรื่น¹⁰ ยกเว้นกรณี สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง เมื่อครองราชย์แล้ว ก็ได้มีพระราชอนุชาต่างมารดาคือ กรมหมื่นจิตรสุนทร, กรมหมื่นสุนทรเทพ และกรมหมื่นเสวยภัคดิ์ คิดชบถของสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง แต่ก็ได้ถูกกำจัดไปได้¹¹ แต่ในที่สุดก็ทรงเวนคืนพระราชอำนาจให้แก่พระเชษฐาคือ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี ซึ่งต่อมาคือ พระเจ้าเอกทัศ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศผู้ผู้เป็นพระราชบิดาตัดสินใจไม่ทรงมอบราชสมบัติให้ตั้งแต่ต้นแล้ว ดังที่พระองค์ได้ทรงตรัสกับกรมขุนพรพินิต (สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง) เมื่อครั้งที่กรมขุนพรพินิตกราบบังคมทูลให้ยกพระเชษฐาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า

“กรมขุนอนุรักษ์มนตรีนั้น เป็นวิสัยพระทัยปราศจากความเพียร ถ้าจะให้ดำรงฐานาศักดิ์อุปราชสำเร็จราชการกิจหนึ่ง ก็จะเกิดวิบัติฉิบหายเสีย เห็นแต่กรมขุนพรพินิตกอบปรี่ด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาด ควรจะดำรงเศวตฉัตรรักษาแผ่นดินได้ จึงได้พระราชทานฐานาศักดิ์เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล”¹²

เมื่อสมเด็จพระเจ้าเอกทัศได้ครองราชสมบัติ ทำให้พวกขุนนางบางพวกไม่พอใจ เช่น เจ้าพระยาอภัยราชา พระยายมราช พระยาเพชรบุรี หมื่นทิพเสนา และนายเพ็งจันทร์คิดชบถเพื่อยกราชสมบัติให้แก่กรมหมื่นเทพพิพิธ¹³ แต่ขุนนางเหล่านี้ถูกจับได้เสียก่อนที่จะลงมือดำเนินการ กรมหมื่นเทพพิพิธถูกเนรเทศไปอยู่ที่เกาะลังกา ส่วนพวกขุนนางที่คิดกันนั้นให้จองจำไว้¹⁴ นอกจากนั้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ยังทรงได้รับฉายาจากราษฎรว่า “ขุนหลวงชี่เหวี่ยง” ซึ่งอาจหมายถึงพระโรคประจำพระองค์หรืออาจหมายถึงคนที่ทำอะไรไม่เคยสำเร็จ อันเป็นการทำร้ายอย่างรุนแรงจากราษฎร อันน่าจะมาจากความอ่อนแอและขาดความสามารถของพระองค์ ดังเช่น ตูรแปงบันที่กล่าว

⁹ ดนอม อานามวัฒน์, สมคิด ศรีสิงห์, ไพฑูรย์ มีกุล, ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, พวงร้อย กล่อมเอียง, ประวัติศาสตร์ไทย ยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: อมการพิมพ์, 2528), หน้า 337.

¹⁰ ชจร สุขานิช, ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา, (พระนคร: ก้าวหน้า, 2506), หน้า 204.

¹¹ กรมศิลปากร, คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 156.

¹² กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ, หน้า 473.

¹³ กรมศิลปากร, อ้างแล้ว, หน้า 477.

¹⁴ ดนอม อานามวัฒน์, สมคิด ศรีสิงห์, ไพฑูรย์ มีกุล, ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, พวงร้อย กล่อมเอียง, ประวัติศาสตร์ไทย ยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: อมการพิมพ์ 2528) หน้า 340

“ระหว่างเหตุการณ์กำลังยุ่งยากนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงเก็บพระองค์อยู่แต่ในกลุ่มของพวกสนม พระองค์ไม่สนพระทัยกับความทุกข์ยากของประชาชน”

“เสียงอึกทึกครึกโครมอันเป็นเหตุเนื่องมาจากการอพยพของพวกที่อยู่นอกเมืองเพื่อแสวงหาที่หลบภัยในเมืองหลวง ได้ปลุกพระเจ้าแผ่นดินให้ตื่นจากสภาพเชื่องซึม”¹⁶ และ

“กองทัพพม่าจะเป็นฝ่ายชนะถ้าแม่ทัพมีความชำนาญพอ แต่พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงอ่อนแอ เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมของพระองค์เต็มไปด้วยผู้หญิง ทรงมอบหมายอำนาจแก่อัคระมหาเสนาบดีผู้รักสงบและไม่ชำนาญด้านการรบ”¹⁶

ความเป็นผู้มักมากในผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าแทรกแซงทางการเมืองและอำนาจ จนถึงขั้นเปลี่ยนแปลงไถ่การ¹⁷ ความเป็นผู้ไม่สามารถดึงกล่าวนำมาซึ่งความเดือดร้อน การวางนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะกับเพื่อนบ้านก็ล้มเหลว หน้าที่ของกษัตริย์คือนักรบ ดูเหมือนว่าพระองค์จะตระหนักดี แต่ความเป็นนักรบของพระองค์ไม่ได้เกิดจากวิญญาน กลายเป็นการซัดศึกเข้าบ้าน โดยส่งกองทัพเข้าสู่เขมรขณะเขมรเกิดจลาจล การส่งกองทัพใหญ่เข้าไปแต่พ่ายแพ้กกลับมา สูญเสียเขมรให้แก่เวียดนาม ทั้งชีวิตและทรัพย์สินมากมาย และทางด้านทวยาก็เป็นเครื่องมือให้แก่เจ้าเมืองทวาย เพราะเมื่อทวายประกาศเอกราชได้ยึดเรือสินค้าพม่านำมาถวายเป็นบรรณาการแก่ประเทศไทย การแสดงเกียรติภูมิของพระองค์โดยการรับบรรณาการ ทำให้พม่าทวงถามของและคนคืน แต่ไทยกลับแสดงท่าทีก้าวร้าวริบของและคนทั้งสิ้น จนกลายเป็นชนวนสงครามในปี พ.ศ.2307-2310 ซึ่งแม้มีการสงครามแล้วก็กลับใช้นโยบายทหารแบบตั้งรับปล่อยให้กองทัพของข้าศึกเข้ามาล้อมกรุงได้ทั้ง 2 ครั้งคือ ครั้งศึกพระเจ้าอลองพญา เมื่อปี พ.ศ.2303 และเมื่อปี พ.ศ.2307 จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ.2310

แม้แต่ในเรื่องของศาสนา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย บรรดาภิกษุสงฆ์มักประพฤติผิดนอกกรอบของความเป็นสงฆ์ โดยเฉพาะมีกรณีเกี่ยวข้องกับเรื่องชู้สาวเป็นปาราชิกมากมาย นำความมัวหมองมาสู่พระศาสนาและมีผลกระทบต่อระบบศีลธรรมของบ้านเมืองด้วย ประกอบกับประชาชนหันมานิยมในเรื่องของไสยศาสตร์ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก็ใช้เวทย์มนต์เข้ามาช่วย ยิ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ การสนทนาเรื่องเวทย์มนต์คาถาเป็นเรื่องปกติ ทุกคนมักอ้างอ้างว่ามีสูตรมนต์เสน่ห์ยาแฝดและคาถาหายตัวได้¹⁸ แม้แต่พระสงฆ์ก็เป็นแหล่งผลิตไสยศาสตร์ขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ศาสนาเสื่อมโทรมลง

¹⁶ กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับบูรณะ, หน้า 184.

¹⁶ กรมศิลปากร, อ้างแล้ว, หน้า 134.

¹⁷ องค์การคำคุณศัพท์, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39, หน้า 29.

¹⁸ กรมศิลปากร, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับบูรณะ, หน้า 160

ส่วนในรัชกาลต่อมา คือในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 หรือ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งก็มีเหตุการณ์จลาจลในปลายรัชกาล แต่ถึงกระนั้นก็เป็นเพียงการฟัวพันอยู่กับคนหยิบมือเดียวของประเทศได้แก่กลุ่มผู้ปกครองในระบบราชการเท่านั้น ยิ่งไปกว่านี้ การรัฐประหารครั้งนี้ยังได้รับการอุดหนุนอย่างแข็งแกร่งจากส่วนน้อยของกลุ่มข้าราชการอีกด้วย¹⁹ จึงเห็นได้ว่าเป็นการกระทำของขุนนางที่จะทำการรัฐประหารเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองเท่านั้น ประชาชนทั่วไปก็ยังคงให้ความเคารพนับถืออย่างสูง เพราะทรงเป็นกษัตริย์นักรบ มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว และทรงเป็นผู้กอบกู้อิสรภาพให้แก่คนไทยทั้งหลาย

จากนั้นจึงเข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งในรัชสมัยของรัชกาลที่ 1-5 ก็ได้มีปรากฏเหตุการณ์จลาจลของบ้านเมือง หรือการทำท้าวอำนาจรัฐอย่างรุนแรงแต่อย่างใด ในส่วนของเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนก็ดีขึ้นเป็นลำดับ และพระศาสนาก็ได้รับการอุปถัมภ์จากองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์และมีความเจริญรุดหน้าในทุกๆด้านกว่าในสมัยกรุงธนบุรี

ดังนั้น หากจะพิจารณาตามข้อสันนิษฐานที่ 1 ที่ให้ศรีทวนไชยเป็นตัวแทนของประชาชน ที่ได้รับความเดือดร้อนจากความอ่อนแอของกษัตริย์และระบบกฎหมายแล้ว ช่วงเหตุการณ์ที่น่าจะเป็นไปได้ในความเป็นเหตุผลการเกิดศรีทวนไชยก็น่าจะเป็นรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศมากที่สุด แม้แต่ชื่อพระเจ้าเจษฎา ซึ่งแปลว่า “พี่” ก็น่าจะหมายถึงทรงเป็นพระเชษฐาธิราชของสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร พระมหากษัตริย์ที่ประชาชนทั่วไปให้ความจงรักภักดีและเป็นกษัตริย์ที่มาอย่างถูกต้องคือพระราชบิดาทรงมอบราชสมบัติให้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีเหตุผลที่คัดค้านอยู่หลายประการ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ

- หากได้สมมุติให้ศรีทวนไชยเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนแล้ว เหตุใดจึงสร้างให้ศรีทวนไชยเป็นคนที่เหนียวเหนียวสามารถถ่วงน้ำหนักของตนได้ และเป็นคนที่เห็นแก่ตัวมากมากในเรื่องของผลประโยชน์ด้วยเล่า

- เหตุใดหากพระมหากษัตริย์ที่อ่อนแอ กลุ่มหลงอิศตริ ขาดความเชี่ยวชาญทางการรบ ทั้งยังเป็นผู้ก่อชนวนให้เกิดสงครามใหญ่กับพม่าจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา เช่นนี้ แต่ในศรีทวนไชยยังสร้างภาพให้ พระเจ้าเจษฎาเป็นผู้มีขันติธรรม มีความอดทน อดกลั้น ต่อการกระทำอันลวงลวงเปิดต่อพระองค์จากศรีทวนไชยได้

- ไม่มีการกล่าวถึงพระจริยวัตรที่เลียบนายของพระเจ้าแผ่นดิน

- ความสัมพันธ์กับต่างประเทศเป็นไปในลักษณะการเข้ามาค้าขาย แลกเปลี่ยนอารย

¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พิมพ์ครั้งที่ 5 .กรุงเทพฯ: บริษัทพินเนต พรินท์ ลิ่ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2547), หน้า 492

ธรรม แม้เมื่อศรีทชนนไชยใช้กลโกงในการแข่งขันต่างๆ เมื่อพระเจ้าเจษฎาได้ทรงตัดสินให้ไทยชนะ หรือให้เสมอกัน ชาวต่างชาติต่างๆ ก็ยอมรับพระราชวินิจฉัยแต่โดยดี อันแสดงถึงพระราชอำนาจ ของพระองค์ อีกทั้งไม่มีการกล่าวถึงการถูกรุกรานโดยกำลังจากชาวต่างชาติ แต่อย่างใด

นอกจากนั้น ยังเห็นได้ว่า การกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี ตลอดจน กฎ มณเฑียรบาลและกฎหมายต่างๆ ของศรีทชนนไชย ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่น่าที่จะเกิดขึ้นได้จริง สิ่งต่างๆ น่าจะเป็นเรื่องที่สมมุติขึ้นโดยใช้ความประพฤติของศรีทชนนไชยเป็นเหตุผลในการทำลายบุคคลใด บุคคลหนึ่ง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งตามข้อสันนิษฐานที่ 2 มากกว่า

ซึ่งหากได้พิจารณาตามข้อสันนิษฐานที่ 2 แล้ว เมื่อได้พิจารณาถึงเนื้อเรื่องของศรีทชนน ไชยอย่างถ่องแท้ก็จะพบว่าในหลายตอนของศรีทชนนไชยสามารถให้ความหมายที่นำไปเทียบเคียง กับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตลอดจนเหตุการณ์ร่วมสมัยในขณะนั้นได้ รวมทั้ง หากนำไปเทียบเคียงกับการดำเนินการทางการเมืองของกลุ่มผู้รัฐประหารล้มล้างอำนาจของสมเด็จพระ เจ้ากรุงธนบุรีก็มีส่วนที่ใกล้เคียงกันมาก ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในศรี ทชนนไชยกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีในต่อไป

อย่างแรกที่จะขอกล่าวคือ การเลือกนิทานเรื่องศรีธนญชัย ให้เป็นตัวแทนในการอธิบาย หรือเทียบเคียงกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จนเกิดเป็น “ศรีทชนนไชย” ในสมัย นั้น น่าจะมาจากกาที่ นิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นเรื่องราวที่ได้รับความนิยมกันมานานแล้ว และ เป็นเรื่องของคนเจ้าปัญญา สามารถใช้กลเม็ดในการใช้ภาษาในการตีความให้เป็นประโยชน์แก่ตน เองนั้น น่าจะตรงกับ พระราชพงศาวดารฉบับ 2/ก 101 ที่กล่าวไว้เป็นทำนองว่า เมื่ออดีตสมเด็จพระ เจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเป็นคนมีความเฉลียวฉลาดและมีความรู้ในทางกฎหมาย จนสามารถช่วย กรมการเมืองชำระคดีได้ ดังนี้

“ครั้นอยู่มาจีนผู้นั้นเป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ช่วยกรมการเมืองระงับความของ ราษฎรอยู่เนืองๆ เจ้าเมืองตากนั้นป่วยลงก็ถึงแก่ความตาย จีนมีชื่อผู้นั้นก็ตัดผมเป็นไทย ลงมา ณ กรุงศรีอยุธยาจะเดินเป็นเจ้าเมืองตาก”

นอกจากนั้น ต้นกำเนิดของศรีทชนนไชยที่มาจากตระกูลพ่อค้าและเกิดที่บ้านมิ่งซึ่งอยู่ทาง ทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในส่วนของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็มีพระราชบิดาเป็นชาวจีนนาม ว่า “เจ็งหยง” และเป็นพ่อค้า และเกิดที่คลองสวนพลู ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงศรีอยุธยา²⁰ มีพระราชมารดา ชื่อ “นกเอี้ยง” ซึ่งเป็นชื่อของสัตว์ชนิดหนึ่ง อันสอดคล้องกับมารดาของศรีทชนนไชยที่ชื่อ “เหรา” ซึ่ง เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งเช่นเดียวกัน แม้พระนามเดิมคือ “สิน” และต่อมาได้ครองกรุง “ธนบุรี” ซึ่งก็คล้าย กับ “ศรี” + “ธนญชัย” และใน “ไคร่ร่าพระเจ้าตากสิน” ของ ภิกษุณี วรมัย กบิลสิงห์ ได้กล่าวไว้ใน

²⁰ พงศาวดารอยุธยา (นารายณ์องค์ ๓๑๒) หน้า 3๑๐

ทำนองว่า พระราชบิดาและพระราชมารดาของพระองค์ได้อยู่กินกันมา 3 ปี แต่ยังไม่มียุตร แต่ความอยากได้ ตั้งได้ตั้งสัจจะไม่ฆ่าสัตว์และถือศีลกินเจทุกวันพระ พร้อมกับอธิษฐานให้ลูกที่เกิดมาให้ได้เป็นโพรสิสต์ เพื่อจะได้ช่วยเหลือบ้านเมืองให้เป็นสุข ต่อมาได้ฝันว่ามีเทพบุตรโพรสิสต์องค์หนึ่งยื่นแบนดอกบัวส่งดาบกับลูกประจำสำหรับสวดมนต์ให้ท่าน และต่อมาก็ได้บุตรชาย ซึ่งคล้ายกับการตั้งศาลเพียงตาเพื่อบูชาพระอินทร์ของพ่อแม่ศรีทนะนไนไชยเพื่อขอบุตรชาย

การทำนายฝันของนางเหราของสามเณรว่า นางจะได้บุตรชายรูปงามและจะได้เป็นตลกหลวงต่อไป ในขณะที่สมภารเมื่อกลับมาจากธูระได้แปลความหมายของฝันไปได้ว่า จะเป็นผู้มีบุญจะได้ครองบ้านเมืองต่อไป จะมีเค้าโครงมาจากการทำนายของซินแส เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงผนวชอยู่ด้วยกันว่าทั้ง 2 พระองค์จะได้เป็นกษัตริย์ ซึ่งในความหมายนี้อาจหมายถึงว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีจะได้เป็นเพียงกษัตริย์ในลักษณะชั่วคราว หากกษัตริย์ที่แท้จริงก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และตลอดรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้สร้างปราสาทราชวังที่สมควรแก่ฐานะ ตลอดจนมิได้ใช้ราชประเพณีตามสมควรแก่กษัตริย์ตามคติสมัยกรุงศรีอยุธยาอย่างครบถ้วน อันหมายถึงการเป็นกษัตริย์อย่างไม่ครบถ้วนก็ได้หรือเป็นเพียงแค่ตลกหลวง

ในแง่ของการเลี้ยงดูในวัยเยาว์ก็ตาม ก็พบสิ่งที่คล้ายคลึงกันคือ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชสมภพแล้วได้มีภูเขื่อนมาขดรอบตัวทารก ทำให้บิดาซึ่งเป็นจีนเห็นไม่เป็นมงคลจึงเอาบุตรไปทิ้งไว้หน้าบ้านเจ้าพระยาจักรี เป็นเหตุให้เจ้าพระยาจักรีได้พบและเก็บทารกนั้นไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมและให้นามว่าสิน²¹ ในขณะที่ ศรีทนะนไนไชยได้รำน้อง จึงถูกพ่อแม่ไล่ออกจากบ้าน

การดูถูกว่าเป็นผู้ไม่รู้จักขนบธรรมเนียมแต่โบราณ ซึ่งปรากฏในศรีทนะนไนไชยอยู่หลายครั้ง เช่น เมื่อภรรยาหลวงนายสั่งให้ศรีทนะนไนไชยไปตามสามีมารับประทานข้าว ศรีทนะนไนไชยก็เรียกหลวงนายด้วยเสียงอันดัง ดังเช่นที่ รัชกาลที่ 1 ทรงอธิบายให้เหตุผลต่อการรัฐประหารยึดอำนาจพระองค์เลื้อกยืนยันทนความสืบเนื่องของราชอาณาจักรอยุธยา ด้วยการชี้ให้เห็นว่ารัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นสมัยของการจลาจล สมัยที่ขนบธรรมเนียมประเพณีและแบบแผนของราชอาณาจักรถูกละเลย²²

²¹ อุทินทรพนมรุข. ในพงศาวดารกระซิบ. (บรรเจิด อินทุจันทร์ยง รวบรวม), หน้า 1-3.

²² นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. (พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนต พรินท์

-การย้ายสถูปอันสงฆ์ก็มีปรากฏอยู่ในศรีทชนนไชยอยู่หลายตอน เช่น มีอยู่วันหนึ่งศรีทชนนไชยมัวแต่เถลไถล มิได้ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎา ครั้นเดินกลับบ้านได้เดินผ่านวัด ได้พบหนังสือและคัมภีร์ตกอยู่จึงเก็บไปถวายพระสังฆราช ต่อมาเมื่อได้ไปเข้าเฝ้าพระองค์จึงตรัสถามถึงเหตุผลที่มีได้เข้าเฝ้า ศรีทชนนไชยจึงได้ทูลว่าไปบอกหนังสือสังฆราช ซึ่งในความหมายทั่วไปหมายถึง การสอนหนังสือหรือให้ความรู้แก่พระสังฆราช มิใช่เพียงแค่มองหนังสือและนำไปบอกพระสังฆราชตามที่ศรีทชนนไชยกระทำ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า ที่จริงศรีทชนนไชยมิได้มีความรู้ที่จะไปสอนพระสังฆราชแต่อย่างใด เป็นเพียงการการอ้างให้นำเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับต่อคนทั่วไปเท่านั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในการเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า

“พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงตีความเกี่ยวกับพระวินัยลิกษาและออกข้อบังคับเป็นกฎหมายที่ให้พระสงฆ์ปฏิบัติ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ตำราการนึ่งกรรมฐานเพื่อสั่งสอนพระสงฆ์ตลอดจนที่กล่าวพระราชพงศาวดารว่าพระราชทานราไชวาทแก่ที่ประชุมสงฆ์..”

ในพระราชพงศาวดารหลายฉบับก็ได้กล่าวไว้ตรงกันว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไม่พระทัยในทางกรรมฐานจนกระทั่งทรงเชื่อว่าตัวพระองค์สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ ซึ่งยังเป็นที่ยสงสัยแก่คนทั่วไปว่าพระองค์จะมีความรู้ ความสามารถเช่นนั้นจริงหรือไม่ จนสามารถที่จะสั่งสอนเหล่าพระสงฆ์ที่เป็นผู้ที่เป็นจริงจะต้องเป็นผู้ที่มีความสันทัดในเรื่องกรรมฐานมากกว่าคนทั่วไป การที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ตำราการนึ่งกรรมฐานเพื่อสั่งสอนพระสงฆ์ จึงเปรียบเสมือนการสอนหนังสือสังฆราช

นอกจากนั้นในศรีทชนนไชยยังแต่งเรื่องไว้ในเชิงดูแคลนความสามารถในทางธรรมะ ดังปรากฏในตอนที่ปราชญ์ชาวเมืองสิงหลได้มาขอแข่งขันปริศนาธรรม ซึ่งในครั้งนั้น ชาวเมืองสิงหลได้ลองปัญญาโดยยกน้ำขึ้นนิ้วเดียว ศรีทชนนไชยจึงได้ชูมือขึ้นห้านิ้วแล้วดกกลับเหลือนิ้วเดียว ทั้งที่ไม่ทราบความหมายแต่อย่างใด แต่ปราชญ์ชาวสิงหลได้หลงตีความไปเองว่า พระพุทธเจ้ามีอยู่ห้าองค์ ขณะนี้มีอยู่แล้ว 4 องค์ คงเหลือพระอริยมตไตรย์ อีก 1 องค์ เมื่อคิดได้ดังนั้นจึงกลัวความรู้ของศรีทชนนไชยแล้วล่าถอยไป ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ศรีทชนนไชยมิได้มีความตั้งใจที่จะแสดงความคิดในการตอบปัญหาเช่นนั้นจึงเป็นเพียงเรื่องบังเอิญหรือเป็นสิ่งที่ปราชญ์ชาวสิงหลคิดไปเองเท่านั้น

ในเรื่องการทำร้ายพระสงฆ์ก็ยังมีปรากฏในศรีทชนนไชยอีกหลายตอน เช่น เมื่อพระสังฆราช กำลังจะมาเข้าเฝ้าพระเจ้าเจษฎาในพระราชวัง เนื่องจากทรงสงสัยว่าที่ศรีทชนนไชยอ้างว่าไปบอกหนังสือสังฆราชนั้นจริงหรือไม่ ซึ่งศรีทชนนไชยรู้ว่าพระสังฆราชกำลังอยู่ในอารมณโภิธร จึงได้เอาน้ำลาดพระสังฆราชโดยอ้างว่าเมื่อโภิธรเป็นหินเป็นไฟจะทำให้พระราชวังถูกเผาไหม้ได้ ซึ่งการกระทำต่อพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสังฆราชอันเป็นประมุขของสงฆ์ด้วยแล้ว เป็นสิ่งที่

พุทธศาสนิกชนไม่สามารถยอมรับได้ แต่ก็มีปรากฏอยู่ในเหตุการณ์สมัยกรุงธนบุรีเช่นเดียวกัน เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญว่าพระองค์ทรงบรรลุโศดาบันแล้ว จึงมีพระราชปุจฉาแก่พระราชอาคันตุกะว่าภิกษุจะไหว้คฤหัสถ์ที่บรรลุภูมิธรรมเช่นนั้นได้หรือไม่ จึงเป็นเหตุให้พระราชอาคันตุกะวิวาทกัน ด้วยมีความเห็นต่างกัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระสงฆ์ไหว้คฤหัสถ์ผู้บรรลุโศดาบันได้เนื่องจากการไหว้ให้หมายถึงการไหว้ต่อระดับขั้นของการเข้าถึงธรรม ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าคฤหัสถ์ยังเป็นคนดิบจึงไม่สมควรไหว้ ทั้งยังไม่ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี ซึ่งในครั้งนั้น จตมหายเหตุโหรฉบับหลวงกล่าวว่า “ราชาคณะแย้งกัน ช้างหนึ่งว่าไหว้คฤหัสถ์ไม่ได้ เป็นโทษ ต้องตี 30-50 ที 500 องค์”

การแสดงออกอันแสดงถึงการมีจิตวิปลาสโดยการแสดงพฤติกรรมแปลกๆ ที่วิญญูชนทั่วไปไม่พึงกระทำ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในศรีทະนไนไชยอยู่หลายตอนและเรียกได้ว่าน่าจะเป็นหัวใจของเรื่องศรีทະนไนไชยก็ได้ เช่นการหลอกให้พระเจ้าเจษฎาไปทอดพระเนตรเรือนทอง ซึ่งแท้ที่จริงเป็นเพียงเรือนที่สร้างด้วยไม้ทองเหลือง , การฉายลมใส่หม้อดินแล้วนำถวายพระเจ้าเจษฎาแล้วอ้างว่าเป็นเครื่องบรรณาการเรียกว่าดอกเห็ด, เมื่อพระเจ้าเจษฎาทรงเห็นต้นตาลที่อยู่ไกลออกไป ศรีทະนไนไชยได้กราบทูลว่ามีไซ้ต้นตาลแต่เป็นปลายตาล, การกินผักนึ่งไต่ราวเพื่อหลอกดูหน้าพระเจ้ากรุงจีน, การหลอกพระเจ้าเจษฎาให้เขียนข้อความให้ตนเองไปกินเมืองปักกิ่งได้, การทนายว่าพระเจ้าเจษฎาต้องตายภายใน 7 วัน ฯลฯ เหล่านี้เป็นการแสดงถึงการกระทำที่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนกฎหมายที่มีมาแต่เดิม ซึ่งคนทั่วไปย่อมไม่มีแม้แต่ความคิดที่จะกระทำ แต่คนที่วิปลาสเท่านั้นจึงสามารถคิดและกระทำลงไปได้ ในศรีทະนไนไชยนี้น่าจะใช้ตัวพระเจ้าเจษฎาเป็นตัวแทนของชนบทรธรรมนิยม ประเพณี ตลอดจนกฎหมายต่างๆ ที่มีมาแต่เดิมครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้ทรงสนพระทัยและยังทรงฝ่าฝืนจนไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้ของกลุ่มชนชั้นสูง ดังเช่นที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ได้กล่าวไว้ใน “การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี” ว่า

“พระราชกรณียกิจในปลายรัชกาลอาจมีความหมายแก่ไพร่ไทยได้ แต่ก็เป็นกรกระทำที่ขัดต่อวัฒนธรรมและความคาดหวังของชนชั้นสูง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์, การเป็นประมุขของคณะสงฆ์, หรือการขอลูกสาวพระเจ้ากรุงจีน ฯลฯ ล้วนไม่ได้เป็นไปตามมาตรฐานของกษัตริย์ในทัศนะของเหล่าผู้ดีอยุธยาทั้งสิ้น..... ยิ่งไปกว่าการไม่ได้รับการยอมรับพระราชกรณียกิจเหล่านี้ อาจเป็นเหตุให้กลุ่มผู้ดีจากอยุธยาเห็นว่าพระองค์ได้เสียพระสติไปแล้วก็ได้ การกระทำนอกวิสัยของกษัตริย์ตามมาตรฐานของชนชั้นสูงไทยนั้นอธิบายได้ยาก หากมิได้ตั้งตนเป็นศัตรูก็อาจเห็นว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีเสียพระสติ แต่ในทางตรงกันข้ามหากตั้งตนเป็นศัตรูก็อาจใช้การกระทำนั้นๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีเสียพระสติไปแล้วและใช้เป็นข้ออ้างในการโค่นล้มพระราชอำนาจก็ได้”

ในเรื่องของการดูถูกคนจีนก็ตาม เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในสมัยนั้นอยู่แล้วว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชบิดาเป็นคนจีน กระทั่งการปราบปรามชุมนุมต่างๆ หลังเสียกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งได้สถาปนากรุงธนบุรี ตลอดจนการพึ่งพาทางเศรษฐกิจนั้น พระองค์ได้อาศัยกำลังจากชาวจีนมิใช่น้อย จนแม้กระทั่งมีการสู้รบพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงจีน ก็ตาม ก็อาจเป็นไปได้ที่จะสมมุติให้นายสำเภาชาวจีนที่แล่นสำเภามาเห็น ศรีทະណໄຮຍขณะที่ถูกขังอยู่ในกรงเหล็กริมทะเลและมีเครื่องทรงกษัตริย์วางไว้อยู่บนกรงเหล็กนั้น จึงเกิดความสงสัย เมื่อสอบถามได้ความว่าศรีทະណໄຮຍถูกบังคับให้เป็นกษัตริย์แต่ไม่ยอมเป็นจึงถูกนำมาขังกรง หากยอมรับเป็นกษัตริย์โดยทรงเครื่องทรงของกษัตริย์ที่วางไว้ด้านบนก็จะมีคนมารับเป็นกษัตริย์ต่อไป ความละโมภอยากเป็นกษัตริย์ของชาวจีนจึงยอมเปลี่ยนตัวกับศรีทະណໄຮຍและมอบเรือสำเภานำให้ ส่วนตนเองได้ทรงเครื่องกษัตริย์และเข้าไปอยู่ในกรงเหล็กแทนและก็ได้ตายเพราะความละโมภที่อยากเป็นกษัตริย์อันอาจเปรียบเปรยหมายถึงการที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีเชื้อสายของชาวจีน เมื่อมีความละโมภอยากเป็นกษัตริย์ของชาวไทย ก็ต้องได้รับความยากลำบากและต้องถึงแก่ความตายได้ในที่สุด ส่วนในกรณีที่เป็นแต่ให้พระเจ้ากรุงจีนมีหน้าตาที่ผิดจากผู้คนทั่วไปคือหน้าเหมือนสุนัข ก็คงเป็นการดูถูกชาวจีนทั่วไปก็ได้ หรืออาจหวังผลให้ถึงกับเสียสัมพันธไมตรีกับพระมหากษัตริย์ไทยในขณะนั้นกับพระเจ้ากรุงจีนก็ได้

ความยากไร้ของบ้านเมืองหลังจากถูกพม่าทำลายเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ก็มีปรากฏให้เห็นอยู่ในศรีทະណໄຮຍด้วยเช่นกัน คือ การที่ต่างชาติเข้ามาขอแข่งขันสิ่งของวิเศษต่างๆ เช่น เรื่องผ้าเนื้อดี, นกพุดได้, การแข่งขันมวยปล้ำ เป็นต้น ซึ่งในเรื่องศรีทະណໄຮຍก็จำเป็นที่จะต้องใช้กลโกงในการแก้ไขปัญหานั้นเฉพาะหน้าเท่านั้น หากจะต้องให้แสวงหาสิ่งดีวิเศษเทียบเท่าหรือดีกว่าผู้ที่มาขอแข่งขันด้วยนั้นจริงๆ นั้น ก็เป็นสิ่งที่จนปัญญาสำหรับบ้านเมืองที่เพิ่งผ่านพ้นวิกฤตการณ์ซึ่งถูกพม่าเข้ามาทำลายและปล้นสดมภ์อย่างหนักจนแทบจะไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่เลย และตลอดรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็มีการรบราฆ่าศึกอยู่เกือบตลอดเวลา การที่จะสามารถสรรหาของที่มีคุณค่าเช่นว่านี้จะเป็นไปได้อย่างไร ซึ่งหากเป็นบ้านเมืองที่อยู่ในช่วงเวลาปกติเช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอันเป็นประเทศใหญ่จะต้องมีการส่งบรรณาการจากประเทศราชต่างๆ ซึ่งเครื่องบรรณาการเหล่านี้ก็มักจะเป็นสิ่งของที่ดีเลิศวิเศษหรือมีคุณค่าแทบทั้งนั้น การสะท้อนถึงการไม่มีสิ่งของวิเศษเหล่านี้ก็น่าจะเกิดขึ้น หรือหากพิจารณาในอีกแง่หนึ่งจะพบว่าในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้มีการรื้อฟื้นอย่างธรรมเนียมของราชอาณาจักรอยุธยาอย่างเคร่งครัด การสร้างภาพให้เห็นว่าบ้านเมืองในขณะนั้นไม่มีสิ่งของที่ดีวิเศษซึ่งอาจหมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามก็ได้ อันต่างกับ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 ที่ทรงมีการรื้อฟื้นอย่างธรรมเนียมของราชอาณาจักรอยุธยา ซึ่งเป็นกาการนำไปสู่การชำระกฎหมาย ชำระพระไตรปิฎก ชำระและรวบรวมวรรณ

คดีราชสำนัก บำรุงแบบและบทละคร สร้างเครื่องราชูปโภค เช่นพระที่นั่ง พระราชยาน เรือพระที่นั่ง และพระราชกรณียกิจอีกมากที่เกี่ยวกับการทำให้ราชอาณาจักรอยุธยาในทุกความหมายเต็ม บริบูรณ์ขึ้นใหม่แล้ว ยังรวมถึง ความเอาพระทัยใส่กับการสร้างแบบแผนของพระราชพิธีต่างๆ ให้ถูกต้องตามแบบแผนของราชอาณาจักรอยุธยาอีกด้วย²³

การที่ศรีทนะนไชยหลอกพระเจ้าเจษฎาให้เขียนข้อความที่ระบุให้ตนไปกินเมืองปักขีได้ ก็มีเหตุตรงกันกับที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในการเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า

“ในพัทลุง พระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดให้ “มหาดเล็ก” คนหนึ่งของพระองค์ชื่อจันเป็นพระยาพัทลุง...”

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงดำเนินนโยบายตั้งคนของพระองค์เองลงมาคุมหัวเมืองต่างๆ แต่ในที่นี้ปรากฏว่าได้ทรงแต่งตั้งข้าราชการเพียงแค่ระดับมหาดเล็ก ให้มีตำแหน่งถึงเจ้าเมืองและมีศักดิ์จนถึงชั้นพระยา ซึ่งน่าจะเป็นที่ไม่พอใจแก่ข้าราชการทั่วไปได้

ในเรื่องของการรื้อตึกหน้าหน้ากับราษฎรก็มีปรากฏเห็นในปลายรัชกาลบ่อยครั้ง และครั้งสุดท้ายได้กลายเป็นชนวนให้เกิดการก่อกบฏ ดังเช่นจดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวีได้เล่าเหตุการณ์ตอนนั้นว่า

“ผู้รักษากรุงเก่า พระชิตณรงค์ผู้ขาดขึ้นไปจะเร่งเงินไพร่หลวงเก่าให้ได้จำนวน 500 ชั่ง”

จะเห็นได้ว่ามีการผูกขาดการขาดทรัพย์ในกรุงเก่า มีการเร่งรัดเงินอากรค่าขาดทรัพย์เพื่อให้ได้ครบตามจำนวนที่ประมูล และอาจเป็นความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ขึ้นไปขาดทรัพย์ที่กรุงเก่า²⁴ ซึ่งในศรีทนะนไชยก็มีเหตุการณ์ที่จับขมวดมาโดยกล่าวหาว่าเป็นต้นลมที่ทำให้ข่าวในนาของตนได้รับความเสียหาย ทั้งที่จริงเป็นเพียงเศษฟางที่คลุมนำให้ เมื่อลมพัดมาก็ย่อมจะถูกพัดปลิวไป เพียงแต่ขมวดมาได้กำลังหาเวรซึ่งมาจากอาการที่จะเป็นลม จึงได้ถูกกล่าวหาดังกล่าวไป และถูกลงโทษปรับเป็นเงินชดใช้ให้แก่ศรีทนะนไชย ซึ่งอาจจะหมายถึงการรื้อเอาทรัพย์สินจากประชาชนทั่วไปก็ได้

การพ่ายแพ้ของศรีทนะนไชยต่อเนร เป็นแสดงถึงกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การที่ศรีทนะนไชยเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีสติปัญญาอันเป็นตัวแทนของอำนาจ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว หรือแม้แต่เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเองก็ตาม แต่การใช้อำนาจอันหมายถึงการใช้สติปัญญาโดยขาดคุณธรรมนั้น ย่อมจะต้องพ่ายแพ้แก่อำนาจที่ใช้โดยความรู้ ความสามารถ และสติปัญญาที่มีคุณธรรม และใช้ไปในทางที่ถูกต้องเท่านั้น การกล่าวหาสมเด็จพระเจ้า

²³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, (พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนต พรินท์ ดิง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2542), หน้า 514.

²⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ข้างแล้ว, หน้า 538

พระเจ้ากรุงธนบุรีโดยสมมุติถึงการกระทำที่ไม่ถูกต้องต่างๆ ของศรีทชนนไชยที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมต้องยอมรับต่อการที่ได้กระทำผิดพลาดไปและต้องพ่ายแพ้แก่ความดีของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ อย่างแน่นอน ดังที่ปรากฏในการกล่าวโทษสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 2 หน้า 187 ดังนี้

" (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ) จึงตรัสปรึกษาด้วยมุขมนตรีทั้งหลายว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเป็นอาศัตย์อาธรรมดังนี้แล้ว ท่านทั้งปวงจะคิดอ่านประการใด มุขมนตรีทั้งหลายพร้อมกันกราบทูลว่า พระเจ้าแผ่นดินละสุจริตธรรมเสีย ประพฤติการทุจริตฉะนี้ ก็เห็นว่าเป็นเสียหนามหลักคออันใหญ่อยู่ในแผ่นดิน จะละไว้มิได้ ควรจะสำเร็จโทษเสีย จึงรับสั่งให้มีกระทุ้งตามเจ้าตากสินแผ่นดินผู้ทุจริตว่า ตัวเป็นเจ้าแผ่นดินใช้เราไปกระทำสงคราม ได้ความลำบากกินเหงื่อต่างน้ำ เราก็อุตสาหะกระทำศึกมิได้อาลัยแก่ชีวิต คิดแต่จะทะนุบำรุงแผ่นดินให้สิ้นเสียหนาม จะให้สมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขสืบด้วยกัน ก็เหตุไฉนอยู่ภายหลัง ตัวจึงเอาบุตรภรรยาเรามาจงจำทำโทษ แล้วโบยตีพระภิกษุสงฆ์ แล้วลงโทษแก่ข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ เฆ้งรัดเอาทรัพย์สินโดยผลการ ด้วยหาความสัตย์มิได้ กระทำให้แผ่นดินเดือนร้อนทุกเส้นหญ้า ทั้งพระพุทธรูปศาสนาก็เสื่อมทรุดคร่ำคร่าของดุจเมืองมิถิลาฉะนี้ โทษตัวจะมีประการใด จงให้การไปให้แจ้ง และเจ้าตากสินก็รับผิดชอบทั้งสิ้นทุกประการ จึงมีรับสั่งให้เอาตัวไปประหารชีวิตสำเร็จโทษเสีย"

อย่างไรก็ตามศรีทชนนไชยก็มีใช่เป็นคนชั่วที่กระทำผิดอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน ศรีทชนนไชยก็เคยพาบ้านเมืองพ้นจากวิกฤตการณ์หลายครั้งเช่นกัน โดยการอาสาแข่งขันกับชาวต่างชาติต่างๆ เช่น การรับอาสาตอบปริศนาธรรมกับชาวสิงหล, รับพนันเรื่องผ้าเนื้อดีกับชาวฝรั่งเศส, รับพนันเรื่องนกพูดได้กับชาวฝรั่งเศส, รับพนันมวยปล้ำกับชาวมะละกา ฯลฯ น่าจะหมายถึงองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินเมื่อครั้งเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ก็ทรงเป็นผู้นำกำลังเข้าปราบปรามพม่า ตลอดจนชุมนุมทางการเมืองต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศให้กลับมาเป็นปึกแผ่นได้อีกครั้งหนึ่งภายในระยะเวลาเพียง 7 เดือนเศษ จนสามารถสถาปนากรุงธนบุรีได้โดยเร็วและสามารถสร้างความมั่นคงของอาณาจักรให้รอดพ้นจากการโจมตีของต่างชาติโดยเฉพาะพม่าได้ นี่คือคุณประโยชน์ที่ได้ทรงกระทำไว้ต่อแผ่นดิน แต่เมื่อพิจารณาถึงกลวิธีในการเอาชนะของศรีทชนนไชยแล้ว พบจะทั้งหมดอยู่ที่การใช้กลโกงหรือแปลความหมายว่าเป็นการเอาชนะโดยขาดคุณธรรม ซึ่งก็สามารถใช้ได้เมื่อขณะที่เกิดการจลาจลหรือวิกฤตการณ์เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีเงรซึ่งมีความรู้ ความสามารถ และสติปัญญาเทียบเท่าศรีทชนนไชย แต่เป็นการใช้อำนาจทางปัญญาโดยควบคู่กับคุณธรรม ผู้ที่มีสติปัญญาแต่ขาดคุณธรรมจึงไม่มีความจำเป็นต่อสังคมแต่อย่างใด และในที่สุดก็จะต้องถูกกำจัดไป

และก็มีในบางครั้งที่ศรีทชนนไชยถูกพระเจ้าเจษฎาของภูมิปัญญา ซึ่งหากกระทำไม่ได้ก็อาจถูกลงโทษอย่างรุนแรงได้ โดยที่ศรีทชนนไชยมิได้เป็นฝ่ายกระทำดังเช่นทุกครั้ง เช่น การที่พระเจ้าเจษฎาได้ตกลงกับขุนนางทั่วไปให้ชอนไชไ้ไว้ในตัว และทรงสั่งให้ศรีทชนนไชยลงไปดำน้ำหาไชไ้โก่ ซึ่งศรีทชนนไชยก็ไม่สามารถหาไชไ้โก่ได้ แต่ก็ได้ทำเป็นตีปีกมือเข้าหาขุนนางต่างๆ ที่ได้ชอนไชไ้โก่ไว้แล้ว และทูลว่าตนเป็นไ้โก่ตัวผู้จึงมีหน้าที่ทำให้ไ้โก่ตัวเมียมีไชไ้ให้แก่พระองค์ได้ ฯลฯ อย่างที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว พระเจ้าเจษฎาน่าจะหมายถึงชนบ ธรรมเนียม ประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงมิได้ใส่พระทัยในการรื้อฟื้นระบบธรรมเนียมตามที่มีมาแต่โบราณโดยเฉพาะรูปแบบการปกครองมิได้ทรงจัดการกระจายอำนาจในระบบราชการอย่างแท้จริง อำนาจในการควบคุมคน การได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการค้าระหว่างประเทศ การคุมหัวเมือง ทรงพระราชทานให้แก่คนสนิทที่เป็นลูกน้องพระองค์มาก่อนและทรงใส่พระทัยเท่านั้น กลุ่มของขุนนางเก่าเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ได้เข้ามาร่วมกับพระองค์ก็มีจำนวนมิใช่น้อย แต่ก็ไม่ได้รับการแบ่งสรรผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองตามที่คาดไว้จึงอาจสร้างความไม่พอใจได้ หากเมื่อบุคคลที่พระองค์ไว้วางพระราชหฤทัยได้ออกจากราชการหรือเสียชีวิตไปแล้วก็มิได้มีผู้ใดจะสามารถเข้ามาทดแทนและมีความจงรักภักดีเช่นเดิมได้ ซึ่งจะทำให้ความมั่นคงในพระราชบัลลังค์สั่นคลอนไป เท่ากับว่าการที่พระองค์ปฏิเสธการรื้อฟื้นแบบธรรมเนียมการปฏิบัติดังที่เคยมีมาได้ส่งผลกระทบต่อพระองค์ได้เช่นเดียวกัน

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ในศรีทชนนไชยสอดคล้องกับความเป็นไปในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับส่วนที่แตกต่างของรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องศรีทชนนไชย กับ ศรีธนญชัย-เชียงเหมียง ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อนแล้ว และนอกจากนั้น ก็ยังรับกับความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์ในเรื่องการฟื้นฟูระบอบการปกครองและธรรมเนียมปฏิบัติในสมัยราชอาณาจักรอยุธยาตามที่ "กลุ่มผู้ดีอยุธยา" อันมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เป็นหัวหน้าอย่างชัดเจน ศรีทชนนไชยนี้จึงน่าจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในทางการเมืองของกลุ่มพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ในการโจมตีสมเด็จพระเจ้าตากสินเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มของพระองค์ในการล้มล้างพระราชอำนาจ โดยแฝงมาในรูปของนิทานชาวบ้าน โดยเน้นให้เป็นการบอกเล่ากันต่อๆ ไปของชาวบ้านระดับล่างและมีความต้องการที่จะให้มีการแพร่หลายแทรกซึมกันไปทั่ว จึงเป็นเหตุให้ศรีทชนนไชยมีปรากฏอยู่ในแทบจะทุกภูมิภาคของประเทศ อันอาจเกิดจากฐานพระราชอำนาจของกลุ่มพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เมื่อครั้งเดินทางไปทำสงครามแทบจะทุกภูมิภาคของไทยในช่วงปลายของรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ นอกจากจะใช้ศรีทชนนไชยเป็นเครื่องมือทางการเมืองแล้ว ก็ยังมีการดำเนินการทางการเมืองของกลุ่ม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ อีกหลายประการ ดังเช่นการมีห้องตราไปยังเวียงจันทน์ ใน พ.ศ.2325 เมื่อพระพุทธยอดฟ้าแรกครองราชสมบัติเพื่ออธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองธนบุรี ให้แก่เจ้าเวียงจันทน์ ปรากฏความที่อ้างถึงในศุภอักษรตอบจากเมืองเวียงจันทน์ในปีเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

“ก็ได้แจ้งในห้องตราพระราชสีห์ศุภอักษรทุกประการด้วยว่า สมเด็จพระมหากษัตริราช เจ้าแต่กาลก่อนเสวยราชสมบัติมิได้ต้องอยู่ในยุติธรรม ประพฤติการทุจริตผิดราชประเพณีกษัตริราช สืบๆมาแต่ก่อนก็เสด็จสวรรคตแล้ว บัดนี้สมณชีพราหมณ์เสนาพญามาดยราชบุโรหิตโพธิ์ฟ้า ประชากรทั้งปวง จึงเชิญเสด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นปราบดาภิเษกผ่านพิภพครอบครองโพธิ์ฟ้าประชากรข้าขอบขัณฑสีมาแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป”²⁵

หรือแม้แต่นำหนังสือตอบของสมุหนายกในปีเดียวกันนี้ก็ยังกล่าวถึงความผิดของพระเจ้ากรุงธนบุรีในทำนองเดียวกันว่า “เทพดาภิเษกดินให้เจ้าแผ่นดินก่อนประพฤติทุจริตผิดบุราณราชประเพณีก็เกิดฆ่าฟันกันเองล้มตามพินาศิบหายปกป้องครองแผ่นดินมิได้”²⁶ ซึ่งหากมีหนังสือตอบของสมุหนายกมาเช่นนี้ หนังสือที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้แจ้งไปก็คงจะอยู่ในลักษณะเดียวกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังได้กล่าวไว้ในการเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีข้อความในลักษณะการดำเนินการทางการเมืองเช่นนี้อยู่หลายตอน ดังเช่น

“การดำเนินการทางการเมืองอีกอย่างของกลุ่มเจ้าพระยาจักรีก่อนจะยกทัพออกไปถึงกัมพูชาก็คือ การกระจายข่าวเล่าลือว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงหุงฆ่าจนเสวยพระสติไปแล้ว อากาโรกจริตของพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นหากเป็นจริงก็ไม่มีใครสักคนที่ได้ทั้งหลักฐานเรื่องนี้ไว้จะอยู่ในฐานะที่วินิจฉัยได้จริง แต่น่าประหลาดที่ว่าหลักฐานที่รัฐบาลพระพุทธยอดฟ้าใช้ในชั้นเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระองค์กลับไม่มีสักแห่งเดียวที่กล่าวหาพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเสวยพระสติ แม้ว่าได้โจมตีพระเจ้ากรุงธนบุรีในเรื่องการไม่เคารพต่อบุรพราชประเพณีไว้มากก็ตาม” และ

“การใช้ข่าวลือเรื่องวิกฤตนี้ นับว่าเหมาะสมอยู่ไม่น้อยเพราะถึงอย่างไรพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยังทรงพระราชกฤษฎาภินิหารอันยิ่งใหญ่แก่คนจำนวนไม่น้อย การจะล้มล้างพระองค์ลงด้วย

²⁵ เอกสารจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ อ้างใน นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, หน้า 517.

²⁶ เอกสารจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ อ้างใน นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, หน้า 517.

อำนาจดิบเพียงอย่างเดียวย่อมจะก่อให้เกิดความระส่ำระสายได้ทั่วไป ข้ออ้างว่าทรงเสียพระสติไปแล้วนั้นจึงช่วยทำให้ขุนนาง โดยเฉพาะในหัวเมืองยอมรับการรัฐประหารได้ง่ายขึ้น"

"การรำลือถึงการเสียพระสติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เกิดขึ้นมาก่อนจะสิ้นรัชกาลแล้วและเป็นการให้ข่าวทางการเมือง (ไม่ว่าจะมีรากฐานที่ความจริงหรือไม่) โดยกลุ่มคนที่กำลังวางแผนจะโค่นล้มอำนาจ"

จากเหตุผลดังกล่าวไปแล้ว จะเห็นได้ว่าศรีทษะนนไชยเป็นเรื่องราวที่ถูกสร้างขึ้นในตอนปลายของรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือตอนต้นของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โดยเทียบเคียงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในขณะนั้น ประกอบกับเหตุผลในทางการเมืองของกลุ่มพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ที่จะสอดแทรกเข้าไปในเรื่องเพื่อแสดงถึง การเสียพระสติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี, การทำร้ายพระสงฆ์, การถูกเอารัดเอาเปรียบของประชาชนจากศรีทษะนนไชย ทั้งนี้ เพื่อบั่นทอนความเชื่อมั่นและศรัทธาและคาดหวังให้ประชาชนเกิดความรู้สึกที่เกลียดชังต่อการไม่มีคุณธรรมในองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงจำเป็นที่จะต้องมี "เงร" ซึ่งมีความรู้ ความสามารถและสติปัญญายิ่งกว่าศรีทษะนนไชยและยังเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม เข้ามาทดแทน อันสอดคล้องกับ ทางออกของนักประวัติศาสตร์ในต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นผู้ผลิตหลักฐานให้เราศึกษาคือการวาดภาพความกล้าหาญและทรงคุณธรรมของพระยาตาก ซึ่งได้กู้พระราชอาณาจักรอยุธยาให้ฟื้นคืนชีพขึ้นใหม่แต่บุพกรรมตามทันเสียก่อน พระยาตากซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงคุณธรรมนั้นจึงเกิดวิกฤตขึ้นในตอนปลายรัชกาลและกลายกลับจากกษัตริย์ทรงคุณธรรมเป็นกษัตริย์ที่มีพินินชาติ สังคมเกิดความเดือดร้อน และ เกิดจลาจลจนวายจันพระยาตากถูกขจัดออกไปจากอำนาจ แต่สภาพจลาจลก็ยังคงอยู่เพราะคนชั่วใช้อำนาจและคนชั่วไม่ถูกลงโทษ จำเป็นที่คนดีทั้งหลายจะยกย่องผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐคือเจ้าพระยาจักรีมา"ระงับยุคเข็ญ"²⁷

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ยังทรงเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับวรรณคดี สังคมต่างๆ หลายฉบับเพื่อเป็นสื่อความคิดให้แก่สังคมในแง่ต่างๆ เช่น การแก้ปัญหาด้วยเหตุผล และความยุติธรรม เมื่อเกิดคดีขึ้น ใน "นิทานอิหฺร่านราชธรรม", การเข้าหาศีลธรรมทางพุทธศาสนา ด้วยการสังคายนา "พระไตรปิฎก", "สามก๊ก" เพื่อเป็นตำราทางพุทธศาสตร์, การสอนให้รู้จักสามัคคีใน "ราชาธิราช", การเสริมภาพลักษณ์ความยิ่งใหญ่และความมั่นคงให้แก่พระองค์เองใน "รามเกียรติ์" เป็นต้น ดังนั้น การมีศรีทษะนนไชยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเช่นเดียวกับวรรณคดีอื่นๆ ย่อมเป็นไปได้

²⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, (พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: บริษัทพินนาศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2547), หน้า 502

บทที่ 5

บทสรุป

จากที่ได้กล่าวมาในแต่ละบทที่ผ่านมา จะเห็นได้ถึงการมองศรีธนญชัยไปในหลายรูปแบบ โดยในเบื้องต้น การมองศรีธนญชัยจะเป็นในลักษณะของเรื่องราวที่ตลก สนุกสนานชวนแก่การติดตามว่าศรีธนญชัยจะแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องได้อย่างไร เส้นเรื่องของเรื่องราวจะอยู่ตรงการใช้ปัญญาโดยอาศัยกลเม็ดในการใช้ภาษาเรื่องสำคัญ แต่สิ่งที่ติดตามมากก็คือคำถามที่มีติดค้างอยู่ในใจของแต่ละคนที่ได้สัมผัสกับศรีธนญชัยว่า เหตุใดศรีธนญชัยจึงเป็นเรื่องราวที่มีการลบหลู่ต่อเบื้องสูงคือพระมหากษัตริย์อยู่หลายตอน ทำไมจึงต้องสร้างให้ศรีธนญชัยเป็นคนที่โหดร้าย เห็นแก่ตัว เอาแต่ประโยชน์ส่วนตน แม้ในบางครั้งจะมีการใช้ปัญญาเพื่อปกป้องบ้านเมืองให้พ้นจากวิกฤตได้บ้างก็ตาม เหล่านี้จะเป็นการแสดงออกถึงการระบายการอัดอั้นตันใจของประชาชนผู้ถูกกดขี่จากผู้ปกครองในขณะนั้นหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ศึกษาถึงศรีธนญชัยในเบื้องต้นแล้ว การที่สรรสร้างในพระมหากษัตริย์ (พระเจ้าเจษฎา) ให้เป็นผู้ที่มีขันติธรรมอย่างสูงและสร้างให้ศรีธนญชัยเป็นผู้ที่ไม่มีคุณธรรมแล้ว จึงเป็นการลบล้างในข้อสันนิษฐานดังกล่าวออกไป คำถามที่ติดตามต่อมาก็คือ ผู้แต่งได้สร้างศรีธนญชัยขึ้นเพื่ออะไร มีจุดประสงค์อย่างไรในการแต่ง จึงได้นำไปเทียบเคียงกับประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา จึงได้ทราบว่า พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและได้รับการยอมรับจากประชาชนเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจเป็นไปได้ว่าประชาชนที่เป็นชาวบ้านในส่วนใหญ่ในขณะนั้นยังถือว่าการปกครองบ้านเมืองถือเป็นเพียงหน้าที่ของชนชั้นสูงหรือผู้ปกครองเท่านั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของไทยในอดีตจึงยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าใดนัก การปั้นแต่งให้ศรีธนญชัยให้มีลักษณะแปลกแตกต่างไปจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ทั้งที่ไม่เกี่ยวข้องกับการระบายความขมขื่นของประชาชนนั้น ก็น่าจะมีเหตุผลที่เจาะจงลงไปว่าได้แต่งโดยมีจุดประสงค์ที่แอบแฝงอยู่ ประกอบกับเรื่องราวที่ปรากฏใน "ศรีทบนไทย" มีส่วนสอดคล้องสัมพันธ์กับเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยกรุงธนบุรีเป็นอย่างยิ่ง เช่น การตั้งแ่งรังเกียจคนจีนที่ขึ้นมาเป็นกษัตริย์ การทำร้ายพระสงฆ์ การขาดการฟื้นฟูทำนุบำรุงวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เหล่านี้ถือเป็นการขัดต่ออุดมการณ์ในการร่วมกอบกู้บ้านเมืองของกลุ่มชนชั้นปกครองอื่นๆ ซึ่งมีความเห็นว่าการกอบกู้บ้านเมือง ไม่ใช่เพียงแค่อำนาจของชาติ หรือขอบเขตดินแดนที่กว้างใหญ่เช่นเดิม เท่านั้น วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ที่ได้สั่งสมกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ก็เป็นส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน การล้มล้างอำนาจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงได้เกิดขึ้น ซึ่งในประวัติศาสตร์ขณะนั้น ก็มีการดำเนินการทางการเมืองโดยอาศัยข่าวลือที่จวน

ทอนความน่าเชื่อถือ ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน เช่น การปล่อยข่าวว่าพระองค์เสียพระสติอันเนื่องมาจากการคร่ำเคร่งปฏิบัติธรรมโดยการนั่งกรรมฐาน จนกระทั่งพระองค์ทรงคิดว่าได้ทรงบรรลุโสดาบันแล้ว จึงมีการสั่งสอนความรู้ทางธรรมะให้แก่พระสงฆ์ การบังคับให้พระสงฆ์ให้พระองค์ซึ่งได้บรรลุโสดาบันแล้ว รวมถึงการลงโทษขุนนาง ตลอดจนเชื่อพระวงศ์ การเร่งรัดเก็บภาษีอากรจากประชาชน เหล่านี้เป็นต้น และเป็นที่น่าแปลกใจคือ ข่าวลือต่างๆ เหล่านี้ ล้วนปรากฏอยู่ในศรีทະນนໄຮຍแทบทั้งนั้น เพียงแต่มีการดัดแปลงโดยการใช้การสมมุติตัวละครให้เป็นตัวแทนของสิ่งต่างๆ เช่น ศรีทະນนໄຮຍผู้ที่มีสติปัญญาแต่ไม่มีคุณธรรม ก็ให้หมายถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีปัญญา มีความสามารถ แต่ไม่มีคุณธรรม (ในความเห็นของกลุ่มผู้แต่ง) พระเจ้าเจษฎา ผู้ซึ่งเป็นผู้ที่มีขันติธรรม มีความอดกลั้น อดทน และให้อภัย และโดนศรีทະນນໄຮຍขี้ลบหลู่อยู่เกือบตลอดเวลา เป็นตัวแทนของ ขนบธรรมเนียมที่ดั่งงามของสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงฝ่าฝืนละเลยเช่นเดียวกัน และการแต่งตั้งให้ศรีทະນนໄຮຍฝ่ายแพ้แก่แค้นซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เทียบเท่าศรีทະນนໄຮຍหรืออาจจะมากกว่า แต่เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ใช้ปัญญาในทางช่วยเหลือผู้อื่นเท่านั้น อันเป็นตัวแทนให้เห็นว่า เมื่อบ้านเมืองวิกฤต (มีชาวต่างชาติเข้ามาขอแข่งขันโดยพนันเอาบ้านเอาเมือง เทียบกับการเสียดกรุงศรีอยุธยา) จึงจำเป็นที่จะต้องมีคนที่มีความรู้ ความสามารถ (ปัญญา) โดยไม่ต้องเน้นที่คุณธรรม(หมายถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี) เพื่อช่วยเหลือบ้านเมืองในขณะนั้น แต่เมื่อได้มีคนดี มีความรู้ ความสามารถเทียบเท่ากันและยังเป็นผู้ที่มีคุณธรรม (หมายถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ) แล้ว ผู้ที่ไม่มีคุณธรรมจึงต้องถูกกำจัดไป การมีหนังสือเช่นศรีทະນນໄຮຍเช่นนี้ควบคู่ไปกับข่าวลือที่โหมกระพือไปยังชนระดับล่างแล้วย่อมเกิดผลในการบั่นทอนความน่าศรัทธาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และในขณะเดียวกันก็สร้างภาพลักษณ์ในการรัฐประหารของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากการใช้ศรีทະນນໄຮຍเป็นเครื่องมือทางการเมืองแล้ว ยังปรากฏอีกด้วยว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ แล้ว ทรงให้ความสำคัญของวรรณคดี จึงทรงให้รวบรวมวรรณคดีเก่าๆ ที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาใหม่จำนวนหลายเรื่อง ซึ่งในแต่ละเรื่องก็มีการเน้นหนักไปในสิ่งที่พระองค์ต้องการต่างๆ กันไป เช่น รามเกียรติ์, ราชธาธิราช, อินทราชาธรรม, สามก๊ก ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนประชาชน รวมทั้งขุนนางและพระราชวงศ์ ในระหว่างการครองราชย์ของพระองค์อยู่เสมอ

ดังนั้นจึงขอกล่าวสรุปว่า ศรีทະນນໄຮຍไม่ใช่เป็นเพียงนิทานที่ตลก อันหาสาระไม่ได้ เพียงเท่านั้น แต่ในตัวศรีทະນນໄຮຍเองยังมีการใช้ภาษาที่หลักแหลมในแง่คิดที่แปลกออกไป และชวนให้ติดตามถึงการแก้ไขปัญหาของศรีทະນນໄຮຍ และศรีทະນນໄຮຍมิใช่เป็นการระบายออกของประชาชนที่ถูกกดขี่จากผู้ปกครองที่ไม่มีคุณธรรม แต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม

เมื่อเวลาได้เปลี่ยนแปลงไป วัตถุประสงค์ทางการเมืองในครั้งนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต่อไปอีก ศรีธนญชัยจึงยังคงเหลือแต่ความสนุกสนาน ขวนแก่การติดตาม และความมีเสน่ห์ของศรีธนญชัยนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้เกิดความนิยมแพร่หลายมาได้จนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

นิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานานจนไม่สามารถที่จะระบุถึงผู้แต่งหรือระยะเวลาที่แต่งได้ การค้นคว้าหลักฐานตามที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรมิใช่เป็นการยืนยันว่าเป็นเรื่องต้นฉบับแรกเริ่มของศรีธนญชัย ดังนั้นจึงน่าจะสรุปได้ว่า ศรีธนญชัยเป็นเรื่องราวที่เล่าต่อกันมา ซึ่งจะเหมือนหรือแตกต่างไปจากที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในสำนวนต่างๆ ก็ได้ การศึกษานัยทางการเมืองในเรื่องศรีธนญชัยในครั้งนี้ ถือเอาศรีทษะนนไชยสำนวนกาพย์ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ในงานมาปนกิจศพของ นายชิต ศุภสิทธิ์ เป็นหลัก ดังนั้น การตีความต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมไม่ครอบคลุมไปถึง ศรีธนญชัยสำนวนอื่นๆ

การศึกษาทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีขึ้นไป หากจะต้องทำการศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เนื่องจากการบันทึกประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยา และกรุงธนบุรีส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากการบันทึกของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจมีความคลาดเคลื่อนไปได้ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางชิ้นเป็นสิ่งที่ผู้เขียนและบุคคลทั่วไปไม่สามารถเข้าไปค้นคว้าทำการศึกษาได้

การค้นหานัยทางการเมืองในศรีธนญชัยในครั้งนี้ เป็นเพียงการตีความทางรัฐศาสตร์ โดยวิเคราะห์ เหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่อง กับบริบททางการเมืองในสมัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง การตีความอาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้ หากได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้น หากต้องการทราบถึงจุดกำเนิดของศรีธนญชัยที่แท้จริงก็น่าจะเป็นหน้าที่ของนักภาษาศาสตร์ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์อักษรเพื่อทราบถึงสมัยในการประพันธ์วรรณคดีต่างๆ แน่แน่นอนยิ่งขึ้น อันน่าจะเป็นประโยชน์ต่อทางวิชาการมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนหวังว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นจุดเริ่มให้แก่ผู้ที่สนใจให้เข้ามาค้นคว้าอย่างจริงจังและสามารถศึกษาในประเด็นต่อไปด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระล่อนทอง. ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์. พระนคร : สำนักพิมพ์ประมวลสาสน์ , 2501.
- กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์. การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2521.
- กาญจนา นาคพันธ์ . หนูชอบเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : แพรวิทยา, 2520.
- กิ่งแก้ว อิตถากร . วรรณกรรมจากบ้านใน. พระนคร : หน่วยศึกษานิสิตศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู , 2513.
- ขจร สุขพานิช . ออกญาวิไลเยนทร์ และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์. พระนคร : ก้าวหน้า , 2506.
- จันทร์ภาพ ภักธิตม. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี : การศึกษาเฉพาะประเด็น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2520.
- จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ ม.จ. นักกลอนก่อนข้าวงั่ว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520.
- จินดา ดวงใจ . นิทานเชียงใหม่. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา , 2505.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , พระบาทสมเด็จพระ . พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชวินิจฉัยแก่ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณากร , 2470.
- เจตนา นาควัชร. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล , 2521.
- เจริญ ไชยชนะ (แปล). ชมมวล ไวท์แห่งกรุงสยาม. พระนคร : เกษมบรรณกิจ , 2507.
- เฉลิม มากนวล . การวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิสิตศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู , 2518.
- ชูลี จามรมาน,ชิน อยู่ดี,ทัศนีย์ อนุमान,สมประสงค์ น่วมบุญลือ. เอกสารประกอบคำบรรยาย ๑๐1 ประวัติศาสตร์ไทย 1. นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2523.
- เชียงใหม่ . หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือโบราณ. 3 ผูก อักษรตัวธรรม.
- ดำรงราชานุภาพ , สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา . ไทยบุพมา. พระนคร : ศิลปบรรณาการ , 2514.

ตำราภาษาภาพ,สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระ
ราชนัดตเลขา. พระนคร : โอเดียนสโตร์ , 2505.

เดอ ลาลูแบร์, สันต์ โกมลบุตร (แปล). จดหมายเหตุ ลาลูแบร์. พระนคร : ก้าวหน้า , 2510.

เดโช อุตตนต์, ร.ต. (แปล). ความสัมพันธ์ของชาวปอร์ตุเกสกับประเทศไทย. กรุงเทพฯ, 2510
ตา ส., ศรีธนญชัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิทยากร , 2517.

ด้อย ชุมสาย, ม.ล., วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , 2516.

ถนนอม อานามวัฒน์, สมคิด ศรีสิงห์, ไพฑูรย์ มีกุล, ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, พวงร้อย กล่อมเอียง. ประวัติ
ศาสตร์ไทย ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ถึง ลีนอยุทธยา. ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์ , 2528.

ธรรมทาส พานิช . พนม ทวารวดี ศรีวิชัย . กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา , 2515.

ท. ไชยวงศ์ . คำขอเรื่องศรีธนญชัย . เชียงใหม่ : โรงพิมพ์คนเมืองการพิมพ์ , 2514.

นิโกลาส์ แชรด์แวต . ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, พระนคร :
ก้าวหน้า, 2506.

นิธิ เขียวศรีวงศ์. การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนด พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์
จำกัด , พิมพ์ครั้งที่ 5 , 2542.

นิทานศรีธนญชัย - เชียงเหมียง. ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ , 2513.

บทความในแถลงงานประวัติศาสตร์และโบราณคดี. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
มนตรี , 2510 , 2514.

บังอร ปิยะพันธุ์ . ประวัติศาสตร์ไทย, การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่าง
ประเทศก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538.

บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1, 2.

พระนคร : กรมศิลปากร 2512 และ 2513 ตามลำดับ.

บุษย์. ศรีธนญชัย. พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ , (ม.ป.ป.)

ประคอง นิมนานเหมินท์ . ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย , 2517.

ประยูร พิศนาคะ. ศรีธนญชัยฉบับมาตรฐาน. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา , พิมพ์ครั้งที่ 2,
2516.

ปรีชา ช่างขวัญยืน . พื้นฐานการใช้ภาษา . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2517.

เปลื้อง ณ นคร . ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2517.

พ.ณ. ประมวลมารค . ศรีธนญชัย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2515.

พร พัทธา . ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์ . พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ , พิมพ์ครั้งที่ 4 , 2517.

พลาติสัย สิทธิธัญกิจ . เกร็ดพงศาวดารไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บัณฑิตศึกษา , 2539.

ไพโรธ เลิศพิริยกุล . คติชาวบ้านลานไทย . เชียงใหม่ : สุวิงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์ , 2516.

มณี พยอมยงค์ . ประวัติและวรรณคดีลานนา . เชียงใหม่ : มุลนิธิศาสตราจารย์ ดร.ม.ล. ต้อย ชุมสาย , 2513.

มณีรัตน์ บุญนาค , ม.ล. . ศรีธนญชัย . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2509.

รอง ศยามานนท์ และ วิลาสวงศ์ นพรัตน์ . ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา . ปีที่ 5 , เล่ม 1
กรุงเทพฯ , 2514.

ว.ช. ประังสิต . ประวัติสรรพากร ฉบับสมบูรณ์ . พระนคร : กรุงเทพฯการพิมพ์ , 2514.

วรมัย กบิลสิงห์ . ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน? . กรุงเทพฯ : บริษัทสองสยาม , พิมพ์ครั้งที่ 3 , 2540.

วรรณไวทยากร . ประวัติการทูตของไทย . พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ , 2486.

วราวรรณ . ศรีธนญชัยจอมปราชญ์ . พระนคร : สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ , 2502.

วิภา กงกะนันท . อารมณ์ขันในนิทานชาวบ้านเขมรราชบุรี . จันทรเกษม ฉบับที่ 151 .
(พฤศจิกายน-ธันวาคม 2522) . กรุงเทพฯ , 2522.

วิทยา สุจิต ธารักษ์ . ลักษณะเด่นของความคิดทางการเมืองของไทย : ข้อสังเกตเบื้องต้น .
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 12 - 13 , 2529-
2530 กรุงเทพฯ , 2530

วิสันต์ บัณฑวงค์ . ศรีธนญชัยกับน้อง . พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ , 2518.

ศรีธนญชัย . (กลอนอ่าน) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 1 , มัดที่ 97.

ศรีธนญชัย . (กลอนอ่าน) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 2 , มัดที่ 97.

ศรีธนญชัย . (กลอนอ่าน) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 3 , มัดที่ 97.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 1 , มัดที่ 52.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 2 , มัดที่ 52.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 3 , มัดที่ 52.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 4 , มัดที่ 52.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นหวดตาล . เลขที่ 5 , มัดที่ 52.

ศรีธนญชัย . (กลอนสวด) . หอสมุดแห่งชาติ . สมุดไทยดำ , เส้นดินสอ . เลขที่ 6 มัดที่ 52.

- ศิลปากร ,กรม . ศรีทระนไชย (สำนวนกาพย์) และลิลิตตำรานพรัตน์ . พระนคร . โรงพิมพ์ศรีเมือง
การพิมพ์., 2511. (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชิต ศุภสิทธิ ฌ เมรุ
วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 24 เมษายน 2511.)
- สยามแต่โบราณ . ปาฐกถาที่สามัคคยาจารย์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2471. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรณธนากร , 2471.
- สมเจัย อนุমানราชธน. การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา . พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ ,
2509.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองไทย . กรุงเทพฯ : บรรณกิจ ,
2523.
- สำเนา นริโธตปปะ . ศรีธณชัยกลับชาติ . พระนคร : สำนักพิมพ์บัณฑิตสาสน์ , 2517.
- เสถียรโกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน . พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร , 2519.
- เสภาเรื่องศรีธนไชยเชียงใหม่ . หอสมุดวชิรญาณ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณธนากร ,
2463.
- อนุมานราชธน , พระยา. ตำนานศาลกากร . พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.อ.
พระยาพิเชฏ์แสน. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม , 2506.
- อรุณ อมาตยกุล (แปล) . ประชุมพงศาวดาร . ภาคต่าง ๆ . พระนคร : องค์การคุรุสภา.(ม.ป.ป.)
- อานนท์ อากาภิรมย์ . มนุษย์กับสังคม . พระนคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514.
- เอกสารขอลันดา สมัยกรุงศรีอยุธยา ค.ศ.1608 – 1620 และ ค.ศ.1624 – 1642.
พระนคร : กรมศิลปากร , 2513.

ภาษาอังกฤษ

- Anderson J. The English Interourse with Siam in the Seventeenth Contury .
London , 1890.
- Bowering, John Sir. The Kingdom and people of Siam. London : Oxford University ,
1969.
- Cady, John F. Southeast Asia . Its Historical Development. London : Mcgraw-Hill Book
Co., 1954.
- Collis Maurice . Siamese White. London : Faber and Aber Ltd., 1935.
- Durant, Will and Ariel. The Age of Louis XIV. New York: Siman and Schuater, 1963.
- Dalten William . Phaulcon The Adventurer. London : S.O.Buton , 1862.
- Deutsch, Karl W. Politios and Government, How People Decide Their Fate. Boston :
Houghton and Mifflin Co., 1970.
- Fairbank , John K., et.al. East Asia The Modern Transfemation. Boston : Houghton Mifflin
Co., (6th ed.) , 1970.
- Hall, D.G.E. A History of South – East Asia. London : Macmillan , St. Martin's Press,
1968.
- Hutchison , E.W. Adventurers in Siam in the Seventeenth Century. London : The Royal
Asiatic Society , 1840.
- Hutchison , E.W . (ed.) . 1688 Revolution in Siam . Hong Kong : Hong Kong
University Press, 1968.
- Relation of the Great Revolution in the Kingdom of Siam. London : Printed for Randal
Taylor , 1690.
- Riggs. Fred W. Thailand the Modernization of a Bureaucratic Polity. Honolulu : East-
West Center Press , 1967.
- Schuten Joost. Siam 250 Years Ago. A Description of the Kingdom of Siam. Bangkok :
Bank' Olem Press , 1967.
- Smith, Ronald B. Siam or the Histry of the Thais from the Earliest Times to 1569 A.D.
and from 1569 A.D. – 1824 A.D.. Bethesda, Maryland : Decatur Press ,
Inc., 1967.

Turpin (Trans.) H.Q. Ancient Siamese Government and Administration. New York :

Paragon Book Reprint Corp , 1965.

Wood, W.A.R. A History of Siam. Bangkok : Chalermit Book Shop, 1959.

ประวัติผู้เขียน

ร้อยตำรวจเอก หม่อมหลวง สันธิกร วรวรรณ ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2509 ที่ โรงพยาบาลวชิรพยาบาล กรุงเทพมหานคร โดยบิดาเป็นผู้ทำคลอดเอง เป็นบุตรชายคนเดียว และเป็นคนที่ 2 จากจำนวน 3 คนของ พลตำรวจตรี นายแพทย์ หม่อมราชวงศ์ สุรวรรณ และนาง กุลเปีย วรวรรณ ปัจจุบันสมรสแล้วกับ นางเพ็ญลักษณ์ (แซ่วัฒนะ) วรวรรณ ณ อยุธยา

ในด้านการศึกษ ได้เข้ารับการศึกษาระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนอักษรเจริญ จากนั้นได้เข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ที่ วชิราวุธวิทยาลัย จนกระทั่งในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้ปกครองต้องการให้เรียนร่วมกับพี่สาวจึงต้องย้ายไปเข้ารับการศึกษาคณะที่โรงเรียนจิตรลดา จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนดังกล่าว จากนั้นจึงได้ทำการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับสิทธิ์เข้ารับการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และในขณะเดียวกันก็ได้รับสิทธิ์เข้ารับการศึกษาคณะที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ซึ่งผู้เขียนได้เลือกที่จะเข้ารับการศึกษาคณะที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ จึงได้เข้าเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจรุ่น 41 และสำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (ตำรวจ) เมื่อปี พ.ศ. 2531 และได้รับราชการตำรวจเรื่อยมา

รับราชการตำรวจระดับชั้นสัญญาบัตรเป็นครั้งแรกในตำแหน่ง รองสารวัตร สถานีตำรวจทางหลวง 1 กองกำกับการ 2 (นครปฐม) ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง สารวัตร สถานีตำรวจทางหลวง 3 กองกำกับการ 3 (ระยอง) เข้ารับการศึกษาคณะในระดับปริญญาโทที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในคณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2538 เช่นเดียวกับที่ พี่สาวและน้องสาวได้สำเร็จการศึกษาไปจากสถาบันแห่งนี้ ในระดับปริญญาตรีคณะอักษรศาสตร์และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ตามลำดับ ไปก่อนหน้านี้อแล้ว